

PETAR SKOK

NOVI PRILOZI PROUČAVANJU GOVORA ŽUMBERAČKIH ČAKAVACA

(PRVI DIO)

Studiju o ukupnosti žumberačkih govora pisao sam 1903.–1904. kao student i gotovo kao amater u slavistici. Jagić ju je ipak primio 1911. u svoj ASP XXXII, 363–383 i XXXIII, 338–375, nakon što joj nije bilo suđeno, da bude primljena u izdanju JAZU.

Kako je imala da obuhvati uporedno štokavske govore Unijata Hrvata i čakavske katolika Hrvata, dao sam joj naslov opće sadržine *Mundartliches aus Žumberak (Sichelburg)*.

Za osnovicu proučavanja čakavskog govora uzeo sam svoj materinski dijalekat, kako se govori u Jurkovu selu (Skôki), a tako se govori u donjem dijelu župe Oštřc i u svoj župi Žumberak.

Govor Unijata župā Kašt, Radatovići i Sošice razradio je dr. Milko Popović: *Die Betonung in der Mundart von Žumberak* u Vasmerovu ZSP 1930, *Žumberački dijalekt*, Zagreb 1938, str. 64 sa kartom, *Sintaksa i rečnik žumberačkog dijalekta*, Zagreb 1941, str. 47., ne kazavši određeno, kojeg je sela jezik proučavao, jer postoje osjetljive razlike među unijatskim govorima u nekadanjoj općini Sošice i u općini Radatovići, da ne govorim o općini Kalje od Tomaševaca i Bastašića u Hartju (tako službeno, v. § 29) do Stojdrage. Popovićev naziv žumberački dijalekat nikako ne odgovara stvarnosti, jer treba točno razlikovati žumberačke štokavce iekavce od žumberačkih čakavaca ikavaca, što on i čini.

Kako sam već onda opazio, kod čakavaca treba zasebno studirati gornji dio župe Oštřc, gdje se čuje t. zv. kanovački akcenat, a naročito čakavski govor Gorinaca (Delešimovići, službeno Delišimunović, Pečno, Javor i t. d.), kojemu 1903. nisam posvetio dovoljno pažnje, kako bi trebalo. Taj govor nastavljaју, odijeljeni Gorjancima od žumberačke čakavske glavnine (u Jurkovu selu samo Göra), t. zv. Čačarje (slov. pl.) kod Kostanjevice u selima, koje je zabilježio Tesnière *Atlas 37: Oštřc* (drugi je Oštřc u Žumberku), Črneća Vas, Vrblje, Vrtača, Prušna

Vas, Mladje i Gradnje. Prostudirati ta dva čakavska govora ide u zadatak budućnosti.

O centralnom govoru žumberačkih čakavaca pravio sam od 1911. dalje neprestano bilješke, boraveći u svome seocu i razmišljajući o njemu. Naročitu pažnju posvetio sam pitanju glagolskog vida (aspekta), kome naša dijalektologija ne poklanja dovoljno pažnje. Ta svoja opažanja objavljujem sada, držeći se paragrafa gore pomenute radnje u Jagićevu Archivu.

Paragrafi, koje činim u prvom dijelu ovih novih priloga, točno se poklapaju s paragrafima u ASP, tako da se mogu lako čitati i upoređivati odsjeci jedni s drugima. Putem se ispravljaju griješke prve radnje. Slijedit će ovakvi članci o akcentu, morfologiji, sintaksi i leksikonu.

Kratice:

ARj	= Akademijski Rječnik hrv. ili srp. jezika
ASP	= <i>Archiv für slav. Philologie</i>
BA	= Weigandov <i>Balkan-Archiv</i> , Leipzig
Belić	= <i>Galički dijalekat SKAN.</i>
Berneker	= <i>Slavisches etymologisches Wörterbuch</i>
B-I	= Broz-Iveković, <i>Rječnik hrv. jezika</i>
fr.	= francuski
furl.	= furlanski
gr.	= grčki
Iliev	= <i>Romänska toponimija ot slavjano-bälgarski proishod.</i> Sbornik na Bälgarska akademija, 17.
Kušar	= Rapski dijalekat, Rad 118.
Leskien	= <i>Grammatik der serbokroatischen Sprache</i>
Miklosich	= <i>Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen</i>
mlet.	= mletački
md.	= mittelniederdeutsch
Mon. croat.	= Monumenta croatica
Mon. serb.	= Monumenta serbica
p.	= poljski
Pirchegger	= <i>Die slavischen Ortsnamen im Mürzgebiet</i>
Pirona ²	= <i>Dizionario friulano</i> 2. izd.
Plet(eršnik)	= <i>Slovensko-nemški slovar</i>
Popović	= <i>Sintaksa i rečnik žumberačkog dijalekta</i>
r.	= ruski
Ramovš	= <i>Historična gramatika slovenskega jezika</i>
REW ³	= Meyer-Lübke, <i>Romanisches etymologisches Wörterbuch</i> , 3. izd.
rum.	= rumunjski
SDZb	= <i>Srpski dijalektološki zbornik</i>
slov.	= slovenački = slovenski
sr. v(is.) njem.	= srednjovisokonjemački = mittelhochdeutsch
st. cr. slav.	= starocrkvenoslavenski
st. v(is.) njem.	= starovisokonjemački = althochdeutsch
Šurmin	= <i>Hrvatski spomenici</i>
tal.	= talijanski
Tiktin	= <i>Rumänisch - deutsches Wörterbuch</i>
v. lat.	= vulgarno-latinski
Vondrák	= <i>Vergleichende slavische Grammatik</i>
ZnŽO	= <i>Zbornik za narodni život i običaje</i>
ZONF	= <i>Zeitschrift für Ortsnamenforschung</i>
ZSP	= <i>Zeitschrift für slav. Philologie</i>
ŽK	= Žumberčani katolici
ŽU	= Žumberčani unijati

Podacima o upotrebi *kaj*, *ča* i *što* kod žumberačkih čakavaca¹ neka se doda još ovo.

Ma da se čuje *kaj*, *kaj kòt*, *kaj mi (nas) je kòt*, svi žumberački čakavci osjećaju *kaj* u vezi s prijedlozima *po*, *za*, *u* i sa negacijom *ni-* i sa *ne-* kao karakteristiku kajkavaca Paura, koje zovu mûži, mužáci (pri-djev muški, u Muškôm »u kraju Paura«). Niko od ŽK ne govori zakaj, po kaj, u kaj, nikaj i nekaj, nego samo *zâšto*, *pòšto (je dôša?)*, *ù što (se je uvrga?)*, *sâšto* (»svašta«)² *mu napâči* »škodi zdravlju«, ali *Kaj mu je napâčilo?* Za ništa čuje se općenito *nîš*.³ *Nîš mu nî*. Pored *zâšto* često se govori *zâš*,⁴ naročito u brzom govoru i ljutini. *Zâš ideš tamo?* Za nešto govori se samo ikavski *nîšto*. *Nîšto mu je lípo donësa*. *Nîšto mu je napâčilo*. *Kaj* govori se i bez *-j* u sandhi: *Kâ sa(m) mu já kríva*. *Kâ će ti tò?* »Šta će ti to?« *Kâ je* »šta je?« Tu se izbjegavaju grupe *js*, *jc*, *jj*. Pored *štòš* »što ćeš« govori se *kâš* pored *kâjš*. *Kû(j) si ò pame doša?* »što si poludio?« *Kâ li* »šta li?«

Vidi se prema tome, da se kod tih čakavaca, koji žive okruženi s jedne strane kao oaza između unijatskih iekavaca i s druge pravih kajkavaca u Dolu, Pribiću, Krašiću, Vivodini, Samoboru i Okiću počinje zamjenjivati upitna zamjenica *ča* sa *kaj* u čistoj poziciji. Prema toj upotrebi ne smije ih se smatrati kajkavcima.

Ima i ime jednog malog naselja kraj iekavskih Rëlića (Jurkovo selo) i čakavskih Vlâšića (Kostanjevac) *Kâjkavci* pl. m. (prema prezimenu *Kâjkavac*, koji nose svi stanovnici tog seoca), iz kojega se može zaključiti, da su prvobitne kajkavce pretopili čakavski doseljenici pod Kobasićem u kasnije čakavce. Odatle je mogao ostati čisti *kaj* u Jurkovu selu, Tupčini, kod Vûkovića, Ljubanovića, u župama Oštrc i Žumberak, dok se *kaj* u župi Kalje u moje vrijeme nije čuo.

Ima i drugih toponomastičkih podataka, iz kojih se može zaključiti, da su se bihaćki čakavci doselili u kajkavsku sredinu. Prolaz u podnožju uzvisine Oštrc zove se Gvôzd »šuma«, riječ, koja se ne govori u Žumberku, nego u slov. Čestice obradive zemlje kraj Kupčine putem za Krânjski vř(h) i Leskovâču zovu se *Gôžice* f. pl. Te su čestice okružene malom šikarastom šumicom i morale su nastati krčenjem. Gožice je deminutiv od gvozd, nastao od poimeničena pridjeva gvozd + *-j* sufiksom *-ica* i stezanjem *vo* > *o* kao u slov. gozd. Za *žđ* > *žj* (čakavski i kajkavski) > *ž* paralela je *rôže* n. kol. rozg. - je »Weinrebenzweigen«. Još je rječit u ovom pravcu toponim Krânjski Vř, (vinogradi), uzvisine između Tupčine (Durâlija) i Leskovače. Iz pridjeva se razabire, da su doseljeni čakavci starosjedioce nazivali Krânjcima, kao što nazivaju Slovence i danas tako.

¹ ASP 32, 364.

² Upor. Ribarić 52 SDZb 9, 45.

³ Upor. ARj 8, 190 za podatke kod kajkavaca i čakavaca.

⁴ *Zâš* i *nîš* je moglo nastati i od zač (Mon. croat. 188. i ARj 10 88) u sandhi pred konsonantima. Upor. *vřâštvo* »liječ« < vračbstvo, *korbâš ga je udri* < korbač ga.

I. Samoglasnici

Samoglasnik *a* kao zamjena za *ę*, *e*

§ 2. Premda se govori *zęc* općenito, ipak je u jednom neslužbenom prezimenu *e* promijenjeno u *a* poslije *j* kao kod čakavaca (upor. dalm. prezime *Žaja*, toskanizirano *Đaja*): *Zājac* iz Čunkove Drage. To se *a* osjeća kao nepostojano u padežima i u pridjevskoj izvedenici: *Zājca*, *Zājcu*, *Zājčev*.

Tako i u *jačmèn* i u izvedenici *jačménka* »kruška, koja dozrijeva zajedno s ječmom«, ali u toponimu *Jěčmišće* (mjesto u Gorjancima), koje će biti posuđenica od Unijata.

Jadžka odgovara slov. *jědrka* (Pleteršnik I, 363) od st. cr. slav. *jědrъ*.

U tim primjerima *e* > *a* nastalo je pod uplivom *j*. Taj suglasnik proširuje *e* > *a* i onda, kad ne potječe od *ę*. Primjer: *jaklèn* = slov. *jeklĕn*, od *jeklo* = *jäklo* (Istra ARJ 4, 431). Kod ŽK ne postoji ta imenica nego *nädo*. *Jeklo*, *jaklo* stara je posuđenica i st. v. njem. *echil* < *aciale* REW³ 103.

Ista se pojava opaža i u zamjeni za *jelbha* > *jáva* gen. *jävê*, pridjev *jaðv*, *jaðvina*, *Jašémnica* (potok, koji kod Kostanjevca utječe u Kupčinu).

Ima i, obratno, je mjesto *ja*: *jermènice* f. pl. (Jurkovo selo) pored *jarmènice* »gužva od savinutog mladog pruta, kojom se pričvršćuju kući uz *jaràm* gen. *járma*«.

Samoglasnik *a* kao zamjena za *ѣ*

§ 3. Primjeri za *ѣ* > *a* pored *nädra*⁵ < *ědro* i u izvedenici odatle *nädarnica* f »Hemdzwickel auf der Brust«, *sviräla* < *svirĕlb* pored *svirit* < *svirĕti*, književno *svirati*; *säki*, *säkakov*, prilog *säkački* prema *vsĕkĕ*, *kläštriti* prema *klĕšĕq*,⁶ *jäzbac* < *ĕzvbcb*.

Iz govora U ide ovamo *òpljan* prema *oplĕn* K < *oplĕnъ*, upor. rim. *oplean*.

Samoglasnik *a* za *ѣ ѣ*

§ 4. Primjeri za *a* od poluglasova: *bäk* gen. *bäka* prijevoj pored *bik* »taurus«, *brvánje* kol. od *břvno*, *bázga* < *bъzъ*, bezan samo u psovki: *sĕ ti ũ bezan propälo*; *cvatĭti* < *cvbtĕti*, *dolänji*, *goränji* prema *Gorinja* i *Gorinci* (stanovnici općine Kalje) i *Dolinci* (stanovnici župe Oštrc) od *dolbn-* *gorbn-* pored *dolĕn* – *gorĕn* –, *kĕdĕ* > *kädi koji*, *kadĭ je* pored

⁵ Upor. slov. *nadra* < *vъnědra* s ispadanjem *j* kao proteze, koja se očuvala u *nädra* (Lika, Sinac, Rab, Kušar 11, 3), *nadra* (Podgrad, Račice, Istra) pored *nädra* (Poljana, Mune), dok *nädro* (Vodice) Ribarić SDZb 9, 40, *nĕdro* (Cres, Tentor ASP 30, 154): *jäd* »ijed«, *jädad* se »jediti se«, *jädro* Rab Kušar I. c. V *nadra* ju shrani, Aleksandrida *Štarine* 3, 369.

⁶ Upor. slov. *kleštrati* pored *kleštiti* < *klĕštiti* Berneker 1, 517.

di je; dano u dem. *dance*, ali prilog *na dno, malin, malinica* »mjesto gdje stoji žrvanj« pored *mninar, mniti, Malinari* (seoce kod mlina), *lagom*, prijedlog s gen. »osim« nastao od *od-lag. iz lag* < *dlǫgǫ*, prilog i prijedlog s gen. *polak* (kajkavski *poieg* Vramec Kron. 18) < po *dlǫgǫ* pored *polik* < *podlě* (č. r. podle) *poli*; *-k* je došao kontaminacijom od *podlǫgǫ* i *podle*; prilog *lázno* < *lbze, úsanje* n. »koža za obuću«; *makniti* prema *mikati, mancät(i)* »trti rukom«, *s manom* = *sä* mnogom U, *näcve* gen. *näcav* < *nǫštvy, okánce* (dem. od *ǫkno*), *vlakánce, ocvarak* gen. *ocvârka, stakálce* (dem. od *staklo*) »mala bočica«, *batávce* (dem. od *bätvo*), *vüvik* »uvijek«, *vazäm* gen. *vázma, vazménka* »oganj, koji se pali na polju u čast uskrša«, *vazménski* (pondiljak), *vazmenjâk* »uskrsni hljeb«; *sajäm, säjma* pridjev *sajmäni*; *tärem* prema *třti, potäri ga svëti križ*, koje se kaže uz *vräg; nä tašce, ötašcak, ötašcäti se* »na tašte jesti«, *taščina* »slabine«, *zämi si zämem od zëti, snämem od sneti, zävla* < st. cr. slav. *zlǫva, mäša* < lat. *missa, pri mäši od maše, medmäšnjak* »mjeseć kolovoz i početak rujna«, *mašäri* »ljudi, koji su bili kod mise«, *bög daj dële svëte mäše* »nekadanji pozdrav onih, koji su bili kod mise, kad sretnu one, koji nisu bili«.

Prefiksi i prijedlozi: *sǫ* > *sa; iz, iza, ob, oba: sašiti, sukriti* prema inf. *skrivät, samniti, sasici, sastäti se (mast se je sastäla), sašundrät, šasüljät*, sa šim säga »posve«, *sacvriti, safřknüti se* »savnuti se«, *säjti säjdëm, säjdi nä kla* »sidi dolje«, *obäjti obäjdëm, obäša je säv svit, razäjti obamüjät* iterativ od *obamüti, izavriti (vino je izavritö), izavrilica* »pokvareno vino«, *saspiti* u kletvi *bög da ti së na nš saspilo*.

Prefiksi *s* i *iz* srasli su se u *sazüti se* »svući cipele«, *saäjäti se* (slov. *shajati se*).

Ostatak je kajkavske zamjene *e* < *b* samo u sufiksima *-bc, ǫk* > *-ec, -ek: päkljec, fräkljec* prema bezbroju: *-ac* i *-ak: ötäc, kosäc, prosäc, prasäc, Jänkac, Mikac, Jiväc, östak, priščäk, ötašcak* i t. d. *Këlja keljiti* s prefiksima *s- za- Näcek* gen. *Näceka* < Ignatius, odatle hipokoristik *Näce*. Za *otesnäš* u Jurkovu selu čuje se u Višćem Vrhü *otasnäš*. Ali *otesnäš* ne mora da bude kajkavizam nego ostatak iz glagoljskoga očenaša, kad se zna, da su čakavci žumberački ili iz Senja ili Bišća.

Prijedlog *vǫ* zamijenjen je sa *u* kao u književnom jeziku. Imade ipak ostataka (arhajizama) sa *va* i *v*: u prilozima *nävik* »uvijek«, *välje* < *vǫdblě* »odmah, naskoro«, koje se u značenju »odmah« pojačava sa *mäm* < *mahom*, u složenici *vazäm* gen. *vázma* i gore navedenim izvedenicama, *v rüt* u psovki: *pjši me v rüt, nëka te píše v rüt* »ni brige te za nj«, odatle *vrütnjak*, u prilogu *vrët vrëda* »naskoro« < *vǫ rëdǫ*.

I osnovno *v* jednom je zamijenjeno sa *u*: *urëditi se* »povrijediti se«.

Zamjenice *tǫ onǫ ovǫ* u vezi s deiskom *-i* ili prema određenom tipu pridjeva mijenjaju *ǫ* > *a: täj, onäj, oväj*. Dalja je deklinacija prema određenom tipu *töga, ovöga, onöga* i t. d.

§ 5. Gubitak poluglasova u dočetnim suglasničkim grupama deklinacije očituje se u ovim primjerima. Kao u književnom jeziku i ovdje se

govori *stríc*, gen. *stríca* < *stryjcb* prema *strína*, *strínka*. *Sän* gen. *snä*, ali pored *snèn* govori se i *sänen*. *Oštřc* gen. *Oštřca* (šiljasta uzvisina). Pored *öst* gen. *östa* prema *ocat* gen. *octa* < lat. *acētum* običajni je sinonim *jēsij* gen. *jēsija* < njem. *Essig* -*ch*, također od latinskog *acētum*. Od *ost* izvedenica je *ostika* »octena kiselina«.

Od *döbrac* gen. je *döbrca* »bolest«.

Generaliziran je *a* iz nom. u svim slučajevima, gdje bi ispuštanjem nastale neobične suglasničke grupe: *panj* gen. *pánja*, *fürbac* gen. *fürbaca* < tal. *furbo*, *jäzbac* gen. *jazbaca* < *ěžvcb*, *pazdäc* gen. *pazdüca*, *ötaščak*, *prüščäk*, *Jänkac*, *Mikac*, *maždäc*, *Väs* gen. *Väsi* < u toponimu Gorinja *Väs*), *dän* *dána* ali *čedan* *čedna*, gen. pl. (pet) *čedni*.

Govori se samo *profünt*, *kumedänt*, ali *kumendirät*, *prevaränt*, *fämp* < njem. *Wambe* = *Wamme*, *krämp* prema *krampica*. Iz toga se vidi, da se žumberačka čakavska riječ ne može svršavati na *-nk*, a može na *-nt*, *-mp*.

Ovdje treba spomenuti izmjenu *a* – *e* u deklinaciji plurala od *pišče* n. gen. *piščeta* »pile«: *piščanci* gen. *piščenäc* pored *piščancev* dat. *piščancem*. Mlada kokoš je *piščénka* ili *piščénka*. Nije jasno, kako je nastalo ovo čudnovato mijenjanje.

Prilozi *niköda* i *něköda* daju isti rezultat: *nigda* »1° nie 2° olim«. U značenju 1° pojačava se sa *-r* < *-že*: *nigdär*. Homonimija se ukida time, što u značenju »nie« glagol dobiva negaciju, a u drugom je nema.

Prilog *käd(a)* znači »1° quando (upitno) 2° vrijeme: *nímam kät*.

Pridjevski sufiks *-öv* u određenom vidu *takvî nakvî kavvî, njevvî -ä -ö* pored neodređenog *kaköv naköv taköv, njevöv* gen. *kakvóga* pored *kakövoga* upotrebljavaju se promiscue.

Pridjevski sufiks *-bn* pojačava se jednom ponovnim dodavanjem sufiksa *-en* (prijevojni stepen): *mesnèn (kobása)*. Ako se osnova svršuje na *-n* ili *-m*, daje se samo *-en*: *lanèn, vünen, strnèn, drivèn, snèn* pored *sänen, vazmèn* (od *vazäm* gen. *vözma*).

Ovamo ide i nepostojano *a* u tuđicama, koje se svršuju na suglasničke grupe. U njemačkoj grupi *-rk -nk* < njem. *-rg -ng* umeće se *a*: *Zumberak* gen. *-arka* (v. § 58). *Ganäk* gen. *gänka* < njem. *Gang* »drveni hodnik prigraden kući«, *fäšinak* gen. *fäšinka* »poklade« njem. *Fasching*, *fänjäk* gen. *fänjka* »kolut od platna, koji nose žene na glavi kao znak udaje« < madž. *fank* prema *gvünt* < njem. *Gewinde*, *grünt* < *Grund*, *špünt* < *Spund*, *štänt*, *pínt* »veliki pehar« < tal. *pinto*.

§ 10. Među odstupanjima od književnih oblika u pogledu samoglasnika *a* treba spomenuti i *veljäti*, *veljä* (da čä-) *ně velja* = književno *valjati* nije posuđenica od tal. *vegliare*, *veglianti leggi*, nego je domaća riječ u prijetoju sa *volja*, jednako kao perf. *lotiti se nekoga* ili *nečega (posla)* prema *latiti se* u književnom jeziku; *fört bi me se löti* »gotovo da bi navalio na me«. Odatle imp. *löčäti se pösla.* *Koloväj* »graba oko kuće« sadrži prijetoj vađ od vođ.

Delmâcija mjesto Dalmacija je neobjašnjen učen oblik. Ne zna se put, kojim je ušao u jezik ovoga kraja. Možda ga donesoše ovamo senjski uskoci, od kojih je pridjev *kónten* (Donji Oštrc) < tal. *contento*, jer se Delmacija govori i na Cresu i u Praputniku (Hrv. Primorje).

Mjesto zidanica »podrum« govori se židenica. Možda je posuđenica iz slov.

Od *Štêfan* pejorativ je na -če; Štefúnče.

Dočetak prošlog participa pasiva na -jen; *hvaljen* izmjenjuje se u -jan: *fâljan* *Isus*, *fâljan* *bôk*. Ta izolirana pojava nastala je u brzom govoru, u pozdravu.

Za stap govori se *stepûca* prema *têpstî tepêm* i *tepenica* »mučenica«.

Književno barem < t. bari ovdje je bâr ili bârom.

Palèno mjesto *polèno* promijenilo je *o* > *a* kontaminacijom (una-krštenjem) sa *pâliti*.

Pazdir mjesto pozder promijenilo je *o* > *a* zamjenom prefiksa *po* + *z* u *pa* + *z*.

Samogûc za *svemogûc* sadrži pl. vbisa > *sa* mjesto sing. vbse > *sè*.

Prilog *mâšamice*, koji se upotrebljava zajedno s pridjevom *mâm* i udvajanjem pojačava njegovo značenje: *mam* *mašamice* »stante pede, tout de suite, bez promišljanja« sufiks -*amice* je zamijenio -*imice*. Inače bi *h* > *š* bio nerazumljiv (v. § 44).

§ 8. *S̄* kao prefiks mijenja *̄* > *a*, kako se iz gore navedenih primjera vidi, kad stoji pred suglasničkim grupama, pred *s*, *š*, *z*, *h*. Ovamo idu i složenice od *iti idem*, kod kojih je djelovala i analogija od *nâjti*, *zâjti*. Kad je konzonant *c*, nema *̄* > *a*: *scipurkâti* »razderati na sitno«, *zgânjat*; kad je prijedlog, nema prijelaza: *s manom*, *š njim*, ali *sa šim sêga* »posvema«. Postoji jedan primjer stapanja prijedloga *s̄b* s početnim *s* riječi, koja čini cjelinu s njim: *ide slûgôm* (»sa slugom«) *k Vukoviću*.

Kod veza enklitika s prijedlozima još: *čèz* »kroz«: *čèza me* (*kaj ti imaš -*), *čèza te* prema *čèz goru*, *suz: suzâ me* »pored mene«.

§ 9. Kako se iz navedenih primjera vidi, *̄* > *a* je kod prefiksa zastupljen danas u najviše primjera. Ovamo još perf. *podaprîti* pòdaprem prema imp. *potpîrati*, kako je po pravilu. Analogija djeluje i ovdje. Prema pf. *obamnîti* je i *obamêljen* i imp. *obamîljât*; isto tako i u samnîti *samêljen*.

Čakavska zamjena *i* mjesto *̄*, koja je danas samo arhaizam kod prefiksa *iz-* *ob-* *od-* *pod-* *raz-*, nalazi se samo pred suglasničkim grupama: *izignâti* prema *izrenêm*, *odignâti* odrenêm, prema *odgânjati*, *izibrâti* izberêm prema *izbîrati*.

Prijedlogu *zi* < *s̄* nema traga. Prefiksi *izi-* *obi-* *pod-* *razi-* nastadoše analogijom prema *skuzi* < *skvozê* > *krozê* ḡbvozd̄b 1330 Mon. serb. 95, ARj 6, 219; u Lešce vse, što je nadi Borkovo Mon. serb. 564.

§ 11. Uz primjere za njem. *a > o* dodaj još: *kaprôl* gen. -ôla »desetnik kod domobranaca«. Odatle apstraktum na -ija: *kaprolîja* »čast njegova«. To je ostatak graničarskog njemačkoga. Upor. austr.-njem. *kxô-prôl* iz tal. *caporale*. Ovako još *sötlar* gen. -ara < *Sattler* »remenar«, *šöc* m. prema f. *šöca* < njem. *Schatz* »priležnik, priležnica, concubina« < austr.-njem. *šotts*, *urmôr* < *Uhrmacher*, *pismôgar*, *Büchsenmacher*, *fršlök* gen. -öga »sandučić« < njem. *Verschlag*, *šlôgati* -am »vraćati« < *schlagen*, *övsit* < »vojnička potvrda o isluženoj vojsci« odatle *övsitar* »vojnîk, koji je odslužio rok« < njem. *Abschied*, *špöret* < *Sparherd*, *cöltati* »platiti« (pejorativno) < 2. l. pl. *zahl*,⁷ *štröf* m. < *Strafe*, *šiljbot* m. < *Schildwacht*, *pökumport* < *Backenbart*, *šalapôrke*⁸ f. pl. »drveni kapeci na prozoru«, *brdökâti* < »(vikati) wer da«, *basöktati* < *was sagt*. Ne da se postaviti pravilo, kad današnje v. njem. *a* prelazi u *o*, a kad ostaje.

Ostaje na pr. u *štânt*, *pânt*, *žlâk* < *Schlag* »kap«, u psovci: *bóži te žlâk zadi*.

Pridjev »žmân »ukusan« (jelo) < *Schmack* (haft) kaj.-hrv. *žmanen*, *štägälj* gen. *štäglja* < *Stadel*, *poštäbirüt* < *buchstabieren* »sricati«, *bäjngeri*, *väga*, *vägäti*, *vagîr*, *lâdljin*, *trätina* »Rasen« < st. bav. trat, sr. v. njem. *tratte*, Miklosich 360. *fâlde*, *nafâldati*.

U posuđenicama iz st. v. ili sr. v. njem. *a > o* je pravilo kao i u drugim slavinama: *šköda* < *scado* »Schaden«. Upor. č. *stodola* < st. v. njem. *stadal* prema *štagalj*.

Može se kazati, da germanizmi iz graničarskog doba pokazuju najčešće *a > o*. Ovo se suzava u *u*: *profünt* m. < njem. *Profant* < lat. *prae-benda*, *Proviant* u austrijskoj vojsci.

U njem. prezimenu *Weymann* (graničarski pukovnik, graditelj ceste Kostanjevac - Kalje) izn. ijenjen dočetak -an u -en: *Väjmenov kamen* (kameni spomenik postavljen njemu u čast. V. § 24.

§ 12. Novije posuđenice iz tal. (mletačkoga) ne mijenjaju *a > o*: *taštamënt* > *testamento*, *žalädija* = *želädija* (Lika) sadrži asimilaciju *e — a > a — a*; *tapûn* gen. -ûna < furl. *tapon* (Pirona² 431), u *kumpáru* »priateljski« < mlet. *compare*.

Među stare zamjene *a > o* idu: *ormâr* < lat. *armarium*, *kömen* gen. *kömena* za *komin* < lat. *caminus* REW³ 1549; *kolëdvârî*, izvedenica od *koledva* Istra ARj 5, 186, koja riječ ne postoji u Žumberku, »pjevači, koji oko božića ili u svibnju idu od kuće do kuće pjevajući izvjesne pjesme i završuju kajkavskim pitanjem« *Bü li kâ?* »Hoće li biti kakov dar?«

⁷ Neka se popravi u tom § ASP 32, 366, redak 4. odozgo: *povna* nije iz *Pfanne*, nego je iz istoga v. lat. *vrela* < *panna* REW³ 6199 kao i njemačka riječ. *Pövnä* je nastalo metatezom iz *ponva. Dočetno -va je kao u bukva. Upor. slov. *ponev* i *Ramovš* 154 § 76.

⁸ *Šalükâtre* B-I 2, 519 < austr. njem. *Schalugatter*. Prvi dio složenice je fr. *jaloux*.

Kolendâr gen. -*ara* sadrži umetnuto *n* pred dentalom ili je naknadno došao prema lat. »*calendarium*« u crkvenom jeziku.

Među stare posuđenice može da ide i *đsvati se* »usuditi se« < *ausare* (v. § 44), ako nije kontaminacija *osare* + *upđvati* > uhvati.

Među stare posuđenice ne ide *fuldoměnt* »temelj« < *fundamento*, nego je *a* > *o* nastao pod uplivom labijala; odatle daljom asimilacijom *a* — *u*: *fulduměnt*.

Stara je posuđenica *póvna* > *pómna*, kaj.-hrv. *ponva*, *põnjavka* (Tuhelj).

St. vis. njem. *a* prelazi u *o*: *škōda*, *škōditi*, (na-), pridjev *poškōdan* < *scado*.

Ekavizmi i ikavizmi u čakavskom govoru

§ 13. Radovi L. Jakubinskog, *Die Vertretung des urslav. ě im Čakavischen*, ZSP I (1925), str. 381 i sl., N. van Wijka, *Zur skr. Entwicklung des slavischen Vokals ě*, ZSP, XIV, 1–16, M. Maleckoga, *Praslow. ě u ikavsko-ekavskih dialektach Istriji šrodkowej*, Archivum neophilologikum, I, 13–26, K. H. Meyera, *Untersuchungen zum Čakavischen der Insel Krk (Veglia)*, Slav. Balt. Quellen und Forschungen, III, 49–71, upor. Belić, *Zamětki po čakavskim govoram*, Izvestija 2, 4., k tome Jelka Ivšić JF 10, 171–178, cf. Vaillant RES 11, 258. i sada Hammov studije na Lošinj i na Susku, koje izlaze u ovom zborniku, zahtijevaju, da se ovaj § kao i §§ 14 i 25 dopune i najbrižljivije preispitaju. Ekavizmi nalaze se u čakavskom ikavskom govoru žumberačkom još u ovim primjerima: *gnjézdō* (*gnj* < *gn* je sekundarno kao u *gnjōj* v. § 27), *brěja* (samo uz kravu), *blědan* deminutiv od pridjeva *blěd*, *brěza* i *brězast*, *brest brestov*, *drěněk*, *drětva*, *klěn* i *maklěn*, *kolěno*, *nākolenče* »dijete, koje drži mlada, kad dođe prvi put u kuću«, *kōren*, kol. *korěnje* »1° radices, 2° žuta mrkva«; *lěs* gen. *lěsa* »1° mrtvački sanduk, 2° pasmina«, *lěsa* f. »vrata od pruca u plotu« i deminutiv *lěsica*, *mnědān mnědna*, *mědenica* »tepsija« od *měđō*, *mězg(r)a*, *oplěn*, *pěsāk* gen. *pěska*, topnim *Peščāk*, *pěstinja* i *pěstovati*, *rěn* < *hren*, *slezěna*, *starešina*, *starěšiti se* nad nekim, *stěna*, *těsān těsna*; *vretěno* deminutiv *vretěnce* n., *zlědān zlědna* »koji se lako ozlijedi«, *věra*, *věran věrna*, *věrovati (se)*, *palěno*, *nazvestit(i)* »dati na znanje«; *prorějāt*; *tělo*, *Tělovo*, *těsto*. Ovamo još *kōcen* »drvenast klip u glavi kupusa« prema štokavskom *kōcān*, također slov. *kocēn* < skok-ěh prema Brückneru ZONF 2, 147–158, prvobitni pridjev materije obrazovan pomoću sufiksa -ěh (Vondrák I, 529). Upor. p. *skoczeń* »schnell reifender Flachs«.

Od formanata i preformanata (prijedlogā i prefiksā) idu ovamo prijedlozi: *prez* = *pres* = *prež* (*pres pāmeti*, *prez rūk*, *prez bānte*, *prež njega* < praslav. *perzъ), *čez* = *čeza* = *čez* = *čes* (*čes Peščāk*, *čěza me*, *čěž njega*) < st. cr. slav. *črězō*.

Gore navedenih 60 primjera dopušta postaviti ovo pravilo: *ѣ* > *e* nalazi se u ovom narječju pred tvrdim slogom, t. j. pred takovim, koji

sadrži nepalatalan suglasnik ili nepalatalnu suglasničku grupu + nepalatalan samoglasnik *a o ɔ*, koje je iščezlo i nije se pretvorilo u *a*. Sve iznimke od tako postavljenog pravila dadu se opravdati. Peterostruke su: 1) *venъcbъ* > *věnāc* ima *e* mjesto *i* zbog unakrštenja sa *vēno*, koje je nestalo. *Věnāc* je naime znak djevojke, kada ide na vjenčanje. To je u neku ruku i miraz. 2) Pridjevi *mnēdān* i *zlēdān* sadrže doduše sufiks *-ъnъ*, ali posljednji ne govori protiv pravila, jer je izveden od imenice *zled* iščezle u ovom narječju. Tu je *e* mjesto *i* po pravilu. *Mnēdān* je izvedenica od korjena *meld, koji postoji u prijevaju *mnād* *mnādīca* *mnāda*. Zbog toga je mogao postojati nekada i niži prijevajni stepen *mned, koji je iščezao. Pridjev *tēsān* dobio je pridjevski sufiks *-ъnъ* naknadno. To je uistinu postverbalan pridjev od *tesknōti. 3) *E* mjesto *i* u *brēja*, *starešina*, *véce*, *obečāt* razvilo se po zakonu disimilacije iz južnosl. *ie* < *ia*: *brjedja, *starješina, *vjetje. U ostalom *starešina* i *véce* mogu biti i posudnice iz kajkavsko-hrvatskoga supstrata, kao što je to nazvestiti i *zāvětnik* mjesto savjetnik. 4) *Sreća*, *nesreća*, *sretan*, *nestretan* sadrže upravo *e* iz *ę* i ne govore ništa protiv pravila. 5) Isto tako ne govore ništa protiv pravila ni izvedenice od primitivuma, koji sadrži *e* iz *ѣ* po pravilu. Takove su *gletāšce*, *ozlēđiti* od *zled*, *prorējāti* od *rēdāk*, *stēnica* od *stēna*, *venčāti* od *věnāc*.

§ 14. Oscilaciju *ѣ* > *e* i *ѣ* > *i* ili ekavizam i ikavizam u istom korijenu pokazuju: praslav. korijen **pě-*: *petěj*, deminutivi *petešć* i *petešćāk* gen. *-ička* pored *popivāti*, *popivka*; praslav. korijen **verdō-*: *urēđiti* »povrijediti ranu, zadati ranu« pored *vřid* m. u *rāna mu je pūna vřida* i *vřidān* *vřidna*; praslav. **dēt-*: *dite* gen. *ditēta*, deminutiv *ditēce*, kol. *dičina*, *dikle* gen. *diklēta*, *dičāk* gen. *dičāka* pored *děčko*, *děkla* deminutiv *deklica*; praslav. *lěto*: *lěto*, *lětina*, *lětošnji* pored *proličā*; praslav. *sěno*: *sěno*, *senik* prema *sinōkoša*, *sinīca* »*ptica*«; praslav. *dělo*: *dělo* *dělati* (iz- ob-), *obdelāvāt* *izdelivāt*, *nedělavac* gen. *-vca* »*lijenčina*«, *přiděl* »*privreda*«, *nāděl* »*dio kola*« prema *nedilja*, *pondiljak* gen. *-diljka* praslav. *město*: *město*, smēstiti (se) namēstiti se, prilog *na mestā* na *mestā* »ovdje ondje« prema prijedlogu *nā misto* »anstatt«; praslav. korijen **vět-*: *obečāt(i)* pf. prema imp. *obītat(i)*; *véce*, *zāvětnik* »općinski vijećnik« prema *svīt*, *svītovati* »savjet, savjetovati«; praslav. korijen *dě-*: imperativi *udēni* *nadēni* *zadēni*, prezenti *udēnem* *zadēnem*, prema infinitivima *udīti* *nadīti* *zadīti* imp. *zdivāt* (*sěno*), *udivāt* (*iglu*) (*nadivāt* *kobāsem*), *nadivāt* (*ime*); praslav. *strēla*: *strēla* »*munja*« *strelnica* i psovka: *strēla te bōža zadila* prema *ustriljāt* »ubiti, ustrijeliti«; praslav. **ters-*: *tréska* kol. *trěšce*, deminutiv *trěščica* prema *triščāt* *triščī* (subjekt *sūnce*); praslav. korijen **věš-*: *pověsmo* n. prema *vīsit* *obīsit(i)*, *vīšat(i)*; praslav. *trěba*: *trěba* ne *trěba* (3. l. neosobnog glagola) prema *pōtriba* f. *potribōca*, *pōtriban*, *pōtribna* pored *potribān*, *potribna* i lokativ *tribē* (*mi je*) pored *trība* *mi je* »trebam«; praslav. **jě-*: *obēd*, *obēdvati* prema *jīsti* (po-) *jīlo* n., *jīstvine* f. pl., *pōjīštvo* n., *přijīsti* (*krumpīri su mi se přijīli*); praslav. *dělō*: *děl* gen. *dēla* m. deminutivi *dělāk* gen. *dělka*, *delčāc* gen. *-čaca*, *delčīc* *delčīčāk*, gen. *-čka*, apstraktum

delôba »dioba« prema *diliti (se)*, *razdiliti se odiliti se*; praslav. *mëra: mëra, merčîn* »koji mjeri, inžinir«, *zãmëra* prema *miriti (iz- na-)*, *zamîriti se komu, s mîrom* »neprestano« prema slovenskom *z merom*; praslav. *lëska: lëska*, toponimi *Leskoväča* (šumica) *Lešce* (selo) prema *lišnjak*; praslav. *cěl̥o: cël cëla, celäča* »košulja« *celjâk* gen. *-ljâka* m. »cio krumpir ukuhan« prema *ciľina* još neiskrčena zemlja, *zaciliti* (subjekt *räna*); praslav. **sëd-: sësti, sÿsët* gen. *-ëda* susëcki, *presësti (jïlo mu je presëlo* »zaustavilo« također u psovki: *presëlo ti bôg da*) prema *srđit(i) -ïm, sîditi -am (käd buš sîda na šif* »kad se budeš ukrcavao na brod«); praslav. **mën-: mëna (mÿseca)* prema *mÿnjâti prominîti, zaminîti*; praslav. *bël̥o: bël bëla* (kaj pëča), *belôvka* »1° bijela jabuka 2° bijela breskva« *beläc* (na *beläc* samniti »samljeti pšenicu tako, da se dobije bijelo brašno«) prema *biliti (kólje, krumpîre)* »skinuti koru«, *razbiliti (mâst), obiliti (ižu)* »okrećiti«, *obiliti krumpîre, bilica* »bilošljiva (Travnik)«, *bilina* »bijelo grožđe«, *obiline* f. pl., *biljâc* gen. *biljca* »debelo vuneno éebe, gunj«; praslav. *vëd-: vëšt (pöslu, običnije vâjen), uvëštiti (nï)što* »razumjeti« prema *svidök svidociti (po-)*, *vÿnda* pored *vÿndar* »ipak« < *vëm̥o da že, pf. povîdati* »kazati« imp. *povîdät, pripovîdat, spövîd, ispovîdati, zâpovit* gen. *-di zapovîdati, prepovîdati* »zabraniti«, toponim *Višci Vî(h)* »vrh vještica«; *vici (li)*, prilog, koji se govori, kad se navode tuđe riječi, kojima se ne vjeruje. Poslije toga se kaže psovka: *vïci mu vrâg jëba mäter* < part. prez. *vëd̥o + si*; praslav. * *serd-: srëda* »Mercuri dies«, *sredina* »dio hljeba bez kore« u *srëd srëdë* (pogodi ga je – »baš u sredinu, po sredini«) prema *srîdnji*.

Formativni elementi: prijedlozi, prefiksi, sufiksi: praslav. *prë:* *pre-* pridjevski i glagolski prefiks: *prëvelik, premogûc (nis -)* pored *premogûšan, -ûšna* »bogat«, *prëvisok, pregûst, presaditi, presësti* (subjekt: *jïlo mu je presëlo*), *prevâriti, prevarânt, presoliti, presenëit, presîci (mnîko se je presîklo* »usirilo«), *premunjâti se* »prevariti se«, *presadit(i)* prema *pri-* kad je imenički prefiks: *prisät* gen. *-da* »mlado zelje, koje se presađuje«, *prîlâz* gen. *-za* »plot, preko kojega se može prekoraćiti«. Toponim *U Pritiska* (upor. *Sutjeska*) i *prîrânak* gen. *-ânka* nisu izvjesni u ovom pravcu, jer se može raditi o prefiksu *pri-*. U toj funkciji dolazi i *pre:* *prëgašca* »pregršt«, *prësika* »postat u vinogradu«. Praslav. * *prëk-:* *prëko* prijedlog s gen. prema prilogu *prîk* uz pridjeve i priloge: (*ôn je*) *prîk dôbar* »pretjerano dobar«, *prîk dôst, prëša je prîk, ne môrem prîk, nâ prik (kûpi je -)*, *prîklja* f. (slov. *prëkla*) »prut«; praslav. *prëd:* prijedlog pred s ak. i instr. *prëda me, se, pred mânom, pret sôbom, ispret* prema *nâprîdovat(i) nâprîdan, nâprîdak*, gen. *-ïtka*.

Priloški dočetak (sufiks) i lokativni nastavak *-ë:* *ôvde ônde ôvdëka, ôndëka, tôte tötëka* »tu«, *välj(e)* < *vödble* prema *pölik* < *podlë + -k* od *pölak* < *podölgö, dôklje, pöklje, dôtlje, küde* pored *kudë* u *küdeš = kudëš* (govor u ljutini) »kud ćeš« prema *di nigdi sâgdi, kâdi koji = di koji, kadî je; göri dôli görika dôlika; nûtri, nutri jim je lipo, skûzi* < *skvozë; dosti, pö bozi, k mâli* »naskoro«.

Sufiks -*ën* > *en* samo u *rumen* (poimeničen kao ime vola) analogijski prema *vunen, länen, strnën ržen, mesnën, drivën*, dok -*ën* > *in* prema *gorë* > *göri görika dōli dōlika Gorinac* gen. -*ınca, Dolinac* gen. -*ınca* m. prema f. *Gorinka, Dolinka, dolinka* f. »vjetar«, *Gorinja* f. (toponim).

Gore navedenih 35 primjera oscilacije u vezi sa pravilom postavljenim u § 13 dokazuje, da je *ǣ* > *i* (ikavizam) nastao po zakonu prijeglasa (metafonije, Umlaut), kao što je tako postao i ekavizam u Jurkovu selu, t. j. *i* se nalazi u osnovnom slogu samo onda, ako iza njega slijedi slog, koji sadrži palatalan suglasnik ili palatalnu suglasničku grupu, ili nepalatalan suglasnik, nepalatalnu suglasničku grupu s palatalnim vokalima *e* i *i*. I u ovom slučaju iznimke se dadu opravdati. Petěj sadrži danas sufiks -*eh*^ǣ, koji je zamijenio -*uh*^ǣ u drugim slavinama (upor. polj. *pietuch*, rus. *petuh*). Petěj i petešić zadržao je *e* prama ovom posljednjem sufiksu. I štokavski dijalekti pokazuju u ovom primjeru zamjenu sufiksa pijetao pijetla. Popivāti imp. dokazuje, da je prasl. korijen pēti ovdje glasio *piti, ali je nestao. Prema imp. nadivāti od naditi od *piti je imperfektivna izvedenica popivāti. I u ovom slučaju izvedenice se ne ravnaju po zakonu metafonije, kako smo vidjeli i gore gletāšce. Dēčko, vēšt, merčīn posuđenice su iz kajk.-hrvatskog supstrata, kako pokazuju dičāk, Vīšci vr, mīriti prama mēra. Prilog nāmisto zamijenio je očigledno stariji lokativni prilog mēstē očuvan u štokavskim narječjima mješte. Prama ovom pravilu prasl. korijeni sa *ǣ* mogli su imati dva vida ekavski i ikavski. Izvedenice se ravnaju u oba slučaja prema jednome od njih bez obzira na metafoniju. Tako imamo od *cěl* sa sufiksom -*jak celjāk* »cijeli, nesrezani krumpir ukuhan« prema *čilna* »krčevina«. Isto tako imamo od *cvēt* i *cvitni* prezime i toponim, koji se ravnaju samo prema korijenu *cvit*: *Cvītko* (prezime), *Cvītковаča* (toponim). Obratno, *léska lišnjak*, ali *Leskováča* po pravilu. Dočetno *ǣ* u padežu lokativa i u priložima daje jednom *e*, a drugi put *i*: *tribē* mi je prema *pōbozi* (po pravdi boga) primjer: *Da moj sin oće pōbozi* »onako kako bog zapovijeda«. Izvedenice su *trēba* (glagol) i *pōtriba*, posljednje protiv pravila. Prilog *kádi*, *dī* pokazuje *i* za *jat*, ali *óvde, ónde, kudē, tudē* pokazuje jednostavno *e*. To odstupanje nastalo je odatle, što prilozi *ovde, onde* mogu primiti deiksu -*ka*. U slučaju priloga *prik* igrala je ulogu morfologija. Komparativ *priči* sadrži pravilno *i*. Taj se danas doduše ne govori, ali se nekada mogao govoriti, kako pokazuje glagol *pričiti*.

§ 15. U govoru Unijata upada u oči zamjena *ǣ* > *e* u dočetu kod naglašenih dativa *menē tebě sebē* > *mēne tēbe sēbe* prema enklitikama *mi ti si* i u *triēbe* < *trēbē*.

Samoglasnici a i e u tudicama

§ 16. Njemačko dočetno -*er* ostaje u *zēkser* »stari austrijski novac prvobitno od šest, kasnije od deset novčića«, *firer, lérer* < graničarski *Lehrer, lēnger, bājnger*.

Najčešće ga zamjenjuje -ar: *kūfar* gen. -*fra*, *mëtar* gen. *mëtra*, *klōštar* gen. *klōštra*. Isto tako *mëštar* gen. *mëštra* < mađ. *mester*, *meštriĵa*, *këldar* gen. *këldra* < *Keller*. Ako je pred -ar konsonantska grupa, koja ne postoji u jeziku, a ostaje u deklinaciji: *sōtlar* gen. *sōtlara*; tako u *fëštar* pored *fëšnar*, *šlōsar*, *ōbrstar*, *šōštar*, *šnâjdar*, *Crntrâjtar* kao i *ĉimpar* »skellet od krova« < st. v. njem. *zimbar*, *trâjbar*, *tîšljär*, *glâžär*, *ĉägar*, *pütär*, *pismōgar*, *klâmfar*, *pîntär*, *pëkljär*, *šîntär*, *Pōljtar*, *žlâjfar*, *frbōljtar* < *Verwalter*. Prema ovoj zamjeni došlo je do izmjene -er < -ar i u *kasâr* gen. -*ära* < *Kaserne*. Glede gubitka -ne upor. § 57. – *Ter* se zamjenjuje tal. sufiksom -*tore* > -*tur* u *frdëktur* »službeno oglasen sumnjivac za vrijeme granice. Oružnici bi ga posjećivali od vremena do vremena, da se uvjere, da li je kod kuće« < *Verdächter*.

Špëgalj gen. *špëglja* nije njem. *Spiegel*, nego furlansko *spieglo* < *speculum*.

Frtâlĵ gen. *frtâlĵa* »1° dio nekadašnje graničarske kumpanije«, »2° bočica od četvrtine litre, kvarat u Primorju«, nije njem. *Viertel*, nego *vierter Teil*. U prijedlogu *ōbr nĵëga*, *näs*, koji se govori i *ōber*, unakrstio se njem. *ober* = *über* i naše *ob vrh*. To nije potpun germanizam. *Majōfar* (prezime, *Jaska*) < *Meyerhofer*.

Mlet. seguro postoji i u *segurâti* s ličnim obj. u ak. »kuražiti nekoga« i u *segurîrât* (ižu, »kuću« sebe) »osigurati kod osiguravajućeg društva.« Tu se germanska tuđica *assegurieren* prilagodila domaćoj riječi. *Fr.* (preko njem.) *e* u *ménage* postaje i *minâža* pored *minjâža* »porodica« pored *famêlija*.

Tal. (furl.) *e* obično ostaje: *ĉebûla* < furl. *cevole* *Pirona*² 488, *REW*³ 1820. U *segno* prelazi u *i*: *nasinjât na koga*, *na što* »uperiti puškom«. Isto tako u *tanĵir* gen. -*ira* < tal. *tagliere*.

Mađz. -*es* zamjenjuje se sa -*uš*: *bîruš* < *bérés*, (*j*, *h*)*egedûš* < *hegedés*, t. j. prema -*os*, u mađz. pridjevima *agyakos*, *agyaros*, *ajakos*, *bolondos* bez obzira na vokalsku harmoniju. Ovako mijenjaju i *U vicijâspeš* u *vicijâšpuš* < njem. *Vizeerpriester* > mađz. *ercperes*. -*Uš* od mađz. pridjevskog prenijet je i na hrv. osnovu *bogâtuš* »bogatun«.

Mađz. *é* prelazi u *i*: *filiki* (= *fileki* u hrv. gradovima), *bîruš*. *I* u *bubrik* gen. *bubriĵa* za *bubreg* može se smatrati kao ikaviziranje književnog turcizma, isto tako i *mišëtar* gen. -*tara* od gr. *μειστικός* unakrstanjem sa *mišâti* »miješati«.

U t. *kel* zamijenjen je *e* sa *o*: *ĉōlav* »ĉelav« i odatle imenica *ĉōla*.

Zamjena praslav. nazala i sonantnog l

§ 17. Zamjena *e* za nazal *ę* nalazi se u deprekativnoj formuli *bōk te spëti*, *mōje dîte*, u prilogu *vrëd* pored *vrëda* »brzo« < *vb rëdō*.

Zamjena *u* za velarni nazal *q* nalazi se u *pōditi* > *puđiti* (is-) »tjerati kokoši«, iterativ (is)*puđäkâti*. Tu je nepotvrđeno *puđati* rašireno sa

-*kati*. *Zastūpīt* = slov. *zastopiti*. St. cr. slav. *drǫčiti* zastupljeno je sa *o* mjesto *u* kao u slov.; *prodrǫčiti* »probosti nečim oštrim«. Upor. slov. *drǫkati*. To je ostatak iz jezika prvobitnih žumberačkih kajkavaca slov. tipa u jeziku današnjih čakavaca. Nazal *q* zamijenjen je sa *o* u *kōmot* »konjska orma« < *homqtō* ne prema slovenačkom, nego prema sr. v. njem. *Komat* sa *a* > *o* v. § 11, novovis. njem. *Kummet*, kako pokazuje *h* > *k*.

Sonantno *l* zamijenjeno je redovno s *u*: *sūza*, *mučāti*, *mučīm*, *tūci* *tūčēm*. Ali u pridjevu *podmōkal* *podmōkla* zamijenjen je s *o*, upor. slov. *podmolkel*. I ta je zamjena ostatak govora prvobitnih žumberačkih kajkavaca u govoru današnjih čakavaca.

Samoglasnik *u* u domaćim i tuđim riječima

§ 18. Mjesto *tute* »tu« (Turlot) *tutena* (Dalm.) govori se *tóte* pored *tōtēka*. Upor. *tuteka* kod Marina Držića. *Tote* govore i čakavci u Senju (*Totē je deset lēnac*), na srednjim dalmatinskim otocima (Hraste), Baraković *tote*. Upor. i slov. *tqta*. *Tote* je nastalo iz *totu* dodavanjem sr. r. *to* uz *tu*. Zastupljen je i *tūj* sa deiksom *-i*. Prema ovom stvoren je *vūj* pored *óvde*.

U iz sonantnog *l* pravilno se nalazi u *žūt*, *žumánjce*.

Doseljeni čakavci donesoše sa sobom neke posuđenice iz jezika balkanskih Vlaha; tako *čutura* > *čentūra*, *čentürica*. *Kustura* < rum. *cutitura* prilagodiše domaćoj riječi *kōst* u *kostūra*, jer ima željezni držak obložen košću.

Küzō gen. *kuzòla* izmijenjen je u *közul* m. prema *kora*.

Unijatsko prezime Dančulović (ovako službeno) mijenjaju ŽK u *Dânčalović*, ŽU *Dânčelović*, od *Dančuo* (dalm. prezime) < rum. *danciu* »cigansko dijete«.

Potok Sušica od *suh* glasi kao toponim u f. pl. *Sošice* (is *Sošic*, u *Sošicam*). U je izmijenilo novonadošlo jekavsko pučanstvo prema *soha*, jer je mjesto okruženo šumicama.

Promjenu *u* > *o* pokazuje ime svetkovine *trojaki* gen. *trojākōv* »duhovi«, *trojākki* *pondiljak*, slov. *trjaki*, izvedenica prema Miklošiću 365 *turō*. Promjena je nastala kontaminacijom ili pučkom etimologijom od *trojstvo*.

§ 20. Promjene kod tuđeg *u*, koje obično ostaje, jesu ove: *čutura* > rum. *ciutură* < lat. *cytula* < gr. *kotylos* glasi *čentūra*, dem. *čentürica*. *N* je umetnut pred dental kao u *kolendar* < *calendarium*. Nenaglašeno *u* – *ú* disimilirano je u *e* – *ú*. Peršun je ovdje *pēršin* < mlet. *persemolo* REW³ 6448 s odbacivanjem deminutivnog sufiksa *-olo*. Upor. u Dubrovniku *petrūsin* < sicil. *petrusinu*.

§ 21. Kod domaćeg o ima nekoliko značajnih promjena. Pored navedenih potvrda *kuliko* i t. d., koje govore kajkavci (Brezovački: *nekuliko žutaki*) i lički Hrvati (Lešće, Sinac, *kulko* kaj. – hrv. Jaska, Prigorje, *tuliko* Bjelostjenac) govori se još *nikuliko*, *nuliko*, *vuliko*, prilozi *kulik tulik* (zajedno u značenju *ikuliko*). To kaj-hrv. i čakavsko slabljenje potvrđeno je i kod pisaca *kulik nekuliko* ARj 5, 770; 7, 883, *ovuliko* u pismu Krste Frankopana Mon. croat. 226. bez l: *kuko*, *nekuko* ARj 5, 770. Upor. još *okul* ARj 8, 879. Kako se domaće o ne oslabljuje nije lako protumačiti ovo odstupanje. Premuda je zabilježio iz glagolskih listina na otoku Premudi: *Kuliko* je običaj, *nikuliko* stabla od *ulik*, *tuliko* štabili i mobilni. Mislim, da je po srijedi unakrštenje (kontaminacija) s ak. sing. *kû*, *nû*, *vû* od *kâ nâ vâ* + *liko*. Upor. p. tylko prema ty.

Pored priloga *sûprot* (*stâvi se je sûprot* »protivio se«) govori se redovno prijedlog *sprûti* s dat. (*bôgu*) »protiv«. -I je iz lokativa sing. m.

Prema prilogu *skrôz* < *skvozě* (sa r mjesto v od unakrštenja sa *črez*) glasi prijedlog *skuzi* (*dicě*) »zbog«. Upor. Mon. croat. 28 g. 1414. put op'ci ki gre skozi Visoku.

Glagol na -ovati *skoznovâti* »provesti noć u besanici« pokazuje istu zamjenu kao slov. *skoz*. Zbog toga je vrlo lako moguće, da je *skuzi* i *skoznovati* ostatak iz kajkavskog govora slov. tipa prije dolaska čakavskih uskoka.

Prilog *kûma*, premda se semantički i fonetski poklapa sa st. v. njem. *chumo*, novovis. njem. *kaum*, ipak nije germanizam, jer je raširen na velikoj teritoriji. U slov. i bug. je *kômaj* sa deiksom -i kao i u B.-I. *kômāj* i bez deikse *kôma*, također *komać* ARj 5, 232 sa -ć, koje se nalazi i u *kûmać* pored *kumaj* ARj 5, 776. Nalazi se čak kao slavizam i u turskom *kumahaj* Weigand BA III. 286. To su refleksi od part. prez. pas. na -om od glagolskog korijena **tǝk-*, od kojeg je i *takmiti se: tǝkom -a -aj -ć*. U mjesto o je nastalo prislanjanjem na priloge na -om -oma od instrumentala, u kaj-hrv. na -um.

Zamjene prefiksa u- sa o- nalaze se u *ogârak* gen. *ogârka* prema ugarak, *opeljâvanje* za upeljavanje »uvodenje porodilje u crkvu nakon porođaja«, *oprôse* ak. pl. za *uprose* »polazak roditelja muškarca, koji se hoće da ženi, djevojčinih roditeljima«, *osěknûti se* »obrisati nos maramom ili rukom« za useknuti se. Zamjena je prefiksa po- pa- u *pazdir*.

Troha »mrvice« nalazi se u *trošiti*, *potrošiti*, *strôšak* gen. *strôška*. U ovu leksikologijsku porodicu ne ide mijenjanjem o > u: *trûva* (*ošnâ*) »sitnica, slamka, koja padne u oko«. To je ista riječ koja i r. *truha* »zerriebenes Heu, Spreu«. Ide prema tome zajedno s korijenom glagola *natrûniti* (*ôko*).

Ovamo još *zgumēnît* = *pogumēnît* »pogoditi, odgonetnuti« odgonetati sa *tn* > *tm* > *m*.

Mjesto skòrūp govori se *škarup*. Taj se oblik ne može dijeliti od oblika skralup, koji bilježi Bjelostjenac kao dalmatinski, a pokazuje likvidnu metatezu *skralup prema slov. skorlup i r. skorlup sa disimilatornim gubitkom i metatezom suglasnika $r-l$ kao i u skorup.

Likvidnu metatezu istoga tipa pokazuje i *klabûk* gen. *klabûka* »bakreni pokrov sa cijevima za rakijski kotao« prema štokavskom *klòbûk* od t. kalpak. Ta metateza mora da je postojala i u starijem južnoslav., jer se nalazi i u rum. clăbuc.

A mjesto *o* u *matovîlac* gen. *-vîlca* za motovilac nastalo je disimilacijom $o-o > a-o$. Upor., obratno, i asimilaciju $o-a > o-o$ u *ûloža* ŽU < uholoža.

U složenici *mišalòvka* za mišolovka zamjena je nastala prema objektu u akuzativu. Sintagma *lovît miša* bila je jača od složenice.

U prezimenu *Naosël, strinka Naosëlka* »žena iz seoca Naosëli pl. m. = (službeno) Novoseli«, nastao je *a* disimilacijom iz $oo > ao$ kao i u *baròvica* »juniperus« < borovica.

U *spòliti* očuvalo se staro *o*, dok se u *palèno* od istog korijena promijenilo $o > a$ prema *pâliti* (*rakižu*) »peći«, *zapâliti* (*ižu*).

Pîškur < piskorb, upor. kajkavsko prezime *Pîškurić*. $O > u$ je nastalo možda prema stranom $ô > u$: *frdèktur, profèsur, rendâtur* »čovjek, koji uzimlje u najam, arendu«.

Škrèbutina f. prema skrobot, slov. skrebôť pokazuje disimilaciju i $o > u$.

Značajna je zamjena glasa *o* sa *a* u *takäj* < takoje »takode(r)« (15. v. Mon. croat. 87). Nastalo je ili analogijski prema prilozima *ûndaj* (upor. slov. zdaj < ṣbda, koji sadrže deiksu *-i*) ili slično kao u *samogûc* prema sr. r. pl.

Pokrate od *mòre bît = mòrda* prema književnom možda, mòrti. Govori se pored *mòrat* još i *màrit ôce*.

§ 22. $e < o$ u *čelepèk* »uzvišeno mjesto izloženo suncu, na pr. selo Šinkovići«, nastalo je asimilacijom $e-o-e$. *Bariece* ŽU = *barilce* ŽK nastalo je $io > ie$ prema običajnijem diftongu iz $ĭ > ię$ (l̥,po i t. d.). *Lèpu* za lopuh potvrđen je u ARJ 6, 13. U toj riječi varira naglašeni vokal i sa *a*: *Lâpišnica*, ime rijeke, koja utječe u Miljacku.

Samoglasnik *o* u tuđim riječima

§ 23. Mađ. $o > u$: *âjuš, bâguš, bîruš, hegedûš, bogâtuš* u domaćoj izvedenici.

Katolik > *kâtulik* kao i na Krku u Premude: crikva katuličanska i u austr.-njem. *kxatūlišš*.

U jednom slučaju prelazi tal. $o > a$: *ambrêla* (Milići) = *marêla* (Jurkovo selo) < tal. *ombrella* »kišobran«.

Njem. *o* > *u*: štũk < Stock »top«; kũfar < Koffer, mužar gen. -ara < star. v. njem. morsari < lat. mortarium, dũpljit < doppelt, sũst, šũdar gen. šũdra.

Srednjolat. (učeno) *o* mijenja se u *u*: *kumēsija* = *kumēsija* f. < commissio iz lat. sudskog i administrativnog jezika; *Furjān* m. prema *Furjanica* < Florianus. *Kumendirāt* »zapovijedati«, *kumānda* (*nisi ti s mānom kumānda*), *kumedānt* (sa disimilatornim ispadanjem prvog *n* zbog drugog) »zapovjednik«. Ovamo još *fūrma* < forma s pridjevom *furmēn* »lijepa oblika«, *fuljmīrāt* < formieren.

Georgius glasi *Jure Jura Jūrce*, ali prezime Zoretić (ovako službeno, od Zore gen. Zoreta, upor. dubrovačko Zore) glasi *Zurētić*.

Mlet. scotta (lat. excocta) > *skũta*.

U tal. *polenta* > *palēnta* f. promjena *o* > *a* nastala je zbog unakrštanja (kontaminacije) domaćeg glagola *pāliti* »žeći, peći« i tal. riječi. Isti je slučaj i u nadimku *Paljir* (Gorinja) < njem. *Polier*, dok je u *pulitir pulitirāt* < njem. *politieren* < tal. *polito* *o* > *u* kao u drugim rom. tuđicama.

O > *i* u *prōtikol* može biti disimilacija, a i unakrštenje (kontaminacija) sa *proti*.

Njem. *Hundsfoth* > *ũncvat uncvatija* prema *huncutin*, *huncut huncmut* ARj 3, 785 preko mađ. Prijelaz *o* > *a* izazvan je disimilacijom *u - u > u > a*.

Samoglasnik u u stranim i domaćim riječima

§ 24. Strano *u* ostaje: *mũst* > lat. *mustum*, *nāmũšnjak* m. »čovjek, kojemu se posuđuje novac za mošt (njem. *Most*), koji će imati u jesenskoj berbi«. *Kalũp* od gr. ΚΕΛΥΦΟΣ je kao i u književnom jeziku.

Njem. *u* ostaje u prilogu i uzviku *curũk*, kad se govori konju, odatle *curũkniti*, *cufridān*, *cũk* gen. *cũga* < Zug »željeznički voz«, prilog *u ljũktu* < Luft, *ũncvat*, *uncvatija* < *Hundsfoth* (v. § 23). Dva puta prelazi u *o*: *šnjõfati*, *žnõra*, s posljednjim upor. mađ. *zsinor* > njem. *Schnur*.

Naročito upada u oči promjena njem. *u* > *i* u njem. sufiksu *-ung*: *fũringa* f. > njem. *Fũhrung* »podvoz«, odatle radna imenica *furingāš* »kiridžija«, *fālinga* < sr. v. njem. *Falung* od *fahlen* < rom. *fallire*, riječ raširena u kaj-hrv. Ovamo ide možda i *šentiga* f. < *Schenkung* »dar u novcu djeci, kad je vjerovnik uzimao mušt, na koji je dao zajam« (sa disimilacijom *k - g* > *t - g*, upor. ličko *břdešnjāk* »gaćnik« od *bragēše* < mlet. *braghesse* i disimilatornim ispadanjem drugog *n* zbog prvog). Posuđenica *rājtinga*, koja se rijetko čuje u značenju običnije riječi *račin*, posuđenica je iz slov. *rājtnga* < *Raitung*. Ta nam pomaže objasniti promjenu glasa *u* > *i*. Slovenačko sonantno *ŋ* dobilo je preda se samoglas *i* zbog toga, što ne postoji u srp.-hrv. Ova tri germanizma dođe u Hrv. iz Slovenije.

U domaćim elementima *-u* > *-o* zastupljen je u pozdravu *lako nõc*. Brzina govora u pozdravu izazvala je asimilaciju.

Nazal izaziva promjene u samoglasu, kod domaćih riječi u formulama, koje traže brzinu govora: *fäljam bôk* < hvaljen, ako si bôgom pašan < pašen od pasti ili spasti, a kod tuđih riječi: *an* > *en*: *kumendirät, kumedänt* sa disimilatornim ispadanjem *n - n* > *o - n*; Weymann > Väjmen, šënt < sanctus, šträjzent, *om* > *am*: *ambrêla* f. < ombrella pored *marêla* sa metatezom *am* > *ma* (upor. § 55), *i(h)em* > *um*: Žûmberak (v. § 58), žûmberski pridjev.

Zamjena i za jat (ѣ) bez varijacije sa e

§ 25. Serija riječi sa ѣ > i nije iscrpljena primjerima navedenim u §§ 13. i 14. Dodaj još: *bis, nî bîsa* »zar ne?«, eufemizam mjesto vruga = *güda, bisän bîsna; blišcüt(i); brîgar* »koji stanuje na brijegu«, toponim *Brišca* za slov. Brežice, *obrižina* »obala«; *ciditi prociditi isciditi, procijät, iscijät*; toponim *Cipi* is *Cipöv*; *civ* gen. *cîvi*, deminutiv *civčica*; *cipät*; *cikva* »cvekla« rum. *sfecla*, arb. sefkle, madž. czékla gr. σεῦτλον *cvriti sacvriti*; *čerip* gen. *-ipa*; *čerišnjäk grä* »trešnjevac« toponim *Čerîšnjevac*; *drivo drivën*; *divôjka divica*; *zadrîmät, grî* gen. *grîja*, ženski eufemizam za vrug, *nî grîja* »zar ne?«, *po koga si grîja dôša?*, *čä bi nîki grî rêka, zgrîšît, pogrišît* »vermissen«; *gûšînica, kripôst* »tjelesno osvježenje dobrim jelom ili pilom« *okripît se; kudîlja*; toponim *Krisnik* gen. *-ika, krisîti se; liväc* gen. *livca*; *lišpav* od komparativa lipši sa metatezom, uz imenicu dite, »koje ne će da jede što mu se dade, izbirljiv«; *zalîpîti se* u psovki: *bog da se zalîpi* »zalijepiti se«; *mî* gen. *mîa*, dat. *mîu, miûr* gen. *-ûra*; *mîzivo* < mlézivo; *mačîja* < matecha; *mîstrîti se* < mréstiti, *nërist* < mréstъ; *nîgdo* »netko«, *nîki, nîšto lîpo* < nëčъ to; *nîkulîko* »nekoliko«, *nîkakov* »nekakav«, *nîgda nîgda* »kadikad«; *osîm* < *osvënb*; *oriväšnica* »oravnjača, pita od oraha«; *rizati rizanci, riznik* gen. *-îka* »rozga od čokota, koja se može rezati«; *plîti plîjëm*; *prîšé* m. deminutiv *prîščäk* gen. *prîščäka; priklja* f. »ljeskov kolac za grah« prema slov. prekla; *sîči sîčëm, prëšîka* f. »postat u vinogradu«, *kôlosîk* »šumica sa razvitim dugim stabaljem«. U njoj se siječe kolje. Prvi elemenat nije kolo, nego *kolô* »kolac«, *pocîk* < podsëkъ slov. podsëk »donji balvan kod gradnje drvenih kuća«, *sîčka* »mašina za sječenje«, *sîčanj* gen. *sîšnja* »januar«; *sîtîti se* pf. prema imp. *sîčäti se* »izmišljati«, *oslîpît* u psovki *bôg da oslîpi; sîjati; sînja* »sjena«, *stînja* f. < stënb upor. stën *Stvolosko, Liburnija* *strîja, strîšîna* < strëha; *smî* gen. *smîja, smîjät se smîjê, smîšan*; *sriš* gen. *sriša; dospîti dospîjem, saspîti* u kletvi: *bôg da ti së na nîš saspîlo; vîk* gen. *vîka; nî dügog vîka, dugovîšan* (č u m. je prema f.) *-vîšna, vikovîšan, vîk nä vîk* »neprestance«, za *vîk vîkoma* »za uvijek«, *vävîk* pored *vâjk, svîca, svîsnica* »svetkovina svijećnica, kandelora, 2. veljače«; *svîtal svîtla svîtlo* n. »svjetlost«, *posvîtîti, svîtlîti se, snîk* gen. *snîga, bel je, kaj prepädani snîk; posvîdočîti; svîtîna* »svjetina, mnoštvo«; *tîskati, tîščäti, tîščî me, trîm* gen. *trîma; tîme* gen. *tîmena; trîzan, trîzna, vîdro* n. *vidrëna vôža* »bure od jednog hektolitra«; *izvri-*

menit se »nastati lijepo vrijeme«; vlići, oblići (se), svlići se; zvîr f. zvirina, ždrîbe, ždrîbâc gen. ždrîpca;

Serijski glagoli na -ěti > -iti izjednačeni su sa serijom na -iti: tîti, svîrît(i) svîrim »svirati« < svîrěti prema svîrâla < svîrělb, dospîti sa-spîti, mnîti mĕljem samnîti, pazđiti pazđim, cvrîti sacvrîti sâcvrem, spolîti < polěti, plîmnjača (Milići) < plĕvbnjača, plîti plîjĕm, umrîti ũmrem, izavrîti, zavrîti zâvrem, zaprîti zâprem, suprîti se sŭprem »oprijeti se«, podaprîti = poduprîti.

Ostalo je, razumije se, serija na -ěti > -ati poslije palatala: bižâti bi-žim, triščâti trišći (sŭnce).

Sufiksi -ĕn rašireni su sa -bc (upor. Slovinac, slovinski) reflektira se ikavski: Gorinâc gen. -inca m. prema f. Gorînka »stanovnik Petričkog sela i ispod glavne žumberačke planine«. Odavde poimeničen pridjev na -ja: Gorînja, ime sela. Upor. gorinji kod čakavaca 16. i 17. v. i Gorijenac ARj III 283.

Nerazumljiv je naziv žumberačke gore, koji se piše na kartama i u knjigama Gorjanci Gorjanaca. ŽK zovu je samo Gōra: proša je u Goru. Gorjanci bi moglo da stoji u vezi s nazivom Gorînci < Gorenci. Upor. slov. Gorenci, prezime Gorenc, Gorensko. To bi mogao biti ostatak od starijeg jezika prije seoba čakavaca. Ta bi se varijanta mogla objasniti sa umiješanjem sufiksa -janin. Kao pl. tantum izoliran je u srp.-hrv. oronimiji.

Od padežnih nastavaka treba zabilježiti lokativ plurala -ĕh > -i: na kĕl. Upor. na tleh (Kašić). Tu je ĕ > i prema singularu (pô bozi).

Većina ovdje navedenih primjera odgovara postavljenom pravilu, t. j. da je *i* iz jata nastao po zakonu prijevoja ili metafonije. Brojna odstupanja od toga pravila dadu se objasniti analogijom iz deklinacionog sistema. Imenice bîs, brîg, brîska, bubrik, čerîp, drîm, kosîr, medvîd, mî, nevîsta, nĕrist, rîpa, svît, svîd, svîdar, trîm, žlîb, koje danas u singularu imaju *i* za jat protiv pravila, imale su u pluralu nastavke -i, -e. U pluralu su prama tome imale *i* po pravilu. Analogija je ujednačila singular i plural. Čovik je prema vokativu čđviče. Lîv je prema deminutivu livâc, lîp je prema komparativu lîpši, mnîko je prema pridjevu mnîšni ili prema mnîšac mnîšnica. Pridjev nîm je prema nîmâc. Pîna je pistverbal od pî-niti se. Plîva je prema izvedenici plîmnjača. Rîpa je ne samo prema pluralu nego i prema izvedenici rîpišće. Pridjev slîp je prema slîpâc slîpâčki. Svît je prema kolektivu svitîna. Vîk je prema pridjevu -vîšan u dugovîšan. Drîvo je prema pridjevu drivĕn, divôjka je prema divîca, Kōlosik je prema sići kao i sikira. Strîja je prema augmentativu strîšina. Cîkva je posuđenica iz mađ. cĕkla. Tirati imp. ima svoj *i* kao štokavsko tjerati prema tvorbi imp. splîtati oplîtati od plĕsti. U oba slučaja postoji ista morfološka analogija. Na djelu je i fonetska analogija kadikad. Tako se objašnjava čerîvo zbog jednakosti postupka u grupi čr- > čer- kao u čerîp čerîšnja. Prilog sîmo ne sadrži jat, nego ima *i* od instr. sing. simb ili od instrumentala, dativa i lokativa plurala sihĕ simĕ simi, dual sima.

§ 26. Unijatska zamjena *ię* je potpun padajući diftong, kad je naglasak na prvom elementu. To se događa onda, kad odgovara dugom $\mathfrak{b} > i$ kod ŽK. Tip *lięp* = *lip*.

Ako naglasak skoči na *e*, prvi elemenat postaje konsonant, koji palatalizira prethodne dentale *l d t c s ʃ* u *ʎ đ ć ś*, *lęp* gen. *lęba*, *mędet* gen. *-da*, *čęti*, *čęlina*, *šetiti se* ili *se* pretvara u *ʎ* poslije labijala (přvljenka, blježati) ili u *nj* poslije *m*: *mnjęsto*. Za razliku od diftonškog *e* glas *e* dobiva monoftonški izgovor istog kvaliteta kao u *žęna*. Tada odgovara kratkom $\mathfrak{b} > i$ i kod ikavaca. Tip *čęlina* = *ciřina*. Infinitivni nastavak *-iti* zamjenjuje se sa *-ęti* U *miřljęti*. Zdęla ŽK postaje *ždęla* ŽU.

Kada akcenat skoči sa *i* na *e*, a *i* ne postaje konsonant, nego čuva samoglasnu vrijednost kao u *ciępiti*, *crięvo*, *drięmati*, *dięte*, *sliępac*, *sviętiti*, *trięzan*, *viędro*, *riędak*, *nęvięk*, *povrięditi*, *vięnac*, *pięvac*, *stięna*, *zvięzda*, *tięsan*, *pięsak*, *prięsan*, *bięliti*, *mięnjati*, *podiięliti*, *srięda*, *gnięzdo*, nastaje rastući diftong. Drugi elemenat *e* mijenja svoju kvalitetu prema gore pomenutom *ię*. Prvi elemenat je nepotpun vokal, koji treba bilježiti *ʎ*. Taj se ne stapa sa dentalima *l d t c s* u palatale *ʎ đ ć ś* niti stvara *ʎ i ř* poslije labijala. Naglašeni drugi elemenat *e* ima istu vrijednost kao u *žęna*. Krivo je naznačen sa *ię* u ASP 32, 369 § 26. Akcenat nije kao u Vuka *ę* nego *ę*. To se događa kod nenaglašenog dugog $\mathfrak{b} > i$ *ę* kod ŽK. Tipičan je primjer za tu pojavu *trięzan* ŽU *trizęn* ŽK.

§ 27. Jekavski oblici kod ŽK *pljęsna* i t. d. prema *popivęti* *popivka* potječu od ŽU, kod kojih je narodna pjesma prema svjedočanstvu Sreznjevskoga⁹ postojala još četrdesetih godina prošloga stoljeća. *Gnjęzdo* ne ide ovamo. To je čakavski ekavizam, upor. *gnęzlō*, *njęzlō* (Cres). *Gń* mjesto *gn* je nastao kao u *gnjida*, *gnjoj*. Među čakavske jekavizme ne ide ni *črljęn* pored *čřljen* prema književnom crven. Taj je pridjev obrazovan, za razliku od književnoga, sa dva sufiksa *-io* + *ęn* *čřvlj-ęn*. Glede ispadanja *v* upor. § 48.

§ 28. Među ikavizme kod ŽU ide *čđik* (Sopote), *čđjk* (Ognjanovci), *grđ* gen. *grđja* (Ognjanovci). To su posuđenice iz kontakta sa čakavskim ikavcima.

Izolirane pojave kod domaćih i tuđih riječi

§ 28a. Kod ŽK ima i jedan pseudoikavizam: *šćđđit* < *šćđđiti*.

Strano njem. *e* zamijenjeno je (ikavizirano) sa *i* u *šřřnja* f. < *Strähne*.

Kod ŽU njem.-franc. sufiks *-irati* zamjenjuje se (jekavizira) sa *-erati*: *pořtaberat* -am (Relići) < *buchstabieren* iz graničarskog njem., *štundiera* < *studieren*.

⁹ Jagić *Istorija slavjanskoj filologii* 325 kaže, da je Sreznjevski 1841. u Uskočkim gorama u Žumberku između Samobora i Metlike prvi put slušao narodne pjesme o Kraljeviću Marku i Sibinjanin Janku.

Etimologijsko *i* zamijenjeno je sa *e* u *krèljut* od *krèlo*¹⁰ (Vodice, Istra). Glede sufiksa *-ut* i značenja upor. *perutina* u negativnoj formuli *nínam bōžē perutíne* »nemam peradi«. *Krilo* n. je samo žensko, njem. Schloss. Odatle je izvedenica *kriljâk kriljâva* od *krilo* »obod od šešira«.

U tuđicama se dočetak *-in* zamjenjuje sa *-en*: *kōmen* < *caminus*, *kīmen* < *cyminum*.

U *fōrent* m. < fiorentino nestalo je sufiksa *-ino*; upor. sličan gubitak *centēz* gen. *-ēza*, riječ, koja se upotrebljava samo u negativnoj formuli: *nínam bōžēga centēza* »ni prebite pare.«.

Sonantno r

§ 29. Zamjena sonantnoga *r* sa *ar* kod ŽK arhaizam je iz starijeg čakavskog. Uz navedene primjere idu ovamo još: *ōtpra* m. prema f. *otparla* ili *otprala*, *zāparla* prema m. *zāpra*. Odatle je izvedenica na *-ija*: *zapartija* f »veterinarska zabrana gonjenja stoke na sajam zbog slinavke«. *Nādarnica* »komad košulje, koji pokriva njedra« od *nādra*. S istom metatezom u m. i f. kao u *zapra* govori se *supra* (se je) »opřo«, *zāvra* (sam *kōla*), *pōbra* (sam seno, krumpire) prema *pobrala*.

Selo *Rti* gen. (iz) *Rtōv*, *Nā Rte*, *Nā Rti*, odatle f. *Rtōvka* »žena iz tog sela« prema m. *Rtōvâc* gen. *-ōvca* piše se službeno Hartje.

Ovamo ide pod naglasom *târvine* f. pl. »trice, trine od sijena« = *trīnje* ŽU od *trti*, upor. u književnom jeziku satrven prema *zatrēn* ŽK od *zatrīti*. Upor. slov. trūšje Pleteršnik 2, 700.

Prema avrlje n. čini se da treba ovako tumačiti i (*h*)*âvar* gen. *hâvara* m. »komad štapa, koji se baca na voćku, da bi se istreslo voće na zemlju«. Etimološki stoje oba oblika u vezi s bug. *hvbrlja* »bacam«.

Zacijelo ide ovamo *cōparnjica* f. »vračara«, upor. *coprnica* (Prigorje; ARj 1, 820.) = *cūprnjica* ŽU od sr. v. njem. *zouberin*.

Možda ide ovamo još i *nūtarnji* i *jūtarnji* prema *jūtrni* ARj 4, 696. Ovamo i skraćenica *mart marit* »možda«, upor. *mrt* kod ugarskih Hrvata < *more bit*.

Inače je danas sonantno *r* u općoj upotrebi jednako kod ŽK kao i kod ŽU.

Ono nastaje u nenaglašenom položaju u posudenicama iz *-ar-* *-er-* *-ir-* *-ri*. Jedina je iznimka *cīmerman*, ali se čuje *cīmrman*. Primjeri: *frdēbati* »bezrasložno utrošiti imetak« < *graničarsko* njem. *verderben*, *frlēzât* -*ēžem* »prozvati poimenično učenike« < iz istog izvora *verlesen*, *brdōkāti* < *wer da*, *frnâz* < stariji n. v. njem. *Firnais* mjesto današnjeg *Firnis*; *fršlök* gen. *-ōga* < *Verschlag*, *frbôljtar* < *Verwalter*, *frštōnt* *Verstand*; *nairmāk* prema kaj.-hrv. *harmak* od madž. *hamar*; lat. *persona* > *pršōna*, šekrstija f. »sobica uz crkvu, gdje se odlaže crkveno odijelo župnikovo«

¹⁰ *Krilo* i *kreljut* u etimološkom pogledu iste su riječi sa djelomice istim sufiksom *-lo* < *-dlo*. U *-ljut* taj je sufiks proširen na *-jut*. *l* u *k-ilo* je od indoevropskog dvo-glasa *ei* u bazi *sqerei, dok je *e* u *kreljut* po zakonu likvidne metateze *sqerdlō.

< crkvenolat. *sacristia*, izvedenica od *sacrista*; *krstijan* (Jurkovo selo)
< crkveno lat. *christianus* pored *křst* (*kāj bi křst rēka*) i *kristijān*
(Višći Vrh).

Nenaglašeno se *-ri- -re- -ro-* u domaćim riječima osim u *kriljāk krljāva*, gdje se sonantno *r* nije još generaliziralo, jer se govori i *kriljāk, krljāva* kao i u susjednom slov. Bele Krajine, zamjenjuje još u *trpūtuc* gen. *-pūca* prema *triputac* B-I 2, 591.

Ovamo još *grmānda* f (Gornji Oštrc) < gromada, ugrbāsñit »ogrepsti«.

Oscilacija *r* i *er* postoji u prezimenu *Brdik* (pri Brdiku) *Brdikōvka* »žena iz tog sela« pored *Berdik* (ovako službeno) i u prijedlogu *ōbr* (njēga) pored *ōber*. Posljednje pod uplivom graničarskog njemačkog. U *proždřkniti* »progutati« sonantno *r* nastalo je od nističnog prijevoja, koji je u prošlom part. pasiva *proždrt*. Upor. slov. *požrkniti*. Glede zamjene *tn* > *kn* v. § 40.

Sonantno *l* zamijenjeno je sa *u* kod ŽK kao i kod ŽU: *sūza*. Čuje se samo u najnovijim germanizmima iz graničarskoga službenog jezika: *štīcl* < *Stützel* »zaštitna čašica od željeza na kraju osovine kod kola«, *šerājzļ* < *Schüreisen*, *kīnkettl* < *Kinnkette*.

Značajka je govora ŽK kao i ŽU, da se sonantno njem. *l* > *l* produžuje u govoru ŽK sa *-in*, a u govoru ŽU sa *-en*: *ladlīn* ŽK < *Ladel* »pretinac u ormaru, koji se isteže, čekmedže«, *kīfljīn* ŽK = *kifljen* ŽU < *Kiefel* »krumpir dugoljastog oblika«, *šīkljīn* = *šikljen* < *Schindel* < lat. *scandula* < *skudla* (Crna Gora) »drvene dašćice za krov«, *patōfljīn* = *pātokljen* < *Pantofel*, *feljbābin* = *feljbāvljen* ŽU < *Feldweibel*. To produženje potječe od njem. plurala na *-n*. Upor. *māšpna* (trosložno) < *Masche* u Srbiji. *šratōfljīn* »novčarka« < *Schreibtafel*, *šerāgljīn* »naslon na seoskim kolima pred zicem, koji se može izvaditi« < *Schragen*.

Pojave proteze pred samoglasnicima

§ 30. Protetsko *j-* kod riječi, koje počinju vokalom, nalazi se osim u navedenim primjerima, još u *Jāga*, *Jāgica* pejorativ *Jagūnče* gen. *-gūnčēta*, prema *Agica* u Zagorju, od crkvenog *Agatha*, *Jivānja* f. »Ivanjdan«, *Jivāc* *Jivca* (nadimak u selu Vukovici), *jēza*, *jēzān* *jēzna* *jezīti se*, *jāzbac*, *jāpno* odatle *jāpnēnica* »krečana«, dok u književnom jeziku s protetskim *v-* *vapno*, *jāklēn* »jedar, zdrav« < st. v. njem. *ecchil* vulg. lat. *aciale*.

Govore se bez proteze *īme*, *īgla*, *īgra*, *imāti*. Zbog toga se može uzeti, da je proteza *j* ostatak iz starijeg čakavskog.

Bez proteze govori se turcizam *ulār* gen. *ulāra* prema *jūlār* (Bosanska Krajina).

Proteza u *jōpet* nalazi se i u govoru *Mutana jōpē* (Kordun). U posuđenicama se proteza nalazi u *jegedūši* m. pl. pored *egedūši* »svadbeni svirači, zvani također *gūci*« < mađ. *hegedés*; *jēsij* < njem. *Essig* < *acētum* pored *ōst*; *jesēn(a)c* gen. *-ēnca* < *Essenz* < srednjolat. *essentia*; *jētika* < *hecticus*.

Veoma značajan je postupak ŽU u pogledu proteze: *ěli, ésam, ési, édan, ũžina, ũžinati, učě prekučě*. Govore tako i lički Srbi. ARj 3, 21, 881 bilježi iz ličkog govora još edva, ednodušni, esi. Ta crta govora ŽU kaže, da su ŽU jezično istog podrijetla kao i lički Srbi. Nadalje, ista se crta nalazi u crnogorskim narječjima kao u Pivi-Drobnjaku: edan plas sijena (Vuković SDZb 10, 396) i u Kosmetu *ěl* < je li: El si gládna (Elezović 173).

Protetsko j ispada u *nădra* n. pl. < vьn-ědra = *nědra* ŽU, sněti snămem < sьn-jěti, ali *najěti năjmemen, sajăm* gen. săjma < sьjbmь.

Za razliku od književnog sutra govore ŽK *šutra* < sьjutra.

Protetsko *v* nalazi se samo izolirano kod ŽK: *vŭtăl vŭtla* »šupalj«. Upor. Utli kami od Utla slina = lapis perforatus Sm. Cod. 14, 212 (g. 1369) i u Istri jutal ARj 4, 694 prema slov. vŭtel pored ŭtel. Proteza *v* je ostatak iz govora kajkavskih stanovnika prije doseljenja čakavaca, koji ne poznaju proteze *v* pred *u*.

ŽK govore samo *ušěso* n., novi singular prema pl. *ušěsa, ũsanje* n., *urŭki* pl., *ukăniti, ũnja* < *ujna, ulăr, ũra, zaŭfano, ũfati se*, prijedlog *uz, ũzak ũska, ũgljen*, prijedlog *u*, priloge *ŭpra* < *uprav, ũjero, u šrěk*.

Ima i jedan slučaj odbacivanja *v* pred *u*, zacijelo zbog toga, što se smatra oznakom govora Paura. To je toponim *Učăki*, plural zbog toga, što označuje više njiva, iz *Učăkŭv, na Učăkŭ sam oră*, od Vučjak. Upor. u Istri Učka (sc. planina, gora).

Proteza *n* nalazi se samo u *nŭgal* gen. nŭgla < *oglŭ* i u *nădra, nădar-nica*. U oba slučaja nastala je iz sintagme vьn oglě, vьn ědrě krivim rastavljanjem i nije fonetske prirode, t. j. nije se razvila u sandhi.

Pojava kontrakcije samoglasnika

§ 31. Među pojavama kontrakcije treba zabilježiti uz pomenute još ove: *ao* > *a*, *o* u priložima *năpak* < *naopako* (*e bŭgme je năpak za blăgo*) »rđavo je vrijeme za stoku«; u pridjevu *năvărno* (*ŭlo*) »nezačinjeno« < *naovarbno*; *ao* > *o* u prilogu: *zŭsebi* = *zŭse* (*săki zŭse* ili *zŭsebi*) < *za o + sebě*, upor. u književnom jeziku osoba, osebina;

aja > *a*: u prezimenu *Răković* < *Rajaković*, ali ostaje u prezimenu *Brŭjak* gen. *Brŭjaka*; *oje* > *o*: u prezimenu *Prědović* < *Predojević* (službeno);

iji > *i*: *Stŭc* < *Stijić*; pridjev *răkinski* od *răkŭja*, pridjev f. *beštinskă* u formuli za psovanje uz imenicu *běštija*;

aho > *o*: prilog *măm* »odmah« < *mahom*¹¹, u prezimenima *Vlăvić* < *Vlahović* (službeno), *Măvlŭc* < *Mahovlić* (službeno), *Mavlićanci* »stanovnici gornjeg dijela župe Oštrc«. Kontrakcija je i u deminutivnom pridjevskom sufiksu *-ahan* > *an*: bleđan (*jŭ, majko, blěđan ti je, usklik*), *măljan* »majušan«.

Nema kontrakcije grăovica.

¹¹ Upor. dođdi seman (Lika K) »odmah«, sim mahom.

io > *i*: *orivášnica* < *orěhov + ača + nica*, upor. *ore(h)ovača* (Šaptinovac, Vinkovci).

oja > *a*: *gospâ gospê gospî* < *gospojä* (upor. u Dubrovniku *gospòđa*), *päs, bóži päsüc* »duga«, *tvâ* »tvoja«, *mâ* »moja«;

oi > *o*: *gospòn* pl. *gospòni* pored korelativa *gòspoda*;

ahi > *a*: *Vlânja* »unijatka« < *Vlahyñi*.

ae > *aj*: *jedinâjst, dvanâjst, trinâjst, petnâjst, šesnâjst, sedamnâjst, osamnâjst, devetnâjst, dvâjset* pored *dvädêset*;

uho > *o*: *sóparan ŽU*.

oju > *u*: toponim *Dütròvica* < *Dojutrovica*.

-oho- se steže u prilogu *za sprot* »za svakidašnju porabu« < *sprohod* i u *Grôt*, u *Grótu* »provalija na cesti u Sošice iznad Kupčine« < *grohot*. Nema kontrakcije u *poðde* pl. f. < *pohode, pãüt, doäjät, zaäjät* kod dvostrukih vokala, koji nastadoše nakon zamukivanja *h*, i to naročito u prefiksanim složenicama, gdje je jezična svijest morala razlikovati prefiks od glagolske osnove.

Zamjena njemačkih diftonga

§ 32. Njemački diftonzi reduciraju se najčešće u monoftonge. *Au* ostaje u *štokaus* »zatvor«;

au > *a*: *ürlap* gen. *-apa* »dopust« < *Uhrlaub* pored *au* > *o*: *lôfar* gen. *-ara* »dječak, koji se skiće« < *Laufer*;

äu > *a*: *frâlja* = *frajla* (hrv. gradovi) < *Fräulein*;

aj (pisano *ei, ai*) > *a*: *feljbâbin ŽK* = *feljbâvljen* pored *feljbâbljen ŽU* < *Feldweibel*; *šratöfljin* »novčarka« < *Schreibtafel, sätljik* < *Seidel* sa domaćim deminutivnim sufiksom *-ik, pác* m. »usoljeno svinjsko meso, salamura« < *Beize* (tako i po čitavoj Hrvatskoj), *râtalj* gen. *râtlja, zaratljät* »motka, kojom se steže lanac oko bureta, da mirno stoji na kolima« < st. v. njem. *raitel. Frâs* gen. *frâza* »1° dječja bolest«, psovka: *frâs* te *popâ*, 2° eufemizam za vrâg: *glé frâza ovóga* kaže se čovjeku, koji dodijava < *Fraisen*. Isti diftong zamjenjuje se sa *aj*: *lâjbak* gen. *-aka* pored *lâjbac* gen. *-aca* »prsluk« < *Leibel, Leybel* sa zamjenom njem. deminutivnog sufiksa domaćin *-ök -oc*; *žlâjfati žlâjfar* gen. *-ara* »brusiti, brusiti noževa« < *Schleifer, žlâjdra* f. »omanji lanac« < *Schleuder*;

oi > *aj*: *lâjtar* gen. *-ara* »stalak od mjedi za svijeću« < *Leuchter, lâjtman* pored *lâjeman* gen. *-ana* »poručnik«, *lâjmanica* »njegova žena« odatle *lajt(c)manjja* »njegova čast« < *Leutenant* sa disimilacijom *tn* > *tm*.

U *plâjbus* gen. *-usa* m. »olovka« < *Bleiweis* = *plajvaz* m. (Bosna), p. *blajwas*, rum. *plaivas* pored *plajvaz* (Tiktin) postoje obje zamjene za njem. diftong, ali je *-as* zamijenjen sa *-us* iz nepoznatih razloga. *Plâjba* f. »žnora s olovom za mjerenje okomitosti, zidarski i tesarski termin« < njem. *bliwe, Bleiwe*.

§ 33. Gubitak početnih vokala ili afereza, koja je nastala u sandhi, najbolje se ogleda u pokaznim zamjenicama i prilozima, gdje se upotrebljavaju naporedo puniji i kraći oblici: *vâj, vâ, vî težáki, koji kôpadu*; dđ je vû ôtku izvâdi? pored ovâj ovâ; nâj nâ pored onâj onâ. Srednji rod nô vô čuje se kod U.

Zbog naporedosti dobiva tâj još *o*: otâj otâ, k otômu, za ôto. Prilozi *nûda* pored *onûda, nût* pored *onût, vûda* pored *ovûda* pored *ovût*.

Nâko pored *onako*: *nâko* ga vrâg napûnî, *kâko* nê bi učinî tð, kaže se, kad se nekoga sumnjiči, da je nešto učinio, *Vâko* pored *ovâko*.

Samo kod *vâmo* i *nâmo* uopćen je kraći oblik; valjda prema *šimo*.

U posuđenici iz književnog jezika *petôvnica* f. »škola za opetovanje poslije 4 razreda osnovne škole« ispušteno je *o*, jer se ne osjeća, da je u vezi sa *jopet*.

U franc.-njem. posuđenici *traksirât* < adressieren prema imenici *atrês* raskinuta je leksikologijska veza.

Naporedo se govori (mâr) ko būde lipo pored *âko*. Vrâg ú te zâša, kò te sâd ne sūnem s ovîm kolcêm. Upor. *ko* na Cresu (Tentor 157), na Krku 1778. Upor. ARj 5, 131.

Ovamo stavljam i *u*, koji je nastao iz *v* zbog toga, što je nastao zamjenom prijedloga *vô* > *u* i što se gubitak najlakše objašnjava upotrebom u sandhi: *nûk* m. prema f. *nûka* v̄bnuk̄ > unuk; *čer čera* čerânji prek-čer < jučer < v̄bčer̄; *nûtri* < v̄bn qtrê nûtra, iznûtra.

Kod prefiksa *iz-* i *uz* < v̄bz̄b̄: pf. *zêti zâmem* prema *zîmati -am* prema književnom *uzeti* i *vazêst* na Rabu (Kušar 5). Ali bi moglo biti i gubitak i od *iz*. Upor. *izeti* izmem ARj 4, 166, *zveličiti -im (se)* »udovoljiti sebi, zadovoljiti se«, upor. 1437 *zveličan* (Šurmin 146) 1459 v ime *uzveličenoju* (Šurmin spom. 218).

Zròk nalazi se i u Zagrebačkom statutu 1747 (kaj.-hrv.) Starine 25, 45.

Zbudît (pored *probudît*) možda sadrži i prefiks *iz*. Upor. *izbuditi* ARj 4, 145.

Naporedo se govori *zgubîti* i *izgubîti*, bez *i* je i postverbal *zgûb* m.

U *zbignit* »pobjeći iz škole, napustiti posao« bit će *z-* < *vôz-*.

Naporedo se govori *zibrâti* i *izibrâti*, ali samo *zgînit*.

U *spôvid* f. nije ispušten *i* prema književnom *ispovijed* i premda se govori *ispovîdati se*. *Spôvid* je potvrđeno 1496 u *Spovid* općena prema perf. *ispovidati* Starine 23, 129–130. *Spovijedati* upotrebljava jekavac Matović 179, spovet (Cres). *Spovid* je ispravna prevedenica (calque) od *confessio*, gdje je *s* = *cum* (con), dok je *ispovîdati (se)* pf. prema imp. *ispovîdâti* (pðp *ispovîda*) sadrži prefiks *iz-*.

Iz > *z* bit će u *nazvestit* »najaviti«. Sam *zvestit* ne postoji, tako da *ai* > *a* može biti i kontrakcija (v. §31).

O je ispao u oronimu *Krûgljak* gen. *-aka*, »šumovito okruglo brdo pokraj Brašljeveca. Od okrûgâl okrûgla. Upor. *Okrugljak* kod Zagreba i za

gubljenje početnog *o-* pridjev (ktetikum) *sàlački*, *Sóčanin* od Osojnik (Dubrovnik). To ispadanje nastalo je zbog toga, što je *o-* bio identificiran s prijedlogom *ot* »od«.

Afereza postoji i kod stranih riječi: *lètrika* kao na Cresu.

Tàlija, *Talijàn*, talijanski ne treba da je nastalo kod ŽKU i kod ličkih graničara. Taj su izgovor donijeli graničarski vojnici iz Furlanije i sjeverne Italije, kuda su prolazili služeći cara. Upor. Pirona², Mussafija, *Beitrag, Denkschriften* 32, 106 taliano i *Jezik* 2, 60–61.

Rènda rendâtur < *arenda*.

Rèšt m. *reštânuc* gen. *-ánca* m. prema f. *reštánka* < tal. *arresto* ili njem. *Arrest*.

Zunîr govori se pored *ižunîr* i *užunîr* < fr. njem. *ingénieur*.

Zgoditi »treffen pogoditi cilj«, *zgmènît* = *ugléniti* (Ognjanovci) »pogoditi, riješiti nešto zagonetno«, *zgòvoran* »koji se rado upušta u govor«, *zdùva* f. »intriga«, *zdìvât* imp. prema pf. *zdîti* (snoplje), *zgrìšt* sadrže jednako *s-* kao i prijedlog *s:* *s* lipa, *zgrda* prema iš čista mira, *s kê* asni pored iz, t. j. prefiks *s^b*, ali se miješa i *iz* ili *uz*.

OVAMO IDE I *spèci se* »opeći se« i *ne tégnem*, nisam *tègnî* »nisam imao vremena«, kod ŽU ne *ùtegnem* (Ognjanovci), kod hrvatskih kajkavaca (Pušća Bistra) *ftegnit*. Upor. slov. *neutêga*. *Pleteršnik* I, 705.

U prezimenu *Skôk* gen. *Skôka*, koje je veoma rašireno u Istri (v. *Cadastre national*) gubitak *u-* nastao je u tal. službenom jeziku: gli *Scocchi* pored *Uscocchi* u dokumentima.

Sinkopa

§ 33a. Sinkopa nastaje najčešće iz potrebe brzog govora.

Sinkopa samoglasa i značajna je za imperativ, osobito za 1. i 2. l. pl. Dolazi i u 2. l. singulara, ako je uz imperativ deiksa *-da*. U oba slučaja sinkopa je fakultativna, vezana na brzinu govora. Od balkanske riječi *ajde* pored *ajt* govori se naporedo *ajdemo* i *ajmo*, *ajdete* i *ajte*. Posljednje je običnije. Mjesto *sícite* običajnije je *síste*. Pored *kážite mu* govori se češće *káste mu kašte*, *dřšte* < držite, *zàm(n)te* = *zámite*, *pobërte*, *mèljte*, *gàste* < *gazite*, *šàljte*, *stànte* < stanite, *noste* < nosite, *divánte* < *divanite*, *pomòste mi* < pomozite, *rèste mi* < recite.

U 2. l. sing. sa *-da*: *kážda*, *káždate* »pokažite« sinkopa je redovna.

Pored *oda odate simo* »dodi ovamo« može se čuti i *odîda*.

Govori se samo: *pište me vrit*, *bište*, *pokášte*.

Značajno je, što se ne govori pamtiti kao u književnom jeziku, nego samo *käj jâ pàmetim* »što se ja sjećam«.

Ne radi se o sinkopi vokala u ž. r. prošlog participa aktiva *vîdla* pored m. *vîdi* (nigdâr ga više nè bum *vîdla*) kao ni u prošlom participu pasiva *pogrâbno* (Je sêno *pogrâbno?* »Zar nije sijeno zgrnuto na kup«), je *pismo otpravno?*, nego o zamjeni sufiksa *-òl -bn* mjesto participskih nastavaka.

Isto tako ne objašnjava se sinkopom *snôc* pored *sinoć*. U *snoć* je pokazna zamjenica *sô* »ovaj« u akuzativu vremena ž. r. prema *sbjô* a u *sinoć* prema *sijô*. Upor. slov. *sinôci*, pored *snoći*. Si može biti i genereliziran nominativ ž. r.

U deprekacijskoj formuli: *fālänjga bûdi čâst i dîka* (t. j. bogu), koja se govori, kad se neka opasnost dogodi, a nije se opasno svršila, *njga* mjesto genitiva *njega* rezultat je brzog govora u uzbuđenju.

Sinkopa *e* u *pondiljak* gen. *pondiljka* je potvrđena 1490 u kastavskom statutu: do drugoga pondeljka. Upor. i slov. *pondelek*. Razlog sinkope nije jasan.

Ne objašnjava se sinkopom ni prilog *dâlko* pored dalek put, upor. izdalka ARj 4, 150. Tu se radi također o zamjeni sufiksa *-ek* sa *-ôk*.

Nema sinkope ni u f. *njegovâ* n. *njegovô* prema m. *njegov* *njegovâ* *njegovô*. U deklinaciji se upotrebljavaju naporedo *njegovôga* pored *njegovoga*, *tô su njegovî kônji*. Isto važi i za *kakôv* *kakvâ* *kakvô* i *takôv* *takvâ* *takvô* pored *kakôva* *takôva* i t. d. Tu postoji miješanje sufiksa *-ovô* i *-ôvô*.

Prava je sinkopa, kao i u književnom jeziku, *môrda* ŽK. Upor. *morda* Lika, Istra ARj VII, 4. Odatle nastade unakrštanjem s kajkavskim *môrti* *mârit* pored *môrat*.

Sinkopa ne će biti ni u toponimu *Kostänjica* za slov. *Kostanjevica*, jer se može raditi o istoj pojavi kao u *Kostajnica* < *Kostanj-nica* sa *jn* kao u *künja* < *kuhinja*.

Sinkopa nije ni *jâzbac* gen. *jazbaca* < *êzvbcb* s promjenom *zv* > *zb*, jer je *jâzovac* gen. *-ovca* ŽU pored književnog *jazovac* sekundarno. Ovi oblici sadrže umetnuto *o* a, da se odstrani teška konsonantska grupa u genitivu *-zvc*.

Zasebne je prirode sinkopa samoglasa *o* u zamjeničkim korijenima *tol-* u *dokolê* > *dôklje*, *potolê* > *pôklje*, *dotolê* > *dôtlje*, *ob* *kol-* > *obâkla* »posvema« sa priloškim *-a* kao u *veoma*, *vikoma*. Dok je u prva tri slučaja opća srpsko-hrv. pojava, u *obakla* je dosada konstatirana samo kod ŽK. Tu se radi ili o kraćenju kao u prijedlogu *podlbgb* > *pôlak*, gdje je *d* ispalo ili o ništičnom prijevaju **kblê* *-tblê*.

Opća je srp. hrv. sinkopa i u prilogu *do sita* > *dôst* sa gubitkom *-a*, koji je bio identificiran s priloškim *-a*. Takva sinkopa je i u rum. *de satullu* > *destul*. Kao u imperativima sinkopa je i ovdje nastala iz potreba brzog govora kod priloga, koji se često upotrebljavaju.

Sinkope nema u toponimu *Sâmbor* za *Samobor*. To je promjena tipa kompozicije. Mjesto priloga samo došao je pridjev *sam*. Upor. za takve toponomastičke složenice *Biograd*.

Teško se razumije sinkopa samoglasa *a* u pridjevu *prokšên* = *prošên* »razmažen (za dijete)«, izvedenom pomoću sufiksa *-en* (bn) od osnove glagola *prokšiti se sprokšiti se* »razmaziti se«. Apstraktnom *prokšija f.* »razmaženost«, u Beloj Krajini *prok(a)žen* od kažq *Berneker* 1, 498.

Sinkopa samoglasa *e* u pomoćnom glagolu *êš* > *êš* > *-š*, koja se dodaje u *kûda kûde, ako* > *ko: kûdaš* pored *kudâš, kûdeš* pored *kudêš, âkoš, markoš*, vezana je na afekat *ljutine* i na intimnost konverzacije.

§ 35. Važne su pojave ispadanja dočetnih vokala u priložima. One nastadoše samo djelomice u sandhi, a dijelom iz potreba brzog govora kod priloга, koji se često upotrebljavaju. Njihova je važnost i u tome, što izvjesne generalizirane oblike ŽK smatraju prema svom jezičnom osjećaju kao karakteristike govora Paura. Nema apokope *-o* *äko käko (o)väko (o)näko sïmo tämo nämo* pored *onämo*, kako redovno govore ŽK i ŽU, jer se osjeća kao nežumberački govor kaj.-hrv. kakti za *köt* ŽK = *köti* ŽU.

Apokope se dijele na dvije grupe: općenite (generalne) i naporedne (fakultativne).

Apokopa *-o* općenita je kod ŽK u priložima: *nâpak* (v.) < naopako, *kulik tulik* »ikoliko« pored *kuľiko tuľiko*, *prĭk, nâprĭk* (v.) Naporedna je apokopa *-o* u *nëgo* pored *nëk* (*a nëk* = *negdakäko* > haplogijom *nekäko* »nego šta?«. *A nek što ti misliš?*

Apokopa *-a* je općenita u *dost* pored *dösti*. Nikada ŽK ne govore književno *dosta*.

Naporedna je u *nëka* pored *nëk* u 3. l. imperativa: *nëg döjđê* pored *nëka döjđê*; *nek ide*; *nëk se päšci* »neka se žuri«.

Isto tako u *ozgôr ozdôl* pored *ozgóra, ozdóla* < otъsъgora, otъsъdola; kao i kod deikse *-ka*: *dövljêk, tötêk* pored *dövljêka tötêka*. Ovamo ide priloška sintagma *izdôm* »od kuće« pored *izdöma* (*ne dobíva nış*) pored *döma* (*je döša*); *ozâd* pored *ozáda* ARj IX 502.

Ne može se znati, da li se radi o apokopi u prilogu *üpra* = upravo, jer bi mogla biti i akuzativ neodređenog pridjeva uprav poslije prijedloga. Upor. slov. čeprav.

Kako je priloško *-a* fakultativno (naporedno), dodao se u priloškoj sintagmi *obъ + kol-* > **obъ kъл-* > *obäkla*, koji se najčešće upotrebljava u vezi sa *döst* »posve, sasvim dosta«.

Isto tako u *čêr* < *vъčerъ* pored *čêra prekčêr* pored *prekčêra* ŽU shvaćaju *-r* kao deiksu i odbacuju je: *jučê, prekučê*.

Književno *têk* dobilo je ovdje *-a* i deiksu *r*: *tekâr*. I *vrêd* < *vъrêdъ* »brzo« dobio je *-a*: *vrêda* (döjđi-).

Apokopa *-e* nalazi se naporedo u *vâlĭ* pored *vâlĭje* < *vъ dblĕ* koje se pojačava sa *mâm* < mahom »odmah«.

Općenita je apokopa *-e* u deiksi *-že* > *re*: *nigdâr, vîndar, nüdar, kâdar tâdar* »ikada, jednom«, *tekâr, ĭür* < *juže*: *ĭür ée ti povîdat*. *Ôn ĭür znâ*.

Neapokopirano *e* osjeća se kao karakteristika govora ŽU *ödare, nü-dare*. Prema naporednom priloškom *-e* izmjenjuje se *-a* u turcizmu *hadava* u *-e*; *zabâdave* pored *zabadâve*. Prijedlog *za* došao je prema domaćem *zastünj*. To je kontaminacija domaće i turske riječi.

U deiksi *-de* > čakavski *-je* apokopa je općenita: *takâj* za čakavsko *takoje* (15. v. Mon. croat. 87).

Općenita je u *vêc, prevêc, drugâc*.

Apokopa -i općenita je u prilogu *skröz* prema prijedlogu sküzi < skvozë.

U enklitici *ti*, koja se dodaje kao deiksa uz *ko* < kao, *kot òn* pored *kod òn* »kao on«, apokopa je općenita. Kòti òn osjeća se kao karakteristika govora Unijata.

U upitnoj enklitici *li* naporedna (fakultativna) je: očè li dôjt pored *në zna se òtu l dôjt? očè l dôma dôjt*.

Isto tako u *tò li jâ tò li ti* pored *tòl -tòl, ìli* pored *ìl, àli* pored *al*.

U infinitivu *bìti* općenita je apokopa u *mòrat, màrit*¹² < *mòre bìti*. Upor. most (Jačke) ARj 7, 19 prema kaj.-hrv. mozbit i mrt, (Ugarski Hrvati) ARj 7, 84. Na ovaj način treba tumačiti naporedno upotrebljavanje punog infinitiva na -*ti* i supina -*t*: *dôjt* pored *dôjti, prôjt* pored *prôjti i t. d.*

Na isti način treba tumačiti odbacivanje padežnog nastavka -*i* u priloškoj sintagmi: *ozad* < ot zadi. Taj se prilog prema oscilaciji ozgor – ozgora govori i *ozáda*, i u *bâr* < perz. bari pored *bârom*.

Na isti je način genitivni dočetak -*a*, koji se shvaća kao fakultativno priloško -*a*, u dosta zamijenjen drugim fakultativnim priloškim dočekom *i*: *dòsti*. Priloško -*i* stalno je u *sàkački*, na *sidécki*.

Apokopa -*u* općenita je u prijedlogu *zâvolj* pored *zâvalj* s gen. (*dicè*) < za volju jednako kao apokopa u sintagmi *sò boga* > zbòg istog značenja, koja je i u književnom jeziku.

Priloško -*a* pomiješalo se sa -*a* u partitivnom genitivu i u jednom italijanizmu, koji je došao sa Uskocima iz Senja: *rěšpeta pròsim bòga i nñ* < tal. rispetto, upravo »molim rešpet od boga i od vas«. ¹³

Kod zamjeničkih priloga obrazovanih pomoću sufiksa -*uda -ude* priloško *a e* je naporedno (fakultativno: (*o*)vùt (*o*)nùt kùt pored (*o*)vùda (*o*)nùda, kùda i kùde. Upotrebljavanje je vezano na tempo govora i afekat. U brzini, što je izazivlje ljutina, govori se *kù ćeš* pored *kudâš kudêš*.

Od principijelne je važnosti ispadanje dočetnog -*i* u imperativu *sìt* < *sídi*. Tim ispadanjem je imperativ postao uzvik, t. j. prešao je iz oformljenog govora u neoformljeni. Opetovanjem *sìt sìt cìt* tjeraju se kokoši u veče u kokošinjak.

Umetanje samoglasnika

§ 36. Svarabaktički su samoglasni *e a u o*. Prvi uklanja početnu tešku suglasničku grupu *čr* u *čerišnja čerišnják*, toponim *Čerišnjevac*, upor. na Krku 1769, staze od čerišne, *čerip* gen. -*ípa, čerivo*.

Grupa *č* i sonantno *r* nije teška: *črn, črv, črļjiv, črljèn, črnina* »crno grožđe«.

¹² Dočetno -*t* u *mòrat, marit* može se i drukčije tumačiti, kao ostatak deikse -*ti*, koja je u *niti*.

¹³ Da se *rěšpeta* osjeća ne kao padež (genitiv) nego kao prilog, to se vidi iz akcenta. jer je prvobitni akcent imenice bio zacijelo *rešpèt* prema talijanskom *rispetto*. Ta se riječ danas ne govori. Fraza znači »s oproštenjem govoreći, sit venia verbo«. Prema tome je dočetno -*a* priloškog podrijetla. Nije padežni nastavak.

Početna grupa *nr* ukida se umetanjem samoglasa *e a*: *nërist* »nerast«
< *nëřestb*, *nãřav* f. < *nřavb*.

Pomoću *u* ukida se dočetna suglasnička grupa u *Šikust* < *Sixtus* (svetac, patron župne crkve u Pribičima). Taj se oblik može tumačiti i metatezom suglasnika.

O se dodaje u ostršen *-an* < stršen prema *oštar*.

Grupa *šr* ne ukida se u *šratöfljin* »novčarka«, ali se čuje i *šaratöfljin* < *Schreibtafel*, u *Šrânjga* »dio Karlovca« < *Schranke*, ali se ukida *šerãř* < *Schrauff* i *šerãřljin* »naslon na seljačkim kolima« < *Schragen*, upor. mađ. *saraglya*.

E se umeće, kad slijedi *i*, *a* kad slijedi *a*. Svarabaktički samoglasni drže se zakona harmonije glasova.

Metateza

§ 36a. Ovamo bi mogli staviti i ono, što Ascoli zove *accidenti generali*, pojave metateze, asimilacije i disimilacije samoglasa. Mi smo ih u detalju naveli kod promatranja pojedinih samoglasa. Ovdje se pominju još samo dva slučaja metateze.

Vrlo je značajna metateza *pãuzi* m. pl. od *pazuho*, prefiksalna složenica pa *-z -uho*. Plural se objašnjava na jednak način kao u *gãće* i t. d. Singular nisam čuo. Prijelaz u maskulina je neobičan. Najčešće govori *nõsi pot pãuzi*. Tu je metateza nastala zbog rijetkosti dočetka *-ui* u nenaglašenom položaju. Za naglašeni upor. *dõi* »dusi«. Upor. *pahuza* u Imotskom (Vuk) ARj 9, 707.

Drugi slučaj metateze je u *ra* za *ar* < *r* u maskulinu: *õtpra*, *zãpra*, *odatle* i u femininu i u neutru, gdje nije generalna, *otprala* pored *otparla*, *zaprala* pored *zaparla*. Prema ovome govori se analogički *nãbarla* pored *põbarla* pored *pravilnog nãbrala põbrala*.

II. Suglasnici

Novi palatali i afrikate

§ 38. Pored *š* kod ŽKU treba zabilježiti, da *ž*, koje govore ŽU kadikad zbog veze *z sa ž*, čemu se pridružuje kolektiv na *-je žèlieže* (Ognjanovci), dolazi jednom i kod ŽK u *žati* < *zjati* (*štõ si žã* »zašto si otvorio gubicu vičući«). Novi je primjer uz navedene za *š* ŽK: *lišãk* gen. *-šãka* m. »lišac« < *lišjak* prema f. *lišica*, jednako obrazovan kao *gušãk* gen. *-šãka* m. prema *gũska*, od praslav. *gõsb* po deklinaciji *i*.

Za anticipaciju suglasnika *j* pred *š* < *sj* u pridjevu *pãjsi* (*drøk*, *pãjsa vëra*) pajsji u Istri ARj IX 668.

Pored ovih suglasnika, kojih nema u književnom jeziku, ima još jedan, koji nastaje iz dentala *n* pred zvučnim velarom *g* u stranim, veći-

ncm njemačkim riječima. To je velariziran palatal *ń*, koji izlučuje pred sobom slabije artikulovano *i*: štáin(ŋ)ga < Stange, bāin(ŋ)geri »uspravni stupovi od vrata« (upor. bangar vanger. Pleteršnik 1, 11; 2, 747), ráin(ŋ)glik < njem. Raindl, upor. u Gornjoj Krajini (Lika) ráin(ŋ)jika (a nasalirano) »tava od željeza«, K tome u riječi iz crkvenog lat. jezika čuje se u āin(ŋ)gel, āin(ŋ)gelsko pozdravljenje < angelus. U domaćim riječima čuje se taj suglasnik u deprekativnoj formuli fālāin(ŋ)ga būdi část i díka (v. § 33a) i pred *č* u vokativu brāin(ŋ)če. Taj je nastao od hipokoristika (*jok*) brāine (*né čemo tako*) od *brajin a ovo od brāt.

Palatal *dž*, koji književni jezik i štokavska narječja imaju u brojnim turcizmima, dolazi ovdje samo u sandhi u vezi prijedloga *met* pred ž: medžidi »među židovima«, medživadi »među živadi«. Inače je zastupljen turski suglasnik kao u starijem srp.-hrv. sa ž: žep m. < t. cep »špag«, žigerica < t. ciger, jednom samo u nadimku Kalāđija (Ljubanovići).

Zvučna afrikata *dz* (3) nastala je jednom asimilacijom bezvučnog *c* u tadbina »krađa« (v. § 40).

Sandhi

§ 39. Pojave u sandhi su brojne i različite prirode. Gubitak sonoriteta kod zvučnih suglasnika u direktnom dočetu ima za posljedicu izmjenu zvučnih i bezvučnih suglasnika u sandhi i u deklinaciji. Dok se nominativ *bók* u genitivu mijenja u *bōga bōgu*, *z bōgom*, u formuli zaklinjanja (deprekacije) može ostati: *bók i dūša, bók i bōgme (jē)* pored *bōg i bōgme jē*. To je *vrāk o ditēta* »od djeteta, vražje dijete«. *Svaki vrak ide pored vrag zna*. Isto tako *bók* te spēti (v. § 17) pored *bōg da mu sē ū bezan propālo*, *bōg žēgnja, bōg nēdaj takvē pamēti*, *bōg da se ojadi*.

Dok se redovno govori: *ōd njega, od njē, ōda me*, kao u *odibrāti odignāti, pōd njega, pōda nju*, prenijet je *ot iže* na *pod* u *pot ižom* < *pod* hižom iz vremena, kad se *h* još govorio.

Staro *ot* ostalo je u *otājāti* < *ot hajati*, iterativ od *hoditi*, (*né će se*) *otrāniti* < *ot hraniti* prema *odrāsa* »odrastao«, ali *podītiti* < *podhititi*, *podītita ga je dičina* »izrodio je mnogo djece«.

Ima i jedan slučaj analogijskog prenošenja sonoriteta, kao što je *kod ōn* < *kot* < kao ti on »kao što on«, pored *kot ōn*.

U priložima *ozāt, ozada* < *otzadi, ozgōr ozgōra* < *ot s̄b gor, ozdōl, ozdōla* stapa se *t* zajedno sa *z* s u *z*. Prema Maretiću, Gram. stil.² § 78a zbog lakšeg izgovora ispušteno je *d*.

U sandhi ima slučajeve asimilacije suglasnika: *c + š > č*: *pāklječibic* »kutije šibica« prema *c + d > zd*: *pākljezdvanā* od kajkavskog deminutiva *pākljec* < njem. Packel, *mīsezdan, otūz ga je istūka, nīz bōži* »nisam«, *mecōbom, precōbom* < *med*, pred sobom, *mecvinje* < *met* svinje. Isto tako u prevedenici iz njem. *t + d > d*: *jē bōgme ō pame dōša* »poludio je« < *er ist um den Verstand gekommen*. Bez *t* govori se i u apsolutnom dočetu: *jē bōgme dōša ōpame*. Upor. *jōpē* u Lici. Upor. isto u prefiksnoj složenici *t + k > k*: *sokrīti se* »skinuti šešir« < *s̄b*

+ ot + kriti. Isto tako $d + s > s$: *käsmu išli k maši, kã si doša < kad. säcu te udrít < sad*. Ima i $ds > c$: *kãce vřže u pëc*.

Prijedlog *k* ravna se često prema zvučnosti i bezzvučnosti početka riječi, s kojom čini cjelinu: *k mëni, k tēbi, k vrāgu, k nřim, k nřemu* prema *g bögu (se okrēni), (prōša je) g blāgu*. Ista se asimilacija vidi u *negdōjdē* pored *nēka dōjdē*.

• Ovamo ide $v + b > b$: *U zã pra böga (me je osūdi)* »na pravdi boga« dočeto je *-v* asimilirano prema *b*. Odatle je nastao prilog *ūpra* (v. § 35) u *ūpra si pres pameti, kaj bedak*.

Sasvim je druge prirode sonorizacija, koja nastaje iz $k\text{bto} > gdo$ i daljim gubljenjem početnog *g* (kao u $tko > ko$) *dō*, koje je uopćeno (generalizirano) kao u štokavskim govorima ko mjesto *tko*, *dō kōt > tkogod*: *dō je to rēka?, dō je to dōša?, dō mu je kãzã*. *Gdo* je očuvano u svatko $> sägdo, nřgdo, řgdo$ »itko«. Dalmatin nov. test. 2, 92b piše *gdo*: Da vas *gdo* ne opleni skrozi filozofiju.

$Něk\text{bto} > nřgdo$ glasi jednako kao u $nik\text{bto} > nřgdo$. Ta homonimija nije nepodnošljiva, jer se *nřgdo* »certain« upotrebljava s pozitivnim, a *nitko* »nul, personne« s negativnim glagolom. Primjer: *nřgdo je dōša* »netko« prema *nř nřgdo dōša* »nitko«.

Sonorizacija $gdo < k\text{bto}$ je najkarakterističnija osobina žumberačke čakavštine. Razvila se iz suglasničke grupe *gd* u *sãgdi* »svagdje« *nřgdi < nēk\text{b}dē, nik\text{b}dē, řgdi, nik\text{b}da, nēk\text{b}da > nřgda, řgda*, gdje je nastala iz asimilacije $kd > gd$ po pravilu. Razlog za prenošenje odatle u $k\text{bto} > gdo$ leži u tome, što je *kt* grupa, koja ne postoji. Zbog istog je razloga uklonjena metatezom i u štokavskim govorima: $tkō > kō$.

Ni u tim priložima nije homonimija nepodnošljiva, jer kad je glagol pozitivan, *nřgda* znači »olim, autrefois« na pr. *přvlje nigda dane išli smu na strãžu u Kãrlovac*, dok uz negativan glagol »jamais«: *nřgda (= nigdãr) ga nř dōma*. Isto tako *nřgdi ga nř* »nema ga nigdje« prema *nřgdi jē* »negdje jest«.

Sličan je obratan gubitak sonorizacije u $kōt kōdi < godē$: *dō kōt*, koji *kōt, kãdi kōt = dř kōt, kř kōt, dōklje kōt, kakōv kōt, kãj (čã, štō) nas je kōt*. I ovaj gubitak sonorizacije ide u karakteristike žumberačke čakavštine. Upor. s gospodinom banom, ki kodar bude Mon. croat. 334. U Istri je zabilježen kod istarskih Rumunja: *docle codãr* »dokle god«.

Nije lako objasniti gubitak sonorizacije u $kōt$ ŽK i $kōti$ ŽU. V. ipak § 43.

Gubitak sonoriteta, koji proizlazi iz asimilacije kod prijedloga, što se svršavaju na *z* i *d*: *iz, prez, od, pod, nad*, najinteresantniji je slučaj kod riječi sa početnim *h*, koji je zanijemio: *is řže, pres řže, ot řže, pret řžom pot řžom, nat řžom* jednako kao kad se radi o prefikslnim složenicama: *isãjãt (krus se isãja), otãjãt (kãd buš o dōm otãjã)*.

Prijedloški dočetak *-z* palatalizira se u *ž* kao i *sō* jednako kao u štokavskim narječjima, kad se nađe pred početnim palatalom riječi, što čini cjelinu s njim: *řž nřē, prež nřē, ř nřim, ř nřimi*.

Nema palatalizacije ispred palatala *j* u čez *jāmu*, *jārūk*, *prez Jagice*, *prez jājác*, *jānjác*.

Veza *i* ostaje netaknuta u *bôk* i *dúša*, *bôk* i *bôgme jê*, ali brzina govora u formuli *fálajdíka bôgu*, koja se govori poslije jela izazivlje konsonantiranje *i > j* kao i ispuštanje u formuli *Jêzuš Maríja*.

Dugi suglasnik u sandhi čuje se samo u *kāt tāt* pored *kādli tādli*.

Inače se u vezama prijedloga, koji svršuju na *d*: *od*, *pod*, *nad*, *pred*, sa riječju *díte*, ne čuje nikakvo duljenje *dd*: *oditêta preditêtom*, *naditêtom*, *medicôm*, *izmedicê*.

Oblik apsolutnog dočетка može biti uopćen i onda, kad služi za izvedenicu. Tako od priloga za *sprôt* < s^bprohod^b poimeničen pridjev u sr. r. glasi *sprotno* »obično jelo, koje služi svaki dan za hranu«. To se događa i u deklinaciji: *is* m. gen. *iša* »klijet u vinogradu« prema *íža* < germ. *hūzo*.

Dentalni nazal *n* pred *b* prelazi u *m*: najëmput »od jedared«, na vám bôzi »na ono što bog da, na sreću < njem. *Wahn*.

Glede asimilacija u sandhi odlučuje tempo govora. U brzom govoru od miline, dragosti ili ljutine *t d* se asimiliraju pred *s* i *ć*: *Kā si dōša?* *Sā* ću te udrīt, u indiferentnom *kāt si dōša* i *sāt ću te udrīt*; tako i u oklijevanju.

Glede gubitka dočëtrog *-l* u prošlom participu aktiva, koji je nastao također u sandhi, v. § 51.

Č u prilogu *drugáč* »inače« postaje š pred *nî*: *drugāš nî* »inače nije«. Prema tome čakavsko *niš* i *zaš* moglo je nastati u sandhi iz *nîč* *nîsi* *vîdî*, *zāč* *nîsi* *íša* *tāmo*, *nîč* *nîma* i odavde preneseno pred samoglasne *zāš* *ídeš* *tāmo* i u apsolutni dočetak: *nîma niš*. *Zāš* i *niš* kod ŽU ima izvor u kračanju *zašto* i *ništa*, koje je nastalo u haplogiji: *zašto to*, *ništa to*.

Promjene kod dentala *t d*

§ 40. Kod dentala *t d* događaju se važne promjene, naročito u suglasničkim grupama.

Grupa *tbj* u ak. pl. kao prvi elemenat složenice *tbjedbnb > *čédan*, gen. *čédna*, g. pl. *čédni*, u prilogu *tbja > *čâ* (*prōša je čâ u Zāgrēp*) kao i u kolektivnom *-tbje* > *će*: *smečê* »smetlje«, *cvrcê* »kajgana« od *cvrîti* < praslav. *skverti, prelazi u *ć*. Analogno *-dbje* > *-de*: *sadê*, *mnađê*.

Pored treći < *trebji* postoji u složenici *samotrêt* m. prema f. *-tréta*, obrazovan sufiksom *-b* < *-o* mjesto *-jo* prema *samodrûk* najčešće u f. *samodruga* »noseća«.

Grupe *tl dl* prelaze u *klj* i *glj* u posudenicama: *pêkljar* gen. *pêkljara* m. prema f. *pêkljarica*, *pekljāti* < njem. *Bettler betteln*, *kiklja* < njem. *Kittel* »suknja«, *štāglj* gen. *štāglja* < njem. *Stadel*, *rājnglik* < *Raindl*, *štrūklji* < *Strudel*, *šikljîn* < *Schindel*. Njem. *tl* očuvano je u *sātlijik* < *Seidel*.

Navedenim tudicama za ovu pojavu dodaj još domaće primjere: prkljāti < prtljati: čā (kāj, štō) prkljāš »oklijevaš«; priklja ŽK upor. slov. *prēkla* prema prētlja ŽU¹⁴. Popović Sintaksa 40.

Tl > *kl*: *klāka*, feudalna riječ, koja se nekada govorila.

Bez palatalizacije ostaje *l* u *dēkla* f. *dikle* n. < dēt- + bla. Upor. onomatopeju *krklāti* (*voda krklā*).

Značajna je razlika između *pōklje* < *potblē* = *potolē* i *dōtlje* < *dotblē* = *dotolē*. Razlika je nastala zbog izbjegavanja homonimije sa *dōklje* < *dokblē* = *dokolē*.

Tm > *km*: u domaćoj riječi *kmīca* f. pridjev *kmīčan* sinonim posuđenica *škurīna* < tal. oscuro ima sufiks -ina od tmina (unakrštanje, kontaminacija tal. i domaće riječi).

Tn > *kn* (upor. Knin < Tnin), *zafalāknūt*, od madž. falat, »veli se za vola kad zahvati komad hrane«. *Tn* > *kn* nalazi se i u glagolu *proždŕkniti* »progotati« = slov. požrkniti, koji je nastao dodatkom glagolskog sufiksa *nq* + *ti* > *-niti* na prošli part. pasiva *proždrt*.

Grupa *tp* asimilira se u *t*: *lepīr* < *netŕpyrŕ kao i grupa *tk* > *k* u *sokrīti se* »skinuti šešir« < sŕot + kriti. Grupa *tp* postoji u *otprīti* ōtprem, zbog prefiksa.

Disimilacijom ispada *d* u lat.-njem. tudici iz graničarskog njem. govora: *avitōr* < auditor preko izgovora auditor. Upor. *avlitōr* gen. -ōra u Primišlju (Kordun).

Metateza *t-c* > *c-t* nalazi se u prezimenu *Cantrājar* < Tanzreiter kod Kostanjeveca, ostatak graničarskih Nijemaca.

T u dočetnoj suglasničkoj grupi *-kt* izbacuje se: *svēti Bedenīk* < Benedikt.

Dočetna grupa *-nt* podnosi se u tal. (lat.) i njemačkim imeničkim posuđenicama: *fōrent*, *fudo(u)mēnt*, *taštamēnt*, *šakramēnt*, *pīnt*, *grūnt*, odatle *gruntāš* gen. *gruntāša*, *gvīnt*, *fršlōnt*, *štānt* < Stand, upor. i prilog *pūntom* (pōdnē), ali u tal. pridjevu *contento* izbacuje se *-t kōnten* (Mavličanci, gornji dio župe Oštrce), zacijelo zbog toga, da bi se približio domaćim pridjevima na *-en*: *drivēn*, *mesnēn*, *řžen*, *srēbren*.

D ispada u grupi *dn* u prilogu *najēmput* i u brzom brojenju: *jēn dvā trī*, ali ostaje u *jedān jēdna jēdno*, *da mi nī za jēdno malo*, *sad bi te flīkni*, u njem. calque: *kaj (ča) je to za jedān*. U grupi *dnj* asimilira se: *zlākanja* < za + klad + nja, metateza iz *zaklanja »dio kreveta do nogu i glave«, *sklānje* pl. f. (pl. zbog toga, što se sastoje od dvije poluge povezane priječkom) »naprava za prijevoz buradi« < sŕ + kladnje.

U složenici s prefiksom *pod d* se asimilira: *poplat* m. kao i u *prestōjnik*, posuđenica iz književnog jezika.

Zbog česte upotrebe u naslovu *d* ispada u *gospōn*, vokativ *gospōne*, pl. *gospōni* pored kolektiva *gōspoda*. Ne ispada u *gospodār* m. prema f. *gospodarīca*, *gospodinja* »domaćica« zbog toga, što to nisu naslovi.

¹⁴ Unijatsko *pretlja* je posuđenica iz slovenačkoga, obratan govor (Dauzatova fausse regression) mjesto skupa *-kl*.

Grupa *ds* daje afrikatu *c*: *pocik* m. »donje osnovno brvno kod kuća od drva«, *ljucki*, *ocujen* < odsuđen, *susècki*. *Ts* > *c*: *rvacki*, *tacki* < **tatsk-*, odatle apstraktum na *-bina*: *tadzbina* f. U prefiksnoj složenici govori se *otsici* zbog disimilacije.

Grupa *dōh* > *tōh* > *t*: *tōrāc* gen. *tōrca* »Iltis« metatezom preko *ht* (v. § 44).

U *dōlg-* ispada *d* zbog kratkoće, što je zahtijevaju priloz i prijedlozi. *Pōlak* pored *pōlik* je prilog i prijedlog s gen. »pored«. Kao prilog znači »prisutan«: *jā sam bi pōlag njēga, njē, nji* pored *jā sam bi pōlak, pōlik*.

Isti se gubitak nalazi i u prijedlogu s gen. *lāgom* »osim« < *dōlgom: *Si su bili lāgom nās, vās, nji, njēga, njē*, i u prilogu *vāl(e)*.

Disimilacija se događa u *d-d* > *d-l*: *Erdēlija* < mađ. prezime *Erdödy* (grof s imanjem u Jastrebarskom).

D služi kao *consonne intercalée* u grupi *žr*. Ždriti ne postoji u infinitivu, ali se govori u prezentu *prōždrem*, odatle imp. *prōždire, žderēm žderāti*. Čuje se i ispravno *žerēm* i *prožerāk* gen. *-āka* »ždrijelo«. Upor. *proždřkniti* prema slov. *požrkniti* Peteršnik 2, 208.

Premda grupa *dl* prelazi u *gl* u *glāka*, riječ, koja se često upotrebljava kao dopuna negaciji: *nīmam bōže glāke* »nemam domaće stoke«, ipak se ne mijenja *dl* u *glj*, nego u *dnj*: *pēdanj* gen. *pēdnja* »pedalj«. Upor. slov. *pedenj*.

Ispred deminutivnog sufiksa *-ce* *t* nestaje, t. j. asimilira se: *sīce* < *sit* + *ce* »*Sieb*«, *dītece* < *detet-ce*.

D se gubi pred *š*: *rāši* »radije« < *rad* + *ši*.

T se gubi pred *k*: *kālac* gen. *kālca*, a pojavljuje se u *satkāti*. Upor. na Rijeci hcati ARj 3, 623, koje predstavlja prijelazni stepen.

Grupa *t + š* u komparativu *vēt + ši* (upor. č. *větši*) prelazi u *kš* u priloškoj sintagmi *s vekšīnōm* »*većinom*«, premda se govori samo *vēči*. Ovo je arhaizam možda iz jezika kajkavaca prije doseljenja.

Primjedba. Među primjese *tl* > *kl* u posudenicama mogla bi ići i riječ *vakāl* gen. *vākla* m. »naviljak«, ako je ista riječ koja i slov. *vatel* gen. *vatla* »*die Elle*«, Pleteršnik 2, 749 < st. v. njem. *wadal*. Promjena značenja je ipak značajna: »ono, što se može obuhvatiti ili mjeriti laktom«.

Dočetno *-t* u *sōldat* pojavljuje se u izvedenici sa *-ija* kolektivnog značenja: *soldatija* f. »mnostvo vojnika«; ali izvedenica s istim sufiksom u značenju »vojnička služba« glasi *soldačija* f. Tu stoji č mjesto *t*, prema pridjevu na *-bsk*: *sōldački*, koji je obrazovan analogijom prema brojnim pridjevima s osnovom na *-k*: *-čki* (*junâčki* i t. d.) Iz pridjeva je ušao i u apstraktum *-čija*.

U apsolutnom dočetu *-t* i *-d* izjednačeni su. Upor. *rōt* m. i *ovūt, onūt* prema gen. *rōda* i *ovūda onūda*. Glede sandhi v. § 39.

Prijedlog *od* očuvao je stariji oblik *ot* u *otājāt, (né će se) otrānit*, inače *odrāst, ōd njega, njē, nji*.

§ 41. Promjena *dj > j*, kojom se klasiraju naša narječja, brojno je zastupljena. Primjerima navedenim ASP 32, 373 dodajem još ove: Pridjevi: *brěja, slāji, mnāji, rāji* pored *raši, ograjèn*; prilog *takāj <* takoje (15 v. Mon. croat. 87). imenice: *rėja* »cheptel«, *žėja* »žed«, *mėja, mejâš* gen. -*ása, prėja, čāj* m. »tamna maglica u ljetnoj vrućini« < *čad, vōjke* f. pl. < vodke, od voda ili voditi. *J* bi se u ovom slučaju *d > j* mogao tumačiti kao u Captajka, Biograjka, Grajščak. *Kolovāj* m. »graba oko kuće« prema kolovada ARj 5, 214. *Gospā* < *gospojā* gen. *gospē*, dat. *gospī, gospū, gospôm* i t. d. Imperfektivni glagoli: *otājūt (nōgi otājadu u Ameriku) doājūt isājūt (krū se isāja, kâce vřže u pēc) zaājūt, naājūt; ugājūt (vrīme ugāja kukurūzi), prorējūt, ponūjūt*; imperativ *poglē, poglēte, glē*, sa deiksom -*da*: *glēda poglēda poglēdate* za *gleždb* u stvari su pokrate kao i štokavsko *gle*.

Tri su vrlo značajne iznimke: *rōdak* gen. *rōdaka* m. prema f. *rōdica*, izvedenice od *rōt* gen. *rōda* m. (*rōcmu* »rodaci smo«). Upor. *rojāk* (Krašić). Ne treba misliti, da je *rodak* posuđenica od susjednih ŽU. To je sekundarno čakavsko *d*, o kojem će biti riječ u § 42.

Druga je iznimka imperfektiv *odgābljāt*¹⁵ »odgađati« prema pf. *odgoditi*. *Čā odgābljâš?* »Šta otežeš, zašto si neodlučan«. Ova se iznimka objašnjava izbjegavanjem homonimije. Pravilno *odgājāti* je imperfektiv od *odgojiti*, koji se danas ne govori više, a taj je trebalo izbjeći.

Treća je iznimka prijedlog *mēt izmet (izmed brāce dica)* < među. *T = d* nije refleks od -*dju*. Ima se uzeti, da je, kao u slov. mej za starije meju, i ovdje nekada postojalo mej(u). Kako je prijedlog imao lokalno značenje, po analogiji lokalnih prijedloga *od = ot, nad, pred, pod* i priloga *nāzat, ozāt, j < dj* zamijenjeno je sa *d*.

§ 42. *Đ* postoji i kod ŽK. Pored gore pomenutog *rōdak* < *rodǫjak*, upor. *rodijak* pored *rodjak*, *d* se nalazi u onomatopejskim glagolima *đipati* »skakati«, upor. ARj 3, 8 od onomatopeje *đip*, glas, kojim se oponaša zvuk pri skakanju, upor. crnogorsko *dilasati*. Ovamo još (*is*)*pudākāti* od *pudīti* (v. § 17).

Navedenim primjerima ASP 32, 373 za sekundarno *d* treba dodati još: *sadē* gen. *sadā* n. »voća«, *mnadē* n. »mlade grane«, *drōžde* kolektiv od drozga »Maische«; *droždēnka* »rakija komovica«. Primitivum drozga ne postoji.

Drugojačiji refleks pokazuju: 1° *rōže* n. »savijači od čokota«, kolektiv od primitivuma rozga, koji se govori samo u augmentativnoj izvedenici *rozgīna* »vitice od bundeva«, 2° *Gōžice* f. pl. »njive na iskrčanom terenu okruženom sa svih strana šumom osim prema Kupčini, putem za Leskovaču«. To je deminutiv od kolektiva *gvozdbje*. Ova dva refleksa, koji

¹⁵ Nema sličnih primjera za zamjenu suglasničkoga skupa -*dj*- > -*dlj*- (upor. književno smetlje) > -*blj* kod imperfektivnih glagola tipa *odgad-j-ati prema perfektivu *odgoditi*. Upor. *ugājāt* prema *ugodīt*. Zbog toga se *b* mjesto *d* u *odgābljāti* mora tumačiti na osnovu disimilacije *d-d > d-b*.

ispadaju iz sistema narječja, ostatak su kajkavskog narječja iz vremena prije doseljenja čakavaca.

Gróde nastalo je od čakavskog grozje ARj 3, 467.

Prema tome je *zj* > *d* u *dāti* pored *žāti* < *zjati* < *zējati*, *Bědakovac* < *Bezjakovac*, toponim (nekada vinograd kod Sv. Jantóna), *Kódi grāt* »pećina uz cestu za Brášljevac«, kolektiv *želéžde* od *želězo*. Taj refleks dolazi i u štokavskim narječjima, n. pr. u Crmnici, v. Miletić SDZb 9, 392. U deminutivnom pridjevu *blědan* (*ti je*) < *blěd* + *jahan* nalazi se isti refleks kao i u *rodak* za *dj* zbog toga, što je *d* bio poduprt primitivumima *blět blěda* i *rôt rōda*. Teško je reći, da je pridjev *rič rida ride*, odatle ime krave *rička*, prema rijan u Beloj Krajini, posuđeno od ŽU, kao što sam pretpostavljao za *rodak*, *řda rđāv*, budući da vidimo, da se u toku vremena i u čakavskom i u štokavskom razvija *đ* iz konzonantske grupe *zj*.

Sa književnim podem slaže se *pōjem*, imperativ *pōj* sa deiksom *pōjda*. Ali odstupa od književnog uzusa *izājdēm*, *nājdēm*, *obājdēm*, *izājdēm*, *prōjde* (*sě prōjde u Āmeriku*). Upor. u Galičniku doješ dojet dojeme Belić 143, gdje se *d* gubi.

Značajan *đ* nalazi se u instrumentalu (*pōp ide*) *spovidōm*.

Promjene kod velara k g

§ 43. *Novāt* gen. *nōvta* ide i u paragraf o promjeni *h* > *v*, o čem se govori u § 44. Suglasnik *g* u *nogbtb* prešao je naime u *h* kao u *lāk* < *lǣgǣko* > *lāhko*, komp. *lāglji*. Upor. *nōhet* gen. *nohta* nohtu na Cresu, *nōhat* *nōhta* *nōhtu* na Rabu (Kušar 6) i *lākat* *lāhta* na Rabu. Kod ŽK je *lākat* gen. *lākta*, ali *měk* < *měktǣkǣ*. Upor. *měkač* f. »meko meso«, komp. *měklji*.

Sāje f. pl. nije nastalo iz čade po asimilaciji na distanciju, nego je drugog podrijetla, *sadja, od praslav. korijena *sad.

Grupa *skv* > *cv* u *cvrčē*, *sacvrīti* *sācvrem*.

U dočetu -*h* zamjenjuje se s *n*: *kōžun* m. »kožuh«, odatle deminutiv *kožūnāk* gen. *-únka* »ženski kožunčić bez rukava ukrašen raznim vezom«, sa *-k* u *siromāk* gen. *-āka*, ali *siromāšan*. U oba slučaja radi se o zamjeni sufiksa.

K > *j* u *tājka* f. »rub za gāšnjak = učkur, brdešnjak (Lika)« < *tak* + *ǣka* od utaknuti opominje na zamjenu *j* za prvi suglasnički element u grupama kod Čakavaca.¹⁶ Može biti disimilacija. Upor. belokranjsko *tājka* »rob pri ženskem krilu« Pleteršnik 2, 654.

Za početno *k*- > *h*- postoje tri potvrde: *kruška* > *rūška* *rūškov*, toponim *Rūškovac* gen. *-vca* i stara posuđenica iz balkanskog latiniteta: *lāče* f. pl. (plural zbog udvojenosti *nogavica*) < *calcea*, deminutiv *lāčice* f. pl. »bječve, čarape«.

¹⁶ Za *j* kao zamjenu za prve suglasnike u raznim skupinama upor. za Korčulu Moskovljević.

G. > k- u *kāča*¹⁷ f. »zmija« prema m. *kāčāk* gen. *káčka* < gad + -c + -ja (-ja od zmija), *čí* gen. *čerê* pl. *čêre čerîn -ina* (kći, upor. 1770 hčeri.)

K > c u izvedenici *lūcanj* gen. *lūcnja* m. »savit prutić na korpi, koja služi za nošenje« < luk + ln + jo, i u *kōcen*, upor. ARj 5, 139, također slov. kocen prema štokavskom kočan (v. § 13). Upor. istu nepravilnost u rúcela (Hvar).

Kõt, kōdi < god asimilacija je na distanciju prema *kî kõt* »koji god«, *kût kõt* »kuda god«, *kût kōdar, kût kojî, kâj kõt*. Nije nastalo prema *kõt* < kao ti, *koda* < kao da.

U apsolutnom dočetu -k i -g izjednačeni su. Upor. *bôk* < bog kao i *bök* prema gen. *bōga* i *bōka*.

Glede sandhi v. § 39.

Kod plurala od interesa je *Učáki* gen. *Učākōv, na Učakî* od toponima Vučjak. Upor. slov. toponim istog podrijetla *Učák, Ramovš* 144. Plural je zbog više njiva i bez promjene *k > c*. Vidi se, da ni toponimi nisu očuvali starinu. Isto tako *Vlâji* od *Vlâ*. Stari se plural očuvao samo u *nebōzi* od nebog u formuli komizeracije za sing. *nebōre* m. i f. *nebōgo*.

Kao što nema mijenjanja pred *i* u pluralu zbog analogije, tako ni pred sufiksima *-ica -ina, -in*: *Jâgica*, deminutiv od *Jaga* < Agatha, *Lûkin, rozgîne, rogîna* (ime volu). Ostatak starog mijenjanja očuvao se u arhaizmu *Lūčinja* »svetkovina sv. Luke«.

U konjugaciji je mijenjanje živo: *pomōzi bōže, odvřzi si odvřže* prema *vřga je*.

G pred *i > z* u lokativu deklinacije očuvao se u formuli (*da môj sin ôce*) *pō bozi* < božê.

U grupi *kn > hn > n* poplānît splānît od iste osnove od koje i štokavsko plākati.

U grupi *hl > gl* pored *l*: *trugljën* pored *truljën* »truo«.

G palatalizira u grupi *gn > gñ*: *gnjêzdo, gnjōj, gnjûda, gnjîti gnjijê sagnjîti, gnjêsti* gnjetêm; u posuđenici iz njem. Segen optativ *bōg žegnja* »neka bog blagoslovi«, formula, koja se kaže, kad neko sretno radnike na polju pri ručku.

Gñ > ñ: jânje, jânjâc gen. jânjca.

Gn ostaje u *dognâti, pognâti sagnâti* i *zagnâti, dorenêm porenêm sarenêm zarenêm, sprignîti se*.

Mykati glasi kod ŽK *mîkati premîkati se, pomîkati*. Čuje se pod uplivom škole ili ŽU i mîcati.

G > k ispada pred č: *Gřče* gen. *Gřčeta*, pejorativni deminutiv od *Gřga, Gřgo*.

Umetnuo *k* (consonne de transition intercalée) nalazi se u grupi *sr* u *srobot > škřëbutina* »clematis vitalba« i u *sklîz* m. < slězъ.

¹⁷ Sufiks -ja u *kāča* < *gadcbv upor. *gačka > kačka* došao je prema *zmija*, upor. moju studiju *Etnolog*, (Ljubljana) V-VI, 46-63.

Pred sufiksom -ljiv -g ostaje neizmijenjen *caglĵiv* (za *dōmom*) »streb-sam, koji neprestano teži«. Od iste je osnove, od koje je i glagol *cāgnĵiti*, *cagovāti* »verlangen nach«, možda od njem. zagen. Naprotiv u pridjevu *nārōšljiv* »empfindich für Krankheiten« (sāšto mu napāči), kojega je osnova u očitoj vezi sa *urōki*, »lako ga se urečē«, pokazuje *k > č*.

Glede *č > š* upor. § 53, a glede narok² *>* rum. *noroc* »sreća«.

Kako se u grupi *klj* velar ne mijenja, mora se uzeti, da je sufiks -*ĵiv* u *caglĵiv* bio izmijenjen po analogiji drugih pridjevskih izvedenica na -*ljiv* kao *nādřšljiv*, *srablĵiv*, *strašljiv*. Sličnu izmjenu pokazuje *raklje > rašlje* f. pl. prema račve od osnove *rak²*, metaforički naziv za nasade na dugi drveni štap željezne račve, kojima se unosi zemljani lonac u peć.

Prilog mnogokrat krati se haplologijom u *nōkrat*.

U grupi od tri suglasnika *zgl* ispada srednji: *zlāvlje* n. *<* s²glav- je »dio kreveta, na kojem je jastuk«. Ispadanje je nastalo po svoj prilici prema zläkanje.

Dočetno njem. -*k* prelazi u *h* i zamukuje u *žmā* i pridjev odatle *žmān <* Schmack.

Zamukivanje i zamjene za h

§ 44. Početno *h*- zamukuje bez ikakve zamjene, bilo pred samoglasom bilo pred suglasom, radilo se o sandhi ili o apsolutnom početku: *ko būde is kē āsni* od *āsan zā asan asnovit*, *řda rdav rdāti zardāti*, *asūra*, *alūga*, *Očēvar* gen. -*ara* »stanovnik Kočevja < Hojevče, Ēraković, Odānovac (upor. Hodan), otājāt doājāt isājāt naājāt, odīt izodīt »isposlovati«, *rvācki*, *itāti se poitāti se*, *pōištvō* od *iža* ARj 10, 439 (razlika prema pōjištvo »jelo«) *ižišće*, *ižni iš <* *hyz²*, *rnjāt <* hrnjati kod sjevernih čakavaca ARj 3, 694, *Rvatĵn* (prezime), *řkāt <* hrkati, *rbudĵna* od *hrbud* ARj 3, 639, *uřdāt* »ubiti« < *hrdati* ARj 3, 707, *rtĵna* »svinsko meso na kičmi« < *hrptina* ARj 3, 707., *ājkatĵi* »tjerati škanjce »kopce« od kokoši«.

Nema zamjene ni u grupama sa *h* kao prvim elementom. Uz navedene još ovi primjeri: *libāca* »božični hljeb iz bijelog brašna, pod koji se meće ključ od podruma i kukuruz, ne bi li rodili bolje vinogradi, bolje napredovala etoka, usjevi«, *livāc* gen. *livca*, *rūška rūščica* (v. § 43), *lāče* i *lāčice* (v. § 43), *či cerē* (v. § 43), *lāpac* gen. *lāpca* »naprava od drva za izuvanje čizama«, *rāčāk* gen. *rāčka* »ono što se ispljune iz prsiju kod plućnog katara« prema slov. hraček Plet. 2, 278, *otrānit podrānit prirānit*, *lāpiti* (objekt glavu) slov. hlapeti Pleteršnik 1, 270 hlapiti ARj 3, 628, *titi <* h²tėti, *lām* gen. *lāma govēdina u lāmu <* hlam upor. flam ARj 3, 60, *mūčāk* gen. *mūčka <* hmučak ARj 3, 636. upor. pohmučine ARj 10, 446, *lāt u lādu ladētina prelāditi se isladīt*, *rēn*, *rūstāt <* hrustati ARj 3, 721, *rūstina ŽU* »kamenje« < *hrust <* lat. *frustum* REW³ 3544, *kāti kēm <* tkati preko hkati (tako na Rijeci) ARj III, 623, *rāst*

gen. *rásta* < hvrast. Prema slov. zahlipniti se od joka ide ovamo *zaliþiti se od plača* = *zaliéþiti se od plača* ŽU, Popović 46.

Zamukivanje je potpuno i u grupama sa *h* kao prvim elementom u sredini riječi. Primjeri su za to: pridjevi *přk* prema slov. prhek i r. porhkyj, *křk* prema krhak ARj 5, 531, *lāk lāko* < lʰgʰkʰ prema slov. lahko, *žūk žuka* prema kaj-hrv. žuhek, slov. žolhek, *měk mēka* prema mehka < mekʰkʰ, upor. *měkač* f. gen. -čī, gdje se prvi dio *k* opet pojavljuje, *podbūl* »napuhnut« od osnove buh, *spūl spūla spūlo (zélje)* »nabujao« < st. cr. slav. puhlʰ, slov. puhel, od korijena puh- u puhati > pūāt.

U svim ovim slučajevima stvoren je maskulinum analogijski prema feminimu, gdje su konsonanti *g k* prešli u *h* i onda sa ostalima ispali. Takav tok mora se pretpostaviti zbog razvitka zamjene za *h* u intervokalnom položaju.

Bez zamjene zamukuje u tim grupama i u imenicama i glagolima: *raščenit* < čeh-ŋoti, u formuli *vrāk te čenī tē te čenī, poslūnit* < sluh-, (ot)přniti »(od)letjeti« < prhniti, *sprniti* »nagorjeti« prema slov. prhnēti, izdanit < dah-, *vřnja* < vrhnja, *poplānit splānit* prema slov. splahnoti, *saniti posaniti presaniti usaniti* < sah-, *rālþica* »naprava, koju vuku konji, za razgrtanje snijega« < rahlica, *oglūnit* < gluh, *drtāti dršćem (kaj šiba na vodi), strūnit* < truh- (objekt *trbū*), *kira* prema slov. kihra < njem. Kicher < lat. cicer, *þlata* < plahta.

Ispadanje u intervokalnom položaju izaziva više vrsti pojava:

a) dvostruke vokale, koji se ne kontrahiraju, t. j. hijat ostaje: *jāalo* u ženskoj deprekativnoj formuli *tristā ju vrāgi* -; u *poode* < pohode; *pūāt, poiātī se, přāt* < prhati, *vřa, vřu* < vrh, *piāt* < psychati u formuli dācu ti jā, kōga češ *tī vřit piāt, piši me vřit*, jednako i u prefiksalnim složenicama *doājāt naājāt zaājāt, pūāt*;

b) kontrakciju *aha* > *a*: *blēdan, mālþan. Aha* > *a*: prilog *mām*, koji se može pojačati sa prilogom *māšamice* izvedenim od iste osnove: *mām māšamice* »stante pede«. *Snā* < snaha; u deklinaciji ostaje hijat: *snaē snaī snaīno. Aho* > *a*: *Vlāvić* < Vlahović, *Māvlīć* < Mahovlić. *Oho* > *o*: *Grôt, sprôt sprotnô*. V. § 31.

c) Uklanjanje hijata pomoću *j* poslije palatalnih samoglasa *i e* ili pred njima uz navedene postoje još ovi primjeri: *ū jero* pored *ērav*, pl. *Vlāji* od sing. *Vlā*. Hijat ostaje u deklinaciji *Vlāu Vlāom*. Isto tako u *pāuzi* < pazuhu (v. § 36a). Gen. *jēsija* < njem. Essig prema slov. jesih Pleteršnik 1, 367, odatle analogijom nominativ *jēsij*, gen. *petēja* < pēteha, odatle nominativ *petēj* prema slov. peteh (Notranjsko) Pleteršnik 2, 30, deminutivi *petešič* i *petešičāk, mācija* < matecha, hipokoristici *Mijo Mija* prema pejorativu *Mišče, strija* < strēha, *mijūr* pored *miūr*.

Nema uklanjanja hijata u: *Miālþ, Miēl*, kad se govori o svecima Michael, ni u prišvarcima *Miālþic Miōčāk* (Vukovići), *Miōlþa* »svetkovina sv. Mihajla«, *miōšćak* »mjesec rujan, september«.

Još su primjeri za uklanjanje hijata pridjev *orījev orījevinu* »drvo orahovo«, gen. *orīja* < orēhʰ, odatle nominativ *orīj*, gen. *grīja* u for-

mulu *nū grīja* »zar ne«? Nominativ grij nije stvoren, nego *grī*. Čijāt < čihati, imperfektiv prema part. raščenīt (v. gore) U prilogu štrijom pun od njem. Strich.

d) Uklanjanje hijata pomoću *v* pred ili poslije velarnih vokala *o* u *uz* navedene postoji još u ovim primjerima: *glūva gluvo* (gluh) *glū gluvâk* gen. -*âka*, *sūva sūvo* i analogički prema *f*. i *n*. *sūv*, *buvârka* »noćna košulja«, od *būva* gen. pl. *būv*, *kūvar* < kuhar, *u trbūvu me bofi* prema *trbū*. Jednom i pred *a*: *java* < jelbha. Nema zatrpavanja hijata u pridjevu jađv i u poimeničenju jađvina »drvo od johe«. Gen. *krūva u kruvu*, ali u nominativu *krū* prema *kruv* (Lika) ARj 9,707, *nedūva* pored *nedūa* »astma« s pridjevom *nedūšljiv*, *novât* gen. *nōvta* (v. § 43), *orivâšnica* < orēhovačbnica (-hova > *va* haplologija).

e) U apsolutnom dočetu *h* zamukuje kao i na početku, radilo se o palatalnom ili velarnom vokalu, izuzevši navedene primjere, gdje je analogijom došao iz deklinacionog sistema: *mī* < mēhъ prema ovom analogijski *miūr*, *smī* gen. *smīja* prema *smīšan*, *grī* ali *grīja*, *strâ* (īma jī vrâzi *strâ* »mnogo«), prilog *glī* < st. v. njem. glich, n. v. njem. gleich, *grâ* prema ovom obliku analogijski *grâovica*, *posmetū*, *potepū*, *lèpu*, *pastū* < *pastuhъ* prema nominativu analogijski u deklinaciji gen. *pastūa*, dat. *pastūu*; *dū* < *duhъ* gen. *dūa*, *trbū* gen. *trbūa*, ali dat. *trbūvu*. Znači, da se u sistemu zatrpavanje hijata nije ustalilo, *Vlâ* dat. *Vlâu*, ali pl. *Vlâji*, *vř* gen. *vřa* < vrha, vrhъ, prijedlog s gen. *ōbr* < obvrh, u lokativu pl. *na mestâ*, *grâ u komūška*, u *Přitiska*, *po si mestī*, *po na klô na klī*, u gen. pl. *jī* < jih »ih« (gen. pl. enklitike).

Suglasnička grupa *hv* postaje *f*: *fâla* < hvala, *fâlīt* *posfâlīt* (*se*), *fâtati* *posfâtati* *prifâtiti* *ufâtiti* (*lugâr me je ufâti u lōzi*), *ūfâti se ūfanje*, *zâūfano* < *upъvati* > uhvati.

Unakrštenjem (kontaminacijom) nastao je sinonim *ōsvati se* = *ūfati se* + tal. *osare* < lat. *ausare* + uhvati. Italijanizam došao je ovamo s preseljenjem senjskih Uskoka.

Ovamo ide još *ufēniti*, pridjev *ufēl* < vehnuti, s metatezom *h* uhveniti. *Firīti* < hviriti ARj 3, 752, *fřcati* (subjekt iskra) < hvrcati ARj 3, 754, *fřknīti* »odletjeti« (subjekt tīca) < hvřrknōti, *fřkâti safřknīti* (*se*) »savi(ja)ti«.

Postoje još dva primjera, u kojima i početno *h*- prelazi u *f*. To su: *fudīkovina* »drvena raslina, koja se daje lako savijati« < slov. hudika, Pleteršnik 1, 286, izvedenica obrazovana pomoću sufiksa za biljke -*ika* od pridjeva *hud* »rdav«; *ofūznūti se* »okliznuti«, pridjev *fūzlo* »sklisko«, sa *h*- > *f*- u Senju, dok u Vodicama (Istra, Ribarić SDZb 9, 152) *hūsti se hūzen* »sklizati se«.

Za intervokalno *h* > *f* ima samo jedan primjer: *čefūlja* deminutiv *čefūljica* (*grōda*) »očešnjen komadić grozda«. U sva tri primjera stoji *h* pred *u*. Tu se mogao razviti *hv* > *f*.

H je tretiran kao bezvučni glas: *tōrâc* gen. *tōrca* < дѣхорѣць > *тѣхорѣць »Iltis«. Upor. *tvōr vōr Bović* (Banija), *fōrić* u štokavskim narječjima. Zbog toga prelazi u prefikslnim složenicama zvučni dočetak

prijedlogā u bezvučni: *rasladīti, isājāti* (*krū se isāja* prema: na kun («kojem») se izaja kru (Sušnjevo selo). *Otājūt* ne mora da je dokaz, da se očuvao stari ot kao u književnom otići, *otrānīti* prema *izrānīt, podrānīt, podītiti*. Upor. u sandhi *pret išom, pot ižom* prema *pod aljicom*. Znači, da je *h* zamukivao u razna vremena.

Prijelaz *h > k* nalazi se kod germanizama. Uz navedene primjere još: *frājlik* (*da jē*) < freilich iz graničarskog njemačkog.

Ovamo ide možda *āktaj se, aktūt se* »žuriti se«, ako je od *achten*.

Uza sve što je *h* kao leksikologijski elemenat iščezao iz karakteristike riječi ŽKU i ostavio trag iza sebe samo u suglasnicima, koji zatrpavaju nastali hijat u intervokalnomo položaju, u *hv > f* i u *š* poslije mekog poluglasa *ɸ* ili (tipovi: *Vlā* prema *Vlāško* n. »kraj naseljen Unijatima, *smī* prema *smīšan*), ne može se kazati, da je posve iščezao iz upotrebe. Čuje se sasvim jasno u uzvicima, koji se opetuju: *ahāj, hūljo, bīsta hā*. Prvim se uzvikom goni jastreb od kokoši, drugim svinje, trećim konji, kad teško voze. Nadalje je fakultativan u riječima, koje počinju samoglasom *a*: toponim *Hākalovac* gen. *-vca* (brdašce iznad seoca Skōki). Taj je naziv možda nastao od *hājkatī* »tjerati jastreba od kokoši pomoću uzvika *ahāj*«, ako je od *hajkalovac*. U ova dva slučaja spirant je posljedica jačine struje, koja je potrebna kod uzvika za tjeranje i za izgovor samoglasa *a*.

U neofornljenom govoru čuje se *h* još u uzviku *gēh*, kad se konj potjera, da ide, pored kojega se govori i *gījo*. Uzvik je postao od njem. imperativa *geh*. Dalja izmjena u *gījo* nije jasna, ako je u vezi sa *geh*.

Skup (grupa) šć

§ 45. Za *sk + j > šć* još su ovi primjeri: sufixs *-išće, prišć*, deminutiv *priščāk* gen. *priščāka* < prysk + jo; imena mjeseci obrazovana su sufixsom *-jak* od pridjeva na *-ski*: *miōščak* gen. *miōščaka* < miholjski »rujan«, *sēsveščak* od *sēsvečki* od svi sveti > sēsveti »studeni«, *jākoščak* od pridjeva *jakopski* (od *Jākop* < *Jakob*), koji se više ne govori, »mjesec juli«; toponim *Peščāk* gen. *Peščāka*.

Za *šk + j > šć*: toponimi *Višći Vř* od imenice *viška* (Lika) < *věšt* + *ka*, koja je ovdje potisnuta od *cōparnjica* (v. § 29), *Gōšćina* < *gorsk* + *ina* (teren kod Šinkovića), *klīšća, gospōšćina, vārōščan* < *vārōški* + *jan(in)*, *Prēkriščan* < *prēkriški* (prebānuš) od *Prēkriže* < *Prekrižje* (službeno), *Drāšće* n. *Drāšći Vř*, pridjev na *j* od *Draško*; prezime *Podgōščak* = slov. *Podgoršek*. Ovamo idu i izvedenice od *pīškati* »glas sviralā« na *-e*-eta: *pīšće* »pile« pl. *pīščanci* gen. pl. *pīščēnāc, pīščēnka* »mlada kokoš«, *pīščētina* od gen. *pīščēta* »piletina« (Upor. *Maretić ARj 9, 887*). Tako i *žk + j > šć*: *priteščālo* (mu je) od *těžak* + *ēti*, kao i *tiščāti tiščī* (me) < *těsk* + *ēti*, *triščāti triščī* (sūnce) < *trěsk* + *eti*, *pāščiti se* »žuriti se« < *pa* -třšt + *iti*, *nā taščē (sam), otaščak*, gen. *otaščaka* »Frühimbiss«, *otaščāti se* »uzeti rakije i kruha uz slaninu u jutro« < *třsk* + *jo*, *taščina* »slabine kao dio tijela«.

Šć za *sk* dolazi i u staroj posuđenici iz st. v. njem. *voščiti -im* »raditi u korist nekomu« = slov. *voščiti* < wunsken, n. v. njem. *wünschen*.

Za *sc* pred *i* > šć primjer je *praščić* deminutiv od *prasac* gen. *präsca*.

Za *st* + *j* primjer je kol *koščē* »kosti«, *proščē* < *prost* + *je* »prostaci« i instrumental ž. r. *maščôm* < *mastbjo*, *koščôm* kao i stara posuđenica iz gotškoga stikka REW³ 8256 > *šćika*, *zaščičiti*.

Staro št zamjenjuje se sa šć: *šćetina* < *šet-*, također dopuna negaciji: *nimam bóžē šćetīne pri iži* »nemam svinčeta pri kući«.

Št ostaje u posuđenicama: *štēnta* »zadržavanje«, *štentāti zaštentāti se* »zadržavati se besposleno« < tal. *stento* < *extemptare* REW³.

U vezi sa sonantnim *r* šć prelazi u šk: *škřba -f. škřbav* prema Štrbac, štrba u štokavskim govorima i bug. štārb. Upor. prezime Škrpčić, tal. Scherbe na Krku.

Grupa *škr* postoji u *škrēbutina* »clematis vitalba«.

Sekundarnim putem nastaje šć iz šč u *praščić*, deminutiv na -ić od *prasac* g. *präsca* u pl. od *prase* u *prāščiči*, iz *čc* u futuru: *rēšču mu* »reći ću mu«, *reščes mi*, *sišču* »sjeći ću«, *vršču*, *donešču*, *spēščes se* »opeći ćeš se«, *mošču* »moći ću«, *řščemo*, *mēščemo*, *vrščemo*. To se događa na osnovu disimilacije.

U grupi *šć* + *-njak* > *šćn* gubi se srednji suglasnik kao i u štokavskom i književnom jeziku: *lišnjak* »lješnik«.

Sekundarnim putem nastaje šć i u prefiksnoj složenici sa s^b: *šćucati* »rülpsen« za štokavsko i književno štucati se pored *skřkajq* (onomatopeja, zbog toga variranje *b* i *ř*), *ščökniti* »kljunom udariti (subjekt petěj, kōkoš)« < s^b + *čok*.

Šć se nalazi još u *šćucūrīti se* »pognuti se sjedečki tako da glava dođe do nogu«, gdje š potječe također od prefiksa s^b. Ovamo još *šćipāt šćīpa* pored *šćīplje*.

Još postoje tri primjera, gdje je šć reduciran u č i š. Prvi je slučaj zastupljen u hidronimu i toponimu *Kuvčina*, odatle pridjev *kuvčinski* i etnikum *Kuvčīnāc* gen. *-īnca* m. prema f. *Kuvčīnka*. Službeno se zove mjesto Kupčina. Dobilo je ime po pritoci Kupe, lat. *Colapis*, njem. *Kulpa*. U tim izvedenicama pridjev ž. r. *kupska* (sc. *rěka*) poimeničen je pomoću sufiksa -ina: *Kupščina > *Kuvčina*. Ovako se zove i selo, gdje taj potok utječe u Kupu: *Donja Kupčina*. Č mjesto *č* upućuje na ostatak jezika kajkavskih stanovnika prije doseljenja čakavaca u Žumberak.

Mjesto šć stoji š u *pišiv*, *pišivac* < *pysk* + *iv*. U štokavskom pušljiv < puštljiv *t* je ispalo po zakonu. Kako se *pišiv* nalazi i u slov., v. *Ramovš* 2, 268, i to može biti ostatak govora prije dolaska čakavaca.

Ovamo ide kao treći primjer i prilog *nāvlāš* pored *nālāš* »absichtlich, namjerice« < na *vlast* + *io*.

Grupa *štr* ostaje u onomatopeji *štrbōk*, kojom se oponaša zvuk, što nastaje, kad se skače u vodu.

Nepromijenjen je št i u *věšt* (pöslu), *uvěštiti*. To je zacijelo posuđenica iz književnog jezika, kako dokazuje toponim *Višći Vř(h)*. Samo je je u *vješt* zamijenjeno sa *e*.

Skup (grupa) žd

§ 46. Zg pred $i > žž$ daje disimilacijom žd: *lūžditi* »lupiti grah iz mahuna« upor. slov. luzgina, luzgati Pleteršnik 1, 638; *moždenik* »veliki čavao ili klin od drva, koji spaja dva trama« < mozg + en + ik.

To pravilo nije provedeno, kako pokazuje augmentativ *rozgīna*, od primitivuma *rozga*, koji je izašao iz upotrebe.

Ovamo još *drōžde*, odatle *droždēnka* »komovica« od *drozg-bje*. *Drozga* se ne govori.

Bezvučni labijal p

§ 47. Kod suglasnika p ima primjer za disimilaciju $p - p > t - p$ u imenu biljke *trpūtac* gen. *-pūca*, izvedenica na *-bc* od sintagme pri putu, kao i za asimilaciju $p - b > p - p$: *pāperak* gen. *-rka*, odatle *pāperkovati* »pabirčiti na njivi poslije glavnog branja« od *pa + berem*. Upor. slov. *paberkovati* Pleteršnik 1, 830.

U početnim suglasničkim grupama gubi se p u *tīca*, *tīčica*, *šēnīca*, *šēnīšni*.

$V > p$ u vokativu hipokoristika *nēpko mā* < nevesto moja.

U *cautio* iz službenog latinитета poluvokal u u diftongu prelazi u p : *kāpcija* f. »jamčevina«.

$B > v$ pred suglasnikom: pored *drovīna* govori se i *droptīna*, *gīvka* < *gibka* »zemljani poklopac za lonac«, *ōvčīnska spōvid*.

Primjeri za $bv > b$: *obršāvāt* »vršiti službu«, *obrš* m. »početni, gornji dio vinograda« < *ob + vrh + ĩo*, prijedlog *s* gen. *obr* < *ob + vrh*. *Jakob* < *Jākop*. Gubi se u imenu mjeseca *jākošćak* »srpanj«.

F ne prelazi u p u ličnom imenu *Furjān* m. prema *Furjanīca* (coprnjica kod Simenića) < *Florianus*.

Grupa pl pred i prelazi u plj : *dūpljīt* < njem. *doppelt*, odatle pridjev *dūplīšan*, *dupljīr* gen. *-īra* < tal. *doppiere*, prema *duplōnka* f. »dvočejvka, puška«.

Primjeri za $bj > blj$: *Zēbljak*, potok kod Skōka. Utječe u Kuvčīnu. Za $pj > plj$ primjer je *dūplje* »špilja, šupljina u drvetu«.

Metateza $p > v$ u *lješvi* KU = *līvši* ŽK.

Njem. $pl > vlj > flj$: *krēflja*, *krefljūga* prema slov. *krevlja* Pleteršnik 1, 465 i na Rijeci ARj 5, 529 < njem. *Krüppel*.

P ispada u grupi pn : perf. *zaklenīt* prema imperf. *zaklīpāt* »zaključati«.

Zvučni labiodental v

§ 48. Gubitak v pred l u početnoj grupi vl nalazi se još u *latīca*, također u Istri »*cuneus tunicae*«, *latīti se* »kad kukuruz pušta vlati«, *nālāš* pored *navlāš* (v. § 45). U Vla, Vlaji ne ispada.

U grupi od tri suglasnika *hvr, rvlj, svl, tvr, svr, zvn, v* kao srednji ispada: *črljen* < čr̂v-j-en, ali *črvljiv, rāst* < hvrast̂, *slāk* »convolvulus«, *četiti, trđak* gen. *tītka* »čep«, *srāka, slākoper* < svrakoper sa disimilacijom *r-r* > *l-r*, *srbiti srbī me, trīzan trīzna* < tr̂v̂n̂p̂, analogijski prema ž. i s. r. u deklinaciji.

V ispada pred *o* u: *Naoŝl, strīnka Naoŝlka* < Novosel, *mraūnāc* gen. *-ūnca od mrav, skūzi* < skvozē, odatle skoznovāti »probdjeti noć«, također slov. skōzen Pleteršnik 2, 495 (v. § 21). *Gožice* < Gvozd + je + ice (v. § 42) prema *Gvōzd*, toponim ispod Oštr̂r̂ke štūle, *nāstōran nastōrna* »pakostan« < na - kao u na gluh + stvor. *Nastoran, nastorna*, skoznovati i *Gožice* su ostaci iz govora prije doseljenja čakavaca u Žumberak, kao i *proteza v* u *vūš vušiv vušivac* (v. § 30). Da se *proteza* ima tako shvatiti, vidi se iz obratnog govora (fausse regression) *v* > *u* u *urēditi urēdi sam se vrēd̂* »laesio vulnus« prema književnom *uvrijedio me je*, gdje je *v*, koje pripada osnovi, a nije prefiks.

U *stvōr, stvorēnje, stvoriti, stvār nīma stvār* »životinja« grupa *stv* ostaje.

Grupa *zv* > *zb*: *jazbac* kao u kaj-hrv. i u *Vodicama* u Istri (Ribarić SDZb 9, 153. Upor. prezime *Jazbec* < st. cr. slav. *jazv̂*).

Grupa *vr* ostaje: *vrīme uvrīmeniti se, vridān* (formula *proščēnja ste vridni*, koja se kaže, kad se neko izvinjava zbog koje riječi).

Kako početno *sv* ostaje u *svekrva, svit, svit, svitovat*, mora se uzeti, da je *v* ispalo u *v̂sa* > sa *v̂se* > *sē*, *Sēsvelte, sēsveščak* i u deklinaciji: *sēmu svitu na pēldu, ŝi ljūdi, ŝim težākōm, ŝim ljudēm, sākojaki, posūt* ispalo. dok još nije došlo do metateze kao u štokavskim govorima. Metateza je ovdje provedena samo u nominativu m. r. *sāv (nē bi iša tāmō za sāv op̂sani svit)*. U prijedlogu sa gen. *ōsim* »sinonim lagom« < *osvēbn* ispada *nje v* nastalo je zbog kontaminacije s *izim* kao i u štokavskim narječjima.

U grupi *všć* ispad *v: jākoščak*, upor. kaj-hrv. *jakopoščak* kod *Patačica*, Rad 275, 69.

Prijedlog *v̂* očuvan je samo u deprekativnoj formuli: *pīši me v rit*, odatle *vritnjak, vrit nos* kod *kihanja*, u prilogu *vrēda*, upor. ured kod *Vuka B-I* 2, 539, u prilogu *vālje* < *v̂dblē* i u imenici *vazām* g. *vāzma*.

V̂ postaje samoglas *u*: *v̂dovica* > *udovica* f. prema m. *udovūc* gen. *-ōvca*, *udāti* < *v̂dati*, *ūdaja* f. *ukāniti* »zakinuti« prema kaj-hrv. *prefkaniti* ARj 11, 797.

Primjerima, gdje *v̂* u prijedlogu *v̂z* ispada (v. § 33) dodaj imperativ *zāmi si* »uzmi« od *zēti* »uzeti« ide i *v̂zš̂bl̂* > *zāša* u deprekativnoj formuli: *vrāk(g) ū te zāša* »davo u te ušao«.

Dočetno *v* gubi se u dva priloga: *ūpra* < *uprav, stōpar* stoprv.

Disimilacijom ispada *v-v* > *v-o* u prilogu *vāĵk* < *v̂v̂v̂ky*. Upor. *vāje* < *vavje* na *Kordunu*.

§ 49. Novi primjeri za asimilaciju u kontaktu $vn > mn$: toponimi Trámnik, livada kod Kostanjevca, koja se zove i *Póljtar* < njem. Polter, jer se tu vježbali graničarski vojnici. U Kostanjevcu je naime bilo u dvoru Delišimunovića sjedište graničarskog Verwaltungs lajtnanta. *Ramnīce* (na *Ramnīce*), ravan dio ceste putem za Oštrc. Hidronim *Jašėmnica*, potok, koji kod Kostanjevca utječe u Kupčinu < jelbšev-nica. *Ramnāti*, *izramnāti* od *rāmān*. *Glamnīca* »1° deminutiv od *glāmnja* cjepanica, 2° Kapital, posuđena suma«. *Pliemnica* ŽU < plėvbnica »Spreubehälter« = *plūmnjača* (Milići). Upor. plemnja, pljevnja ARj 10, 101.

§ 50. Novi primjeri za asimilaciju u kontaktu $ml > mn$: *mnādan* »ime volu«, kol. *mnādē* »mladice«, *samnāti obamnāti* pf. prema imp. *obamīljāti*, *mnāti*, *mnīnar*, *mnīšnica* »gljiva, u kojoj je sok kao mlijeko«, *mnēdān mnēdna*, upor. mledan ARj 6, 837, *mnīšac* gen. *mnīšca* < mlėčėsb, biljka, iz koje, kad se otkine list, izlazi sok kao mlijeko«.

U jednom primjeru reducira se $ml > mn$ u m : *mīzivo* < mlėzivo »prvo mlijeko, koje daje krava poslije telenja«. Upor. mljeza, mljezivo, mljezovača ARj 6, 852.

Zvučni laterali l i ǀ

§ 51. Kod imenica ostaje -l na koncu sloga. Navedenim primjerima *Pāval* gen. *Pāvla* i t. d. dodaj još: *prīdēl nādēl*, *kolāc* gen. *kōlca*, *pālac* gen. *pālca*, *kālac* gen. *kālca*, prilog *mālko*, *barīlce*, *vīkal* ž. *vīkla* »vičan«, *tōpal tōpla*, *podmōkal* ž. *podmokla*, *vakāl vākla* »naviljak« *pakāl* gen. *pākla*, *kōzul* »kuzo«, *stōlnjak stōlnica*, *kōlnica*, *stakālce* »mala bočica«, *pōlnōšnica* »polnočka«, *polvagānica* »drveni sud, koji sadrži po vagana, služi za mjerenje žita«, toponim *Kāl na Kālu*, pl. m. *nā Kale*, *is Kalōv*, *na Kalī*.

Primjerima za prošli particip aktiva bez -l u m. r. dodaj još: *rāsa izrāsa*, *ūmra*, *zatf me je*, *patf je dūk* od *třti* prema *zatřla potřla*, *izodī je*, *sam* »isposlova sam« prema *izodīla je*, *sam*, *izdanī je* »umro je«, *usanī je* prema *izdanīla*, *usanīla*.

Taj je gubitak osobita značajka žumberačke čakavštine. Ne mislim, da je nastao pod ikakvim uplivom sa strane ŽU. Da postoji ikakav upliv, izražavao bi se samo kod glagola na -ati: *iša* prema *išā* (Relići), nikako kod glagola na -iti: *bī sam* prema *bīja sam* (Relići), gdje se vidi, da je -l vokalizirano u o i da je poslije toga prešao u diftonškoj grupi -io > -ija. Upor. *barīce* ŽU prema *barīlce* ŽK sa io > ie. Protumačiti se može samo iz sandhi sa enklitikama *sam*, *si*, *je*: išal sam, kupil sam, prosil sam, si, je. Tu su nastale konsonantske grupe *ls* i *lj*, kojih u sredini riječi nema. Stari *lbj* u *zělje* < zel-bje prešao je u *l*. Tendenciju uklanjanja te konsonantske grupe u toj vezi pojačale su i druge enklitike, koje mogu doći pred *je*: kao *prosi me je*, *dā mu je*, *prosi ga je*, *dā joj je*, *dā ga je*,

gdje su također uklonjene grupe *lu*, *lg*, *lj*, koje ne postoje u sredini riječi. Što ta tendencija nije prevladala kod imenica *posâl* gen. *põsla*, *mîsal* gen. *mîsli*, *dêl*, *võl*, *stõl*, uz koje dolaze također govorne grupe s enklitikama *je mu ga joj ju*: *posâl joj îde od rûkê*, *dêl mu je dâ*, razlog leži u daleko većem broju slučajeva kod prošlog participa aktiva nego kod imenica.

Nije iz istog razloga nastao gubitak u prilogu u *zõčas pó se* (*îša je u Ameriku*). Nalazi se i u Crnoj Gori (Piva – Drobnjak) u *zõ çes* Vuković SDZb 10, 405. To je posuđenica iz jekavskih govora. Iz istoga je izvora pärenica < parilnica > parionica.

Ispadanje *l* u konsonantskim grupama *põdnê* v. pored priloga *põldan*, *pũntom põldan je odzvonilo*, *otâr* ne osniva se također na uplivu ŽU, nego je posljedica ispadanja izazvanog disimilacijom dentala u kontaktu grupa *ldn* i u distanciji *l-r*. Upor. istu pojavu u mostir < molstir kod čakavaca zadarskog arhipelaga.

I *l* ispada u grupi od tri suglasnika kao i ostali suglasnici: *miðšćak* < miholjšćak »rujan, september« od *Miðlja* »svetkovina sv. Mihovila«. Upor. slično ispadanje u Samoboru točka < tolička.

Jelbha > java, odatle pridjev jaðv, poimeničen sufiksom -ina: *jaðvina*, pokazuje također ispadanje *l* u neobičnoj grupi *lh*.

Da odista postoji kod ŽK izbjegavanje neobičnih suglasničkih grupa sa *l* u sandhi i u grupama (u kontaktu), dokazuje metateza *zâvla* prema književnom *zaova*, gdje se vidi obična grupa *vl* mjesto neobične *lv*.

L se gubi i u stranoj grupi *lr*: *korâba* < austr. njem. Kahrabi khol-râwi Pirchegger 178, *kobâsa* f. < madž. kolbasz.

U grupi *ln*, koja se i drži, gubi se u *sâni* f. pl. odatle *sanĩnac* gen. -*ĩnca* »snijeg pogodan za saonice«, tanâč prema slov. tolnâč Pleteršnik 2, 675, ako nije posuđenica iz madž. tanaacs.

Napose treba još govoriti o odnosu *l* i *l̥* u suglasničkoj grupi *kl*. *Kl* ostaje pred svim vokalima u *klên* *maklên* »drvo« *zaklêniti* pf. »zaključati« prema *zaklipãti*, *klabûk*, *klãti* *kõljem*, *klêti* *zaklĩnjati*, *sklãnje* f. pl., *klĩšća* n. pl., *obûkla*, *vakâl* gen. *vãkla*, *pakâl* gen. *pãkla*, *klêçãti*, *kleçãla* n. pl. *klĩn*, *klûp* f. pored *klûpa*, *klûko* pored *klûpko*, *klõštar* gen. -štra < njem. Kloster, u onomatopejama *klafrãti*, *klafûta*, *krklãti* (*võda*), *dêkla*, *dĩkle*, u ž. r. prošlog participa: *tũkla* *mãkla*, *rêkla*, dakle najčešće u početnom slogu. Prema ovim slučajevima analogijski je nastao *kl* < *klj* u *klãštriti* < *klêštiti* (sa *ʔ* > *ja*).

U dočetnom slogu i u sredini prelazi u *kļ*: *prĩklja* < *prêkʔla*, *prõkljet* (često u deprekativnoj formuli *sê ti prõkljeto bilo*), *dõklje*, *põklje*, *Meklĩjka* (službeno Metlika), najčešće pred -e.

Tl ostaje u dočetnom slogu: *mêtla*. Glede početnog v. § 40. U posuđenici iz njem. prelazi u *kļ* u *křklja* < njem. Kittel pored *na klĩ*, *na klõ* < *ʔlo*. U prilogu *dõtlje* *dõvlje* nastao je -*tlê* > -*tlje* po analogiji od *dõklje*. Ovamo ide i *vãlj(e)* < *vʔdʔlê*.

Gl ostaje redovno kako u *gláva*, *mägla*, *glû*, *gluväk*, gdje je pred nepalatalnim samoglasima, tako i pred palatalnim *glísta*, *glíva* prema *gljiva* u štokavskim narječjima. Isto i u posuđenici *glî sê glî* »sve jedno« od st. v. njem. *glich*, novo v. njem. *gleich*. I u *slíva* *slívljâk* prema književnom šljiva i šljivik.

Još ima nekoliko pojava metateze, asimilacije i disimilacije u kontaktu kod ŽK: u praslav. *skorlupъ* > *škarûp* prema slov. *škrilup* nastala je metateza *šklarup a onda disimilacija ispadanja u *l - r*.

Slično ispadanje zbog disimilacije *l - l* > *o - l* nastalo je i u pridjevu *podmôkal* ž. *podmôkla* »podmukao« < slov. *podmolkel* iz govora predčakavskih Žumberčana.

L mjesto *lj* stoji u *grablenjâk* »svrdao za pravljenje grabalja«, *kolenjâk grâ* »grah, koji se penje na kolac«. Prva je riječ izvedenica na *-enjak* od *grâblje* prema *čavlenjâk* od *čâval* gen. *čâvla*. Druga je particip perf. pasiva od *koliti* poimeničen pomoću sufiksa *-jak* i *koljen + jak*. U obje je nastala disimilacija palatala *l - n* > *l - n*.

Druge je vrste prijelaz *l* > *l* u *lučkî* pored *lučkî* »tuđi« < *ludski*. Tu je nastala metateza palataliteta.

U *dôzvolja*, posuđenica iz književnog dozvola, nastalo je unakrštenje (kontaminacija) sa *vôlja*, odatle *privôljiti dozvôljiti*, a u *željiti željîm* *l* mjesto *l* je ili iz prezenta *željo* ili part. perf. pasiva ili prema *želja*, t. j. glagol je postao denominal. U *râljica* prema *râlica* B-I 2, 298 < *rahlica* razlog promjene nije jasan. Možda je posuđenica iz kajkavskoga, gdje je *l* prema *l* obratan govor.

U posuđenici iz mlet. *očâlji* m. pl. < *occhiali l* > *l* je zamjena za rom. *l* kao u njem. *Halbe* > *hôljba*, *hâkalj* gen. *hâklja* < *Hackel*. Romansko i njem. *l* je bliže srp.-hrv. palatalnom *l*, nego li tvrdom *l*.

Grupa *dĭ* postoji u *vâdlja* »oklada« (*za*)*vâdljâti se*. Ali u *pêdalj* gen. *pêdlja* asimilira se u *dû*: *pêdanj* gen. *pêdnja*.

Vâdlja ne može biti posuđenica iz germ. *waddjon* niti od srednjolat. *vadium* »jamčevina«, kako sam mislio, nego je izvedenica od slav. korijena **vad-* pomoću sufiksa *-ôla* od *vâditi*, upor. *kladiti oklada* za semantički razvitak, i bit će posuđenica iz kajkavskoga *vadla* f., t. j. iz govora kajkavskih stanovnika prije doseljenja čakavaca.

Još treba ogledati neke posuđenice. Grčko *σεῦτλον* glasi ovdje *cikva* mjesto kaj. hrv. *cikla*. *V* u *cikva* je možda zamjena za slov. *l* u *cikla* ili je iz predčakavskog kajkavskoga.

U tuđici *oleum* > *úlje l* je kao u tal. *oglio*. Prema ovom refleksu novija posuđenica *petroleum* glasi *petruljin*.

Mletačko *fameglia* restaurirano je prema crkvenom latinitetu familia u *famêlija* »srodstvo«.

Filianus > *piljun* »kumče« restaurirano je u *pilijân* gen. *-ána*, riječ, koja se upotrebljava samo kao negativna dopuna: *nîma dôma bôžêgo pilijána* »ni žive duše«. Nitko danas ne zna, što ta riječ sama za se znači.

Od unijatskih prezimena ide ovamo *Badovīnāc* i ime seoca *Badovīnci*, od imena Vlaha Baldovin (Pušcariu, *Istroromāni* 301) Upor. ime rumunjskog sela Baldovinești (Iliev).

U unijatskim prezimenima *Rēlić* od *Hreljić* (Jurkovo selo) i *Sēlaković* (Drage) i u imenu seoca *Reļīci* † zamijenili su s *l* zacijelo graničarski oficiri Nijemci, koji nemaju † u njemačkom. Upor. Seljaković ARj i SEZb 38, 468.

U jednom slučaju zamijenjen je *j* sa *l*: *ištrlje* = slov. *istėje*, *stėje* »Ofenloch«, st. č. *niestějě* f. pl. »peć«. Bit će također posuđenica iz kajkavskog prije doseljenja čakavaca. Odatle posudiše i ŽU *išterle* »Fussboden von Mörtel« Popović Sintaksa 35.

U *Furjān* m. prema f. *Furjanica* < Florianus *l* u grupi *fl* ispalo je zbog disimilacije *l-r* > *o-r*. Isto tako u *fōrent* < florentinus s tom razlikom, da to ispadanje nije nastalo u Žumberku, nego i u madžarskom, odakle potječe ta posuđenica.

Grupa *jl* postaje *l* u *frālja*, deminutiv *frāljića* < njem. Fräule, -lein. Isto tako i u *tāl̄j* gen. *tāl̄ja* »dio« < Teil, *frtāl̄j* gen. *frtāl̄ja* < Vierter Teil.

U posuđenici iz crkvenog latiniteta *plebanus* > *prebānuš pl* je prešao u *pr* možda zbog disimilacije dentala *l-n* > *r-n*.

Nāvilak gen. *-ilka* prema *naviljak* kod štokavaca od sintagme *na vile* sa sufiksom *-ak* sadrži pravilno *l* prema nepravilnom *lj*.

Tragovi za reprodukciju geminate *ll* u dugom izgovoru nalazi se u *kēldar* gen. *kēldra* »sinonim *zidenica*, podrum« i u *kolārde* f. pl. pored *korārde* < tal. coralli.

U staroj posuđenici iz balkanskog latiniteta *l* prelazi u *m* zbog disimilacije *l-r* > *m-r*: *sulphur* > *sūmpor*, *sumporāt* (*trše*).

Dentalni sibilanti s z i afrikata c

§ 52. Novi su primjeri za grupu *ct* > *st*, u kojoj disimilacijom ispada dentalni okluzivni elemenat u *ts*, još ovi *ostiti* *zaostiti* od *ōst* < *acētum*. *Ōstak* gen. *ōstaka* m. »čkalj, carduus« nije izvedenica odatle, nego je od iste osnove od koje i *ostan*. Imperativi *sīste* < *sīcite* i *rēste mu* < *rēcite*. Glede sinkope v. § 33a.

Prijelazi *sk* > *šk*, *str* > *štr*, *skr* > *škr*, *smr* > *šmr* dadu se potvrditi još ovim primjerima: *pīškur* ARj 9, 878, 888 *škōrnje* f. pl. »čizme«, *škropīti poškropīti* prema *škrāpati* (subjekt *gōdina* »kiša«), *škrēbutina* »*clematis vitalba*« u italijanizmu *škurina* f. oscuro obscurus (glede sufiksa v. § 40), *štrk* m. (*u štrk*) »obad« postverbal od *štrkāti se* (*blāgo se štrče*, *poštrkāti se poštrknūti se*, »otkoturati se kad ga ujede obad« < st. cr. slav. *str̄bknŭti* »pungere«. Upor. prijetoj u st. c. slav. *strēkb* > rum. *streche*, *štrōk* < *sbrok* (v. § 57).

Pridjev *gološtrāk* »gola vrata, kad košulja nije zakopčana, ili kad se ne nosi šal« < praslav. prijevoj stork- od korijena sterk, koja je u strčiti, *klāštriti* prema kljast. Tu je š mogao doći iz prezala klēščq. *Oštar* ali *ostřva* »okljaštreno drvo za sušenje sijena«; *ištrlje* prema slov. istėje (v. § 51 glede l < j), *šmřkalj* gen. *šmřklja*, odatle pogoda *šmřkljvac*, gen. *-ivca* < st. cr. slov. smřkьbъ. U lat. tudici *škrinja* f. < *scrinium*.

Prefiks *s* postaje *z* pred zvučnim suglasnicima: *zdūva* < s̄bduha, upor. s̄bdyhanie »conspiratio« od s̄bdyhati »conspirare«, prevedenica od σύμψυχα; *zdlūšan* < s̄bdušēnъ *zgōvoran* »razgovoran«, *zdivāt* (objekt *sēno*), *zdrobīt*, *zbrat*, *zbignit*, *zgūb* m. postverbal od *zgbūt* pored *izgubīt*, *ozgōr ozdōl ozdōra ozdōla*, *zgoditi* »pogoditi cilj«, *z bōgom*. Isto tako u *šezdesēt*.

U *š nĭm š nĭmi š nĭom* je kao i drugdje.

Nejasan je prijelaz prefiksa *s̄b* > *š* u *švōra* prema svora < s̄bvora kod štokavaca B-I 2, 515.

Prefiks *s̄b* u *s̄bsođbъ* stapa se u *sūd* m., homonim sa *sūd* gen. *sūda* »Gericht«. Ta se neugodna homonimija izbjegava posuđenicom *lajt* i zamjenom prefiksa *posūda*.

Početno i dočetno *s* u tuđicama, naročito u onima, koje su uzete iz nekadašnjeg crkvenog i službenog latinizeta, postaje kao u madž. *š*: *šekrēt* »zahod«, *šimunārija* f. < *seminarium*, *interēs*, *pāšuš*, *jūš* (*nimaš jūša* »nemaš kuraze«), *prebānuš* < *plebanus*, *vicijāšpeš* = *vicijāšpuš* ŽU. *Jezuš Krištuš*, *fūnduš*, *Šimun*, *Šinković*, *Delešĭnović* < *Delišĭmunović*, *Šikust* < *Sixtus*, patron pribiške crkve, *šikūcija* < *executio*, *šikūtor* »crkveni otac« < *executor*, *kōruš* < *chorus*, *šekrstĭja* < *sacristia*, *pršōna* »osoba« (*kuĭko pršōn*). Isto i u romanizmima: *šef* < *sipho*, *šibrūn* < *siphone*, *šēnt* »vrag« < *sanctus*.

Dentalna bezvučna afrikata nastaje u vezi gerunda *vēdъ + si* (upor. slov. *bodisi*) > *vīci* »po njegovu pričanju, govoru« i u praslav. korijenu *skver-cvriti*, *sacvriti*, *sācvrt*, *ocvārak* gen. *ocvārka*, *cvrcē*.

U onomatopeji *cvīliti* pored *kvīliti* nastala je semantička bifurkacija: *dīte cvīli*, *svīnče kvīli*.

Š mjesto *s* u *višina* nije fonetska pojava, nego je umiješanje komparativa *viši* u izvedenicu. Upor. brzina ARj 1, 697 dubljina, lakšina, daljina Leskien § 496a.

Ni u prilogu *kašnĭje* nije fonetska pojava, nego je nastavak *-je* u komparativu kašnĭje bio zamijenjen sa *-ije* prema *ranĭje*.

U *mačkara* od tal. *maskara* REW³ 5394 > *maskara* ARj 6, 512 *sk* je prešao najprije u *šk* kao *gore*, a zatim je došlo do kontaminacije sa *māčka*.

Prijelaz *z* > *ž* u *čĭzme* f. pl., *čĭzmicē* »ženske cipele na žniranje« < t. *čĭzme* nastao je fonetski po zakonu asimilacije *č - z* > *č - ž*.

U pridjevu *nāđršljiv* »drzak, koji rado izaziva svađu« od korijena *drъz-* razumljiv je palatal zbog nastavka *-ljiv*, ali je nejasno š mjesto *ž*. Možda je promjena zvučnosti nastala pod uplivom *drškati*, za koje nema potvrda, ali je mogao postojati.

Iz grupe *rsk* nastaje *ck* u pridjevu *gockô* (*sêno*) »sijeno iz livada u Gorjancima«.

U *šušanj* gen. *šušnja* m »suho lišće u šumi, koje se bere za nastir pod stoku«, odatle kol. *šušnjevâr* gen. *-âra* »suho granje« nastala je asimilacija *s - š > š - š*. Isto u *Šošičan* (Berdiki) pored *Sošičan* (Skôki) od *Sošice*, *pâšuš* prema *pasoš*.

Promjena prefiksa *sa > za* u *zāvětnik* »općinski vijećnik« nastala je u posudenici iz književnog jezika.

Grupa *sl*, koja ostaje u *sliva*, *slivljâk*, prešla je u *šl* u *Šlavônija*, *Šlavônac* gen. *ónca* m. »kola bolje građena, neke vrste kripica«. Razlog prijelaza nije jasan. Nije značajka samo *ŽK* i *ŽU*.

Prijelaz *z > r* u *skūrit* (Vukovići) < *skvožē* + *ti* nije dovoljno opažan.

S > c *cirkva* < novogr. *séfklon* nastao je na velikoj teritoriji. Tako i u posudenici iz grčkogoga *k* pred *y* preko balkanskog latinитета: *cirkva* *cirkvën* pored *crikva* *crikvën* < *κῤῥιακή*.

Glede *köcen* i *lúcanej* v. § 43.

Tal. *s* ostaje u *segūrân* ž. r. *segūrna* pored *sëguran*, *segurâti* »kuražiti nekoga« *segurîrati*; ali prelazi u *si* »da« > *ši*, koje se upotrebljava samo u vezi s tako: *tako ši* »tako da« (protivno tako ne).

Njem. *s* ostaje u *šlôsar*, *pismôgar* < *Büchsenmacher*, ali prelazi u *š*: *za gvîšno* < *gewiss*. *St* ostaje u *ôbrstar*, prelazi u *št*: *fêštar* pored *fêšnar*, *kîštra*, *kâšta*, *pošta*.

Suglasnici č š j i njihovi skupovi (grupe)

§ 53. U grupi *čr* od prijedloga *črezъ > čěz* ispaao je *r* zbog disimilacije *r - r > o - r* pred riječima, koje imaju *r* u osnovi: *čěz goru*, *čēs Kranjski vř*, a i zbog olakšanja početne grupe, koja se trpi, ako je *r* samoglas. Inače bi moralo doći do umetanja samoglasa *e* kao u *čerišnja*, kako govore Hrvati i u Lici, odatle *čerišnjâk* grâ »trešnjevac«.

Č > š nalazi se u *korbašišće* n. od *korbâč* gen. *-âča* zbog asimilacije na daljinu *č - šć*.

Grupa *čl* prelazi u *šl*: *râšlje* f. pl. »željezne račve za nošenje lonca u peć« < *rač* + *-ve* sa zamjenom sufiksa *-ve* sa *-le*, *nârôšljiv* »osjetljiv za bolesti« < *narok* + *jiv*. Sufiks *-jiv* zamijenjen sa običajnijim *-ljiv* u *nârôšljiv*, *krmežljiv*, *sramežljiv*, *strašljiv*, *srabljiv*, *šmrkljiv*.

Pored toponima *Kičer* u drugim krajevima govori se *Kićër* na cesti prema oštrëkoj župnoj crkvi sv. Marije. *Kičer* je izvedenica od *Kika*, upor. *Okič > Okîć*, ovdje je zamjena *ć* za *č* nastala kontaminacijom sa *kîće* n. kol. od *kîta*. Sufiks *-er* nalazi se u toponimu *Kučër* m. »ime šumom obraslog brijega, koji dijeli dolina i potok Mrázovac od Krügljaka. drugog šumom obraslog brijega«.

U grupi *čc > šc* nastaje disimilacija *tš - ts > š - ts*: *mnišâc* m., analogijski nominativ prema gen. *mnišca*. Ista disimilacija i u grupi *čn čñ > šn* i *šñ*, za koju ima mnogo primjera; *ošnâ trûva*, *rakijâšnica* f. »pe-

cara rakije«, *kovášnica, orivášnica, po prilišno, oblašno, obrušnják, mrašnják* »eufemizam za vruga (u deprekativnoj formuli *mrašnják te popâ*)«. Od f. *zrašna, pâmušna* stvoren je analogijski m. *zrašân, pâmušan*; tako u *dugovišan vikovišan, mnišnica* »gljiva«. Prema *batišnjica* »Stecknadel« od *batica*. Prema tim primjerima stvoren je pridjev *dûpljišan*. Grupa *čn* ostaje ipak u *kmično*. U deklinaciji: *sičanj* gen. *sišnja mîseca*.

Ta se grupa uklanja i prijelazom *n* u *m*: *čn* > *čm* u pf. *põčmem* od *početi*, odatle imp. *počimati* začimati.

Cn disimilira se u *sn*. *Otesnâš* je složenica, u kojoj se deklinuje samo drugi dio složenice.

Sufiks *-ič* u prezimenu *Ribić* zamijenjen s običnijim *-iç*.

Grupa *çs* > *ç* u pridjevima *draganički (Lûg), krâšički* i *pribički (prebânuš)*.

Grupa *çn* > *sn* samo u jednom primjeru: *svîsnica* »svetkovina kandelora (Bosna)«; inače glasi običnije *šn*: *sînošnji*, zacijelo analogijom prema *jûtrošnji, sêstrišnja, brâtišnja, božišnjak* »hljeb za božić«. Posljednja tri primjera pokazuju još *šn* > *šnj*. Tako i *šnjõfati*.

Grupa *çj* prelazi redovno u *ç*: *káci, máçi, lisiçi, prasiçi, zdênçi, Lovrêncâ sâka võda zdênçâ* »studena«, *Lovrêncâ* »svetkovina sv. Lovre«, toponim *Visõçe*, sekundaran ak. pl. iz kolektiva *Visoçje*, iz *Visõç, zeçâk* gen *-âka* »lagani šešir od zeçje dlake«, *Uçâki* pl. Upor. Vuçijak (Lika). Glede prijelaza kolektiva u pl. upor. slov. v Trbovljah.

šj > *š*: *kokõši, miši (drèk), perûše* kol. od *perušina* »slamnati oмотак oko klipa«.

žj > *ž*: *bõži (pâsac* »duga«, *võlâk* »kukac«), *bõži* kao negativna dopuna: *nîz bõži* »nisam«, *orûže* (posuđeno iz književnog jezika), *Prêkriže*, sekundaran prijelaz u plural: *is Prêkriš*, etnikum *Prêkrišçan* od pridjeva *prêkriški (prebânuš), õbrše* n. ŽU, upor. obršje ARj 8, 470 prema *obřš* m. ŽK.

çt > *št*: *mûšte* 2. pl. imperativa pored *mûçite*.

Grupa *jn* *jû* > *û*: *kuhinja* > *kûnja, ûnja* < *ujna* (prema m. *ûjac* gen. *ûjca, Vlânja* < *Vlahinja, pokõnji* < *pokojni*).

U *rakînski* od *rakîja* *i* je nastao iz *ijn*.

U pridjevu *skrâdnji (skrâdnja ûra* »smrt«, poimeničenom sa *-ica skrâdnjica*) izmijenjena je grupa prema *zâdnji*. U posuđenici iz njem. *gmâjna* < *Gemeine* (sc. *Hutweide*) ostaje grupa neizmijenjena. Upor. gmanja ARj 3, 213. Pridjev *fañ* < *fein*, koji se ne mijenja (*fânj deçko, fânj çûra*), glasi kod ŽU *fâjni*.

Grupa *žn* ostaje: *râžänj* gen. *râžnja, mřžnja*. Zbog *šñ* od *išnjak* = *ištrlje* »Ofenloch« ne može biti od *žn*, kad bi ta rijeç bila poimeničen pridjev *ižni* od *iža*, nego je od korijena *ist-: isteje + *njak*.

Doçetno *-j* ostaje poslije *a e*: *takäj* < *takođe, ûndaj* (deiksa *-i*) pored *ûnda* i *õnda, kolovâj, petèj*. Poslije *i e j* se stapa: imperativi *îl, povî, zapovî; grî* prema genitivu *grîja, glê* < *glej* < *gleđ*. Jednom zamukuje i poslije *a*, i to samo u formuli *bõg žëgnja* < *žëgnaj* < njem. *segnem*. Stapa se i unutar rijeçi u *strîc* < *stryjß* + *bc, strîna, strînka*.

U pridjevu iz njem. *frīžak* m. prema f. *frīška* n. *frīško* < frisch, promjena š > ž nastala je analogijski prema *tēžak tēška*.

J bez etimologijske baze nastaje pred s i ś: *šējst šējsti šejzdesēt*. Govori se i bez j, *rājši ŽU* (Fužinari) = *rāši ŽK*. *Bājs* < basso, *špājs*, *pājši*, ali *pašoglavac* iz narodnih priča, koje su bile nepoznate devedesetih godina.

Takvo j nalazi se i u ital. *collana* > *kolājna*, u njem. *geraten* > *rāj-tati* (*kāko ti se rāj-tadu dica?*). Upor. *ratati* (Vodice) i slov. *gratati*.

Grupa *kš*, koja ostaje u prilogu s *vekšīnōm*, čuje se i u pridjevu *lōkše* (*mēso*) »krto meso« pored *lōše*. Upor. u Crmnici *lōkš(i) lōkšo* »loš«.

Grupa *čk* < -k + bsk postoji u prilogu *sākački* »svakako«, *āltapački*, *ajdūčki*, *junāčki*. Prema ovima izmijenjeno je -ški u -čki u (*pēt*) *rājnčki* »forinti« < njem. Rheinisch + ski.

Suglasnik j nastaje i iz i (deiksa i veznik) u kao i > *kaj*, *fāljādika bōgu*.

Nazali (v. i § 49 i 50) i njihovi skupovi (grupe)

Neobična izmjena *m* > *n* u *kāniš* za tur. *kamiš* nastala je zacijelo unakrštanjem s lat. *canna*. Ta riječ znači isto što i *kamiš*. Ali se ne zna, gdje i kako je unakrštanje moglo nastati.

Grupa *mr* ne mijenja se: *mrak* m., odatle *mrašnjāk* gen. -*āka* »vrag«, *mrāv*, odatle *mraūnāc*, gen. *ūnca*. Samo pred i < ħ nastaju dvije promjene: metateza *mīstriti* se < *mrēstiti* i asimilacija prema *t* (upor. *meredov* pored *neredov*, *Meradin* > *Neradin* ARj 6, 602): *nērist* < *mrēstr* »nerast«. Pomoću *e* uklanja se neobična grupa *nr*; upor. a u *nārāv*.

Grupa *zn*, koja ostaje: *znāti znām*, postaje disimilacijom *n - m (n)* > *l - m (n)* *zl*: *zlamēnje* n., *zlamenūje*. Upor. *zlamenē* u Istri 1395 ARj 5, 719.

U grupi *šn* < *čn*, koja ostaje u *rakijāšnica*, *kovašnica*, *orivāšnica*, *n* se palatalizira u *ń*: *batīšnjica* »Stecknadel«, *brātišnja*, *sēstrišnja*, *božīšnji* < *božićni*, *šņjīta* f. (kruva) *šņjītica* < njem. Schnitt, *lētōšnji*, *jūtōšnji*. Posljednja dva mogu sadržavati i dva pridjevska sufiksa -*bn* + *jo*: kao *čerāšnji*, *dolānji*, *gorānji*. Prema tome današnji oblik *petnīca* predstavlja *pečnīca sa disimilatornim ispadanjem palatalnog elementa u *ts* > *t* zbog *ts - ű* > *t - ű*.

N pred velarnim *k* postaje *ń*: *fānjāk* gen. *fānjka* m. »kolut od tkiva u obliku potkove, što nose na glavi udate žene«. Možda je melatorički naziv identičan sa *fanjak* »uštipak« < mađ. *fank* ARj 3, 42. *Vānjkuš* m. »jastuk«, odatle *vānjkušnica* < *Wangekissen* unakršten s tal. *cuscino* < *coxinus* od *coxa* REW³ 2292. Može biti i to, da je došla direktno od mađ. *vankoš*. Ne mijenja se u *ganāk* gen. *gānka* prema *ganjak ganjka* u drugim riječima.

Obratno, *ńč* postaje *nč* gubitkom palataliteta: *svīnče*, isto tako u *svīnkati* se »igrati se tjeranja kugle u *kōpus*«.

Analogno *n* postaje *n̄* i ispred afrikate *c*: *žumānce*, *belānce*, koje se čuje i *in* kao u *aṅgel*, *štaṅga* < njem. Stange *strāṅga* < Strang, toponim *Šrāṅga* < Schranke u Karlovcu. Ne mijenja se u *vlakānce*, jer se osjeća kao deminutiv od *vlākno*.

Grupa *sm* izmijenjena je u *sn*: *ūsanje* n. »Leder«, upor. slov. usenje, usnje Pleteršnik 2, 732 < usm^ḡ Miklosich 372.

Pred dentalom *m* postaje *n* u prilogu *vīnda vīndar* »ipak« < vēm^ḡ da že, *sedandesēt osandesēt*.

Grupa *mj* postaje *m̄* u *tamnjān* < gr. thymia^a REW³ 8722.

N > *m* u prijedlogu *osim* s gen. < osvēn^ḡ nastao je unakrštanjem sa izim, gerunda iz jeṭi.

Grupa *tn* postaje disimilacijom dentala *tm*, *cm*: *lājtmān*, *lājcmān* m. prema f. *lājcmēnica* »njegova žena«, *lājcmānija* »njegova čast« < njem. fr. Leutnant.

Dočetno *-m* ostaje: *ōsim*, *prōsim* i tako redom u l. l. prezenta kao u dativu i instrumentalu m. i ž. r. plurala: *svinjām*, *ljūdēm*, instrumentalu sing. *spoviđōm*, *maščōm*, kolcēm i t. d. Zbog toga je dočetno *-n* u *Māk-sin* nastalo zbog disimilacije, odatle pejorativno *Maksīnce*.

Pred *t m* može prijeći u *n*: *zānte si* pored *zāmtē si*. Isto tako pred *č*: *Tōnče*, pejorativ od *Tōma* ili *Tōme*. Ovako se tumači i prezime *Šīnkovič* (akcenat kod *Skōka*) i ime seoca *Šīnkoviči* (akcenat kod *Vūkovića*) od *Šīmun*, (*Šīme*, *Šīmko* > *Šīnko*; *Jireček*, *Romanen* 1, 85).

Početno *n-* ostaje: *nādo*, *novāt*, *nōv nōva*, *nūgal* gen. *nūgla*, *nūtri*, *nū-tarnji*. Promjena *n* > *m* u imenu sveca *svēti Mikūla*, odatle lično ime *Mika*, *Miko*, nadimak *Mikac* gen. *-aca* i *Miklāuš* gen. *-āuža*, od *Nicolaus*, nastalo je disimilacijom dentala svet Nikola. *Nikōla* govore samo ŽU.

N mijenja se u *n̄*: *lupiña*, *Vivōdinja*, ali ostaje u etnikumu *Vivōdinac* m. prema f. *Vivōdinka*, od pridjevskog toponima *Vivodina* »posjed Vivode« »vojvode«. Upor. istarsko prezime *Vivoda*.

Pored *mekīnje* govori se i *mekīne*. Ovako i na Rabu, Kušar 5. Isto tako *trīnje* ŽU pored trīne ŽK, fr.-njem. posuđenica *miñāža* pored *mi-nāža* »kućna čeljad«.

N se umeće pred dentale *t d c z*: *kantâr* < katar, *kolendâr*, ali *kolēdvari*, *mančati* ŽKU »trti rukom« < m^ḡk- od *mākniti*, *štundirāti*, *popēnzati* < tal. peso < pensum REW³ 6394. Pred *b* glasi taj umetak po pravilu *m*: *kolombār* (tako i u Istri) < kolobar.

-N se dodaje starom sufiksu *-či* (knigbči) od nomina agentis: *gončīn* gen. *-īna*, »sinonim *trājbar*«, *merčīn* gen. *-īna* »zemljomjer, geometar«. Ovako i u Primišlju: mjerčīn, gōnčīn (saopćenje pokojnog Grubora).

Pored *Sāmbor* govori se *Sanobor* disimilacijom labijala *m - b* > *n - b*.

Grupa *mn* asimilira se u *n*: *nōkrat* < »mnogokrat«. Upor. mnokrat *Na-lješković*, *Hektorović* 1276, *Zuzeri* 140^b, *ARj* 6, 870.

Od ital. *ombrella* postaje *ambrēla* i s metatezom *marēla*.

Dočetno *-m* pred upitnom enklitikom *li* ispada u *jesāli* pored *jēsām li*.

Jēsām nisām pokraćuje se vrlo često u *jēs nīs*, osobito u jēz bōgme nīz bōži, bōk i bōgme nīs. Isto tako *najī sa se* pored *sām se*.

U grupi *hn* nastaje metateza. Spirant se prebacuje u prvi slog: uveh-
noti > uhveniti > ufèñiti, odatle pridjev ufèl ufèla ufèlo zèlje.

Još je značajna haplogologija Delišimunović > Delešinović.

Talijanska grupa *nm* u složenici u Gian Maria > Žamarija asimili-
rana je.

Metateza je *n - d* > *d - n* u svèti Bedenik < Benedikt. Upor. Bene-
dik Dordić.

U ladètina »žuljica« slov. hladnetina Pleteršnik I, 269 ispalo je *n*
zbog disimilacije dentala *dn - t* > *d - t*, ali i zbog analogije sufiksalnog
dočetka kao u telètina.

Disimilacijom ispada *n*: fudomènt < fundamento.

U grupi *nt* došlo je do sonorizacije okluziva u dva romanizma: brènda
< brenta REW³ 1285 i u žündica < juncta REW³ 4620. Kako su to
vinogradski kulturni termini, nije isključeno, da je do sonorizacije došlo
prema bevânda < bibenda REW³ 1074. Njem. sonantno *ŋ* zamijenjeno
je sa *um* u pokumport < Backenbart.

Bezvučni labiodental f

§ 54a. Suglasnik *f* je raširen suglasnik u Žumberku. Uz navedene riječi
domaćeg izvora *hv* > *f*, *hvr* > *fr*, novo zabilježni su ovi primjeri: firīt
»viriti«, zafirivāt < gviriti > hviriti, dok grupa *gv* postoji samo u ger-
manizmima gvīšan, gvīnt; frknīti »odletjeti« (subjekt tica) < chvrkajo,
Berneker 410 prema vrknuti B-I 2, 750, frkāti frčem »sukati«, frcuti
(subjekt iskre). Svako *vr* ne prelazi u *fr*. Pravilo je, da se održi grupa:
vrāa < vrhnja, vrči vržem vrzi odvřzi si, vrābāc gen. vrāpca, vrīme,
uvrīmenūt se, vrāštvo »lijek« vrāčiti se, vrūc, vrućina, vrīca, vrāk gen.
vrāga, ide po si vrāgi, vrāzi. Frba »vrba« i frgānj gen. frgānja su iz-
nimke, koje nije lako objasniti. Upor. kofrčak, kofrdija ARj 5, 149.

Glavni su izvori suglasnika *f* novije posuđenice iz njem., tal., mađ.
i tur.: frstōnt, patōfljin, frbōljtar, fūrāti < Fuhr, fūrāk g. fūrka, fū-
ringa, frākljec, fēštar pored fēšnar »šumar«, fāra fārof. fārnik toponimi
Trī Fāre kod Metlike Fārovica potok, fānjāk gen. fānjka, frlēzāt, felj-
bābin, firer, frtāl, cufrīdān »zadovoljan«, kūfar gen. kūfra < Koffer,
klāmfa, klāmfar, fālde, nafāldati, frālja, fras gen. fraza, prilog fort,
šēfrka < Schöpflöffel, iz mađ. féla »vrsta« (ima ji sāke fēlê), trīmfus,
profōs -ōza, nadimak Feletar < feletars »pomoćnik kočijašev«, faćuk =
faćūr m. prema faćurica »nezakonito dijete« < mađ. fattyó, fōgati <
fogni; iz tal.: fērma »firma, crkvena potvrda«, fudomènt »temelj« <
fondamento, Furjān m. prema Furjanica, < Florian, famēlija < mlet.
fameglia, fōrent < florentino, fakīn; iz tur. kālfa.

Dvaput prelazi njem. početno *v* u *f*: fāmp »govedi trbuh« odatle
augmentativi fāmpāk, fāmpīna »uvredljive riječi za debele ljude velikog
trbuha« < njem. Wambe, Wamme, i u fānjkuš pored vānjkuš < Wan-
gekissen. Ta promjena može se objasniti kao obratan govor (fausse

regression Dauzatova) prema graničarskom $f > v$ na Kordunu i u Lici, s kojima su i Žumberčani zajedno služili. Na ovaj način mogu se objasniti i *f'ba* »vrba«, *frġanj* < *vrġanj*. *Vamp*, *vrba*, *vrġanj* držali su Žumberčani K kao govor Mutana, pa su te riječi okrenuli na svoju.

Jedini primjer zamjene njem. $f > p$ je *žvĕplo* n. < Schwefel. Isto se dogodilo i filianus iz crkvenog lat. > *pilijân*.

Jednom i tal. v postaje f zacijelo zbog istog razloga: *kufĕrta* f. »krpica od kože na cipelama« (postolarski termin), *zakufĕrtati* < tal. *coverta*. U *štifalĕte* f. pl. pored štiffĕtne (kod obrazovanih ŽK) $v > f$ mogao je nastati i unakrštanjem tal. riječi sa njem. Stiefel.

U dva slućaja njem. grupa *fl* prelazi u *l* preko *hl*: *lâm* u *lamu* (goveđina) prema slov. *flâm* = *flân* < njem. Flâhme, Flom; *landrĕti*, *slandrĕti* »nogama zgaziti« *lândravac* gen. -vca »sinonim potepû« prema slov. *flâdra*, *flandrâti* < bav.-njem. *fländerlein* Pleteršnik 1, 201.

Jednom i *h* prelazi u *f*: pridjev *fúzlo*,¹⁸ *ofúzniti se* < huzniti, kao i njem. *h*: *fĕbar* ŽU < Heber.

Premještanje suglasnika

§ 55. Mnoge metateze već su pomenute dosada, v. gornje §§. One postoje u različitim tipovima i nastaju zbog razlićitih razloga.

Slijed $r - l > l - r$ (metateza na distanciju) nalazi se u *korâlde* pored *kolârde* < coralli, u prezimenu t. podrijetla Durâlĭja (izgovor u Skôkima, Tupćini) pored Dulârĭja (Milići).

Suglasnik *l* prebacuje se u početni slog u *zlâkanja* < *zaklanja* < *zâklad* + *nja*, a suglasnik *r* iz početnog u idući slog *mĭstrĭti se*; upor. u Duvnu (Hercegovina: *mistre se* Zb 4, 256).

Rijetka grupa *pš* obraća se u obićniju *šp*: *lĭšpav*, upor. slov. *polišpati* Pleteršnik 2, 130.

Metateza suglasnika i samoglasnika: *ĉirkva* (Jurkovo selo) prema *ĉrĭkva* *crikva* (Gorĭnja), *vóde* pored *óvde* ŽK, *vòdekare* ŽU (Relići, Ognjanovci), *nâdarnica*, izvedenica od *nâdra* § 3.

Metateza, koja je upravo atrakcija samoglasa iz nenaglašenog sloga u naglašeni, nalazi se u *pâuzi* f. pl., upor. *pahuza* f. Vuk (Imotski) ARj 9, 561, Berneker 1, 233 s. v. -ducha.

Doćetna metateza *ra* < *ar* < *i*: *ûmra*, *zâpra* m. prema *ûmarla* pored *ûmrâla*, *zâparla* pored *zâprâlo*, od *umrĭti*, *zaprĭti* »zatvoriti«, nastala je analogijski prema *pöbra*, *nâbra* m. prema *pöbarla* pored *pöbrâla*.

¹⁸ Upor. *huzniti* (Vodice, Istra), v. Ribarić, SDZb IX, 118 *hûzen*. Upor. još ARj VIII, 735 *ofugivati se*, *-ujem se* »oklizivati se«, *ofujati se*, »okliznuti se« (Rijećka Nahija, Crna gora). Moćda je slog *hu-* nastao iz *hl-* sa sonantnim izgovorom *-l-*. Taj skup mogao je nastati iz *kl-* izmjenom $k > h$ kao u *splâniti* (v. § 43, 44, $n < hn < kn$) i sonantnim izgovorom *-l-*. Ako je tako, *fúzlo* ide etimološki zajedno sa *sklizati se*. Mora se pretpostaviti nići prijevojni stepen (Tiefstufe) korijena *skliz-*. Upor. za sonantno *l* u tom korijenu r. *skolzatsja* »sklizati se«.

Metatezom izbjegava se teška suglasnička grupa u *Šikust* < Syxtus, a ujedno ispada dočeto -s zbog disimilacije s - s > š - s.

Metatezom uklanja se nemoguća početna grupa: *žlica* f. < lžica > ožica, lažica. Ta je raširena na velikoj teritoriji.

Metateza u toponimu Sājarevo < Sarajevo može se objasniti rijetkošću čuvenja.

Metateza palataliteta *luchki* pored *lučki* »tudi« < ljudski pomenuta je također.

Metatezom u *zâvla* prema književnom *zaova*, *zâva* = bug. *zâlva* nadomještava se neobična suglasnička grupa *lv* običnijom *vl*: *Vlâ Vlânja vlâški*, *Vlâvić*, *vlâkno vlakânice*.

Metatezom *am* > *ma* u *marêla* pored *ambrêla* < tal. ombrella uklanja se suglasnik *b*, koji je shvaćen kao consonne de transition između *m* i *r*. Drugih primjera za tu interesantnu pojavu nema.

Ispadanje suglasnika i slogova

§ 56. Ispadanje suglasnika zbog disimilacije već je pomenuto. K tome još *svidar* gen. *svidra*, deminutivi *svidričak* gen. *-ička* pored *svidrić* prema svrdao, rum. sfredel < praslav. *sverd + -ro, -lo.

Dô < *gdo*, *dî* < *gdi* pomenuto je već u § 39.

Sôvati < *psovati* je posuđenica iz književnog jezika. Domaća je riječ germanizam *špôtati*, odatle postverbal *špôt* gen. *špôta*, koji se upotrebljava i u amplifikaciji *špôt i sramôta*.

Premda postoji grupa *kv* u *kvôcati*, ispušta se *v* u *kôčka* prema književnom *kvočka*, bug. *kvoška*, rum. *cvoșcă*.

Gubitak *r* u prijedlogu *črez* < *čëz* je također spomenut i objašnjen.

Dočeto -*t* u prilogu još (v. Leskien 709) > još, *ôpame* izgubilo se zacijelo u sandhi: *jôš nîsi dôša*.

U ispadanje suglasnika ide i haplogija. Primjeri: *nôkrat* < mnogokrat (već pomenuto), *nekâko* < nego(nek)kako, prezime *Delešimović* < *Delišimunović*.¹

Germanizam *vânjkuš* < *Wangenkissen* + tal. *cuscino*, *genku* > *-ku* sadrži također haplogiju.

Drugi slučajevi gubitka konsonanta izazvani su brzinom govora, kao naslovi *gospôn*, *gospâ*, pridjev *gospôcki*, *gospôšćina* prema pluralu *gôspoda i gospodâr*, gdje je *d* očuvano, jer to nisu naslovi. Sufiks *-inô* za

¹⁹ Plemenita je porodica. danas seljaci, kao i baruni Poklečki iz Pokleka kod Novih Sela. Šimun, sin Jurja Radojčića, kaštelan grada Klisa, u službi Petra Kružića, bio je prozvan zbog junaštva Delišimunović. G. 1538. dodoše Radojčići u Posavsku Hrvatsku, gdje su držali imanje Radojčić-Kaštel kod Duge Rese na Mrežnici kao Delišimunovići. V. Lopašić *Urbari* 261, bilj. Odatle dodoše u Žumberak, gdje su imali dvor na Kostanjevcu, kasniji stan graničarskog Verwaltungsleutnanta i na brijegu zvanom *Stári dvôr* kod kapele Majke Božje blizu sela Šimenići. Danas žive kao seljaci kod seoca Žamarije i u Gorinji.

izraz individuuma, koji se zbog gubitka suglasnika *d* u *gospōn* više ne vidi, nalazi se još u prezimenu *Rvatīn*, kod Mavličanaca *Rvatīn* i u imenu seoca *Rvatīni*, i u *Turčīn* pl. *Turčīni*. Postao je dio imenice i ne ispada u pluralu. Zbog toga se čuje i plural *gospōni* pored kolektiva *gōspoda*. U deprekativnoj formuli, u vokativu *gōspodine bōže i svēto pōdnē*, ne dāj mu bōg nīgda dōma dōjt, još se govori *d*.

Dočetno *-in* gubi se zbog analogije u pluralu u izvedenicama pomoću sufiksa *-janinъ* i u singularu: *vārōšćan* »varošanin«, od *vārōški* + *-janinъ*, *gōščān* < *gost* + *janinъ* »jedan od ljudi, koji su došli *nā gosti*«, *Prēkrīšćan* < *Prēkrīže* pl. *is Prēskrīš*, *prēkrīški* (*prebānuš*), *Sošīćan* < *Sošīce* pl. *isošīc* < iz *Sošica*.

Pomenuti su gubici početnog *vъ*, *vъ*, *vъn* > *n*-, *vъz* > *z*- u *čēr čēra čērānji* < *vъčerb*, *tōrak* gen. *tōrka* < *vъtorъkъ, *nūgal* gen. *nūgla* < *vъn oglъ, *nādra* n. pl. *nūdarnica* < *vъn ēdra, *zrōk* < *vъzrokъ, *zvēlīčiti se* »udovoljiti sebi« < *vъzvēlīčiti se, *zēti zāmen* < *vъzjēti, *stati se*, imperativ *stāni se* (kā je dōba) < *vъz stati prema književnom ustani. U deprekativnoj formuli: *bōk te spētī*, *mōje dīte* < *vъz pētīti. U *ne tēgnem* pored *nīmam cājta* od *vъtēgnō*, *nazvestīti* < *navъzvēstīti, *nūtra nūtri nūtarņi* < *vъnōtrē, *sāgdi*, *posūt* < *vъsakъdē, *po vъsōdu, *sa sīm sēga* »posvema«. *Nūk* m. prema f. *nūka*, deminutiv *nūčica* < *vъnukъ*. Svi ti primjeri idu upravo u gubitak početnog *u*-, koji nastaje u sandhi.

Zasebne je vrste gubitak *v* u početnoj grupi *šv*: *šepēsātī* pored *šepāšātī*, pridjev *šēpav* prema slov. *švépati* > *švépati*, *šēpati*. Ta grupa dolazi još samo u *švōra* < *sъvora* gdje se *v* očuvao. Zbog toga je mogućno, da je *v* ispalo zbog disimilacije labijala *v - p* > *o - p*. *Šēpav* je rašireno na velikoj teritoriji.

Gubitak čitavog početnog sloga u *Baštijān* m. prema f. *Baštijānka* (prišvarak za službeno prezime *Jāndričić*, seoce *Berdīki*) < *Sebastijan*, kao prezime rašireno je u Istri.

Gubitak dvaju slogova u toponimu *Jāska*, odatle etnicima *Jaskānūc* m. prema f. *Jaskānka* i ktetikum *jaskānski* za službeno *Jastrebarsko*, može se objasniti tendencijom kraćenja predugog toponima i nemogućnošću pravljenja etnikuma i ktetikuma od takvog dugog pridjevskog toponima u sr. rodu.

Zasebne je prirode gubitak dočetnog sloga *-ar* u *mōrt* »žbuka«, koji je očuvan u izvedenici *mortārnica* f. »daskama u četverokutu ograđeno mjesto, gdje zidari prave žbuku« od lat. *mortarium* preko sr. vis. njem. *morter*, n. v. njem. *Malter*. Gubitak je nastao disimilacijom u gen. *mortra > *mōrta*, odakle je stvoren nominativ *mōrt*. Od iščezlog nominativa *mortar* obrazovana je *mortārnica*. Ista riječ došla je i preko *Mörser* < st. v. njem. *morsari*, sr. v. njem. *morsar*, u jezik *Žumberčana* i kaj-Hrvata: *mužār* gen. *mužāra*. Tu je zbog disimilacije ispao samo *r* u slijedu *r - r* > *o - r*.

Suglasnik *r* zbog iste se disimilacije izgubio i u *prēgašća* < *pregaršća. Glede *ar* > *r* upor. § 16.

§ 57. Za umetanje i dodavanje služe *j, k, n, r, s, t, v*. To su često suglasnici bez etimologijske baze.

R se dodaje poslije *t* u *prostrica* prema kolektivu *proščê*, kod štokavaca *proštac* < *prost* + *ica*. Drugi je primjer *vitrice* f. pl. »od ljeskovog pruća oguljene žice, koje služe za pletenje košara« < *vitice*. Treći je *klāstrii* < *klēštō. Isto u njem. posuđenici *kištra* < *Kiste*. To umetanje opominje na tal. *Spalatro* pored *Spalato* i *scheletro*.

N se umeće pred labijal i dental: *kolombâr*, *čentūra*, *kantâr*, *kolendâr*, *popēnzati* < tal. *peso*, kako je već spomenuto str. 268. Ovamo ide i umetak *n* pred afrikatu *mančati* -*câm* < **m̃b̃k*.

J se umeće u *klajnēt* pored *klanēt* mjesto ispuštenog -*ri*- tal. *clarinetto*, kao u *bājs* < *basso*, *špājs* < *spasso*, *pājsi* < *pasji*, *kolājna*. Umetnuto *j* *rajtati se* < njem. *geraten* već je pomenuto u § 53.

J se dodaje u *tūj* »tu« pored *tôte*, *kāj* < kao, undaj *ŽU*. To je upravo deiksa -*i*, upor. slov. *zdaj* < *s̃bda* + *i*.

N se dodaje u *gončîn*, *merčîn*, starom sufiksu za radne imenice -*či* (upor. č. *krejči* i r. *izvoščik*) zbog toga, da bi te imenice mogle ući u deklinaciju -*o*.

Kod domaćih riječi dolazi dodatak -*n* još samo u *kōžun* < *kožuh*, dok u *posmetū*, *potepū*, *pastū* nije došlo do takvog dodavanja. U *kožun* se dodavanje dogodilo zbog potrebe izvođenja. Od *kožun* je bio potreban deminutiv na -*čk*: *kožūnāk* gen. *kožūnka* »ženski prsluk od kože lijepo urešen«. Upor. dodatak -*ja* kod t. -*ci* u brojnim našim turcizmima na -*džija*. U *Žumberku* sam za nj zabilježio samo dva primjera: *prišvarak Kclādija* (Ljubanovići) < *kalajdžija*, i *Erdēlija* < *Erdödy*, *jaskanski grof*. Upor. *Tekelija* < mađ. *Tekely*.

Zbog istog razloga dodaje se -*k* uz mađ. *fattyú* > *fācuk* »nezakonito dijete, kopile«. Pored -*k* dodaje se i -*r*: *fačūr* gen. -*úra*, da bi se mogla lakše stvoriti mocija na -*ica* za žensko: *fačurica*.

Dodatak -*k* u *ajdūk* pored *ājduk* raširen je na čitavoj teritoriji.

Dodatak -*n* nalazi se samo u posuđenicama iz njem.: *lādfljin*, *šratōfljin* < *Schreibtafel*, na *Kordunu* *šajtōf(v)* »novčarka«, *kifljin*, *feljbābin*, *patōfljin*, u riječima koje sadrže u njem. sonantno *l*, koje je zamijenjeno našim *l*. Dodatak -*in* je stvoren prema njem. pluralu na -*n*. Upor. *stifljētne* u govoru obrazovanih *Žumberčana*, *mašpna* (Srbija *trosložno*).

Umetnuto *k* u *škrēbutina* < *srobot* već je pomenuto u § 43.

Ovamo ide umetak *t* u istu suglasničku grupu: *štrōk* < **s̃brok̃* »*mosur od leda na krovu*«, od iste osnove, od koje je i *ostrvo*, *ostršēn* prema *sršen*. Posljednja je izmjena nastala unakrštenjem sa *ostr̃b̃*.

Druge je prirode dodatak -*v* u *jēlva* prema pridjevu *jelōv jelōvina*. Dodatak je nastao po analogiji bukva, bukov *bukovina*.

Nejasan je dodatak istog suglasnika u *ledvenica* »*ledenica*«.

Zasebne je prirode i dodavanje prefiksa *s̃b̃*: *strōšak* gen. *stroška* prema književnom *trošak*, također i u pridjevu *strošnō vīno*. Taj se doda-

tak nalazi i u slov. Pleteršnik 2, 594. Budući da se ne nalazi u glagolu *trošiti potrošiti*, može biti ostatak iz pretčakavskog kajkavskog.

U *škropiti poškropiti* prema imp. *škrupati* (subjekt *gōdina* »kiša«) prema imenici *krōp* gen. *krōpa* »vrijuća voda« prešlo je dodano s^b u grupi *skr* u *š* (v. § 52). Time je izbrisan trag prefiksu. Glagol je izgubio leksikologijsku vezu s tom imenicom, tako da su to semantički dvije različite riječi. U *sprigniti se (glāvu)*, *sokruti (se, krljāk)*, u pridjevu s dat. *spruti* prefiks *s* znači kretanje odozgo dolje kao u štokavskom *sići*.

Sufiksalni dodatak *-ina* u *trātina* »Rasen« nije naš augmentativni sufiks, nego je njem. *-en* zamijenjen tim dočetakom, kao *gore* i *lādlijn*.

Zbog njem. pluralnog nastavka *-n* ispušten je dočetak *-ne* u *kasār* gen. *kasāra* < njem. Kaserne. Upor. *kasar* ARj 4, 878.

Sufiksalni dodatak *-ik* u *rājnglik* m. < Raindel, upor. ranjlika u Lici, nastao je zbog uklanjanja neobičnog dočeka *ngl*, koji bi nastao bez tog dodatka.

Njem. riječi *Schoss* (odatile *Schössling*) dodan je *t*, *šüst* prema inestare.

Sintaktički dodatak *-om* u prilogu *štrijom (pun)* < njem. *Strich*, u prijedlogu s gen. *lāgom* »osim« < odlag, gerund od odlagati imp. prema pf. odložiti, je upravo instrumental *qualitatis* kao mahom > *mām* »odmah«. *-V* u *stōv* pored *stō* potječe iz sandhi: *stōvrāgōv* ili *vrāgi*, *fōrenti*.

Prijegled adaptacije u posuđenicama i tudicama

§ 58. Tudice zahtijevaju još neka objašnjenja i dopune. *Strūga* »mrtvački sanduk« nije njem. *Truhe*. U slov. je bez *s*: truga Pleteršnik 2, 699. Možda stoji u vezi sa trog REW³ 8932 Dodatak *s-* nije objašnjen.

Klātra m. »mjera za 4 m³ gorivog drva« glasi u slov. *klafta* i *klatra*. Pleteršnik 1, 400 ARj 5, 27 *klaftar* < njem. *Klafter*, pretpostavlja *f > h* (cf. § 54a) prema mnd. *Klachte*. Ista fonetska promjena ima se uzeti i u prilogu u *ljūktu* »brzina« < *Luft* mnd. *lucht*, kao i u *lām* < *flam* ARj 3, 360.

O < njem. *e* u *lōrbor* < njem. *Lorbeer*, prijevod i posuđenica od *lau-ribaca*, može se objasniti samo unakrštenjem sa *lovor*.

Napose treba promotriti germanizme, koji počinju sa *s* i *š* ili ih sadrže.

Njem. *s* ostaje: *basōktati* < *was sagt*, *pēso* < *bieszen*, *šüst* < *Schoss*, *Schössling*. Prelazi u *š*: *gvīšan* < *gewiss*; *st* > *št*: *kūštan* < *Kunst*, *kištra* < *Kiste*, *kūšta* < *Kasten*.

Zamjenjuje se sa *ž* u *žūpa* < *Suppe*, *žāgati* < *sāgen*, odatle *žāganica* »daska«, *glāžuta* < *Glashütte*, *strōžak* gen. *strōžaka* < *Strohsack*, *glāš* gen. *glāža*, odatle *glāžar* gen. *-ara*, *bōg žēgnja* < *segnem*, sv. Jožef.

Njem. *š* samo u vezi s *r* i *šl*, *šm*, *šn*, *št*, *štr* ostaje u: *šēft* < *Geschäft*, *šūdār* gen. *šūdra*, *šēfrka* < *Schöpflöffel*, *šūpa*, *šerāf* pored *šrājf* ŽU, *šerāgljin*, *šratōfljin*, *šlēz* gen. *šlēza*, *šlōgati*, *šintar*, *šenkāti*, odatle postverbal *šēnk* < *Geschenk*, *šēntiga*, *šlkljin*, *šinja* < *Schiene*, *štrāja*, *štrinja* < *Strähne*, *kūšmit* < *Kurschmied*, *šmīra*; *šnjōfati*, *štundirāt*, *štānt*, *štrāja*, *šrāinga*, *šerājzlin*.

U grupama *šm, šl, šv š* se sonorizira u *ž*: *žmă* < Geschmack, austr.-njem. *kšmox*(n) Pircheger § 81, 184. Odatle pridjev *žmăn, žlăjdra, žnôra* < Schnur, *žlăjř žlăjřati zažlăjřati žlăjřar, žlăk* »kap«, u deprekaciji *bôži te žlăk zadi* prema šlagiran u jeziku pismenih ljudi, *žlăklati* < sehlichten, *žlăkta, žvëplo* n. < Schwefel.

Ovamo ide i toponim, koji je danas postao i ime kraja *Žumberak*, gen. *-erka*, pridjev *žumberški*. Otkad je postao ime kraja, etnikum je *Žumberčanin* i ktetikum *žumberački*. Taj se naziv razvio iz njem. feudalnog toponima *Sicherberg*, sa disimilacijom *r - r > m - r*: *Sihemberk* i prijelazom *-ihem- > um* pod uplivom labijala: *Žumberak*.

Za razliku od tal. *l*, koje ostaje neizmijenjeno: primjeri *marëla* < ombrella, *korâlde* njem. *l* prelazi u *l̥*, kad stoji pred ili poslije *i, e, i* kad završuje slog: *šiljbot* < Schildwacht, *düpljît*²⁰ < doppelt, *düpljîšan, ljükt* < Luft, *frbôljtar* < Verwalter, *feljbâbin* < Feldweibel, *Pôljřar* < Polter, *štăgăl* gen. *štăglja, kifljîn, patôfljîn, šikljîn, râtalj, řerăgljîn, řratôfljîn, râljîn*.

Ostaje na početku: *letva* < st. v. njem. *lata, lôjtre* f. pl. < Leiter, ili kad je drugi element suglasničke grupe: *plë, pleövăn, klătra, klâmfa, klâmřar, glăř, žlăk, žlăjř, žlăktati, fâlde, řlogati*. *Svëti Miël* pokazuje unakrštenje njem. *Michel* i *Mihaël* < *Mihël*.

Njem. *n* ne mijenja se: *pânt, štânt, frštönt*. Mijenja se u *ń* poslije *i*: *řňja, řtrňja*.

Od samoglasa uvele su njemačke posudnice u žumberački govor sonantno *l*, s kojim je bila riječ u § 29. i padajući diftong *aj*: *lăibak, Êstrai* < Osterreich, *žlăjř žlăjřar, žlăjdra, glăjti* m. pl., *lăjt, plăjbus, plăjba, râjtati*. Taj se nalazi i u romanizmu *brăjda*. Prelazi u *aj* u *řtrăja*. Samo u jednom primjeru prelazi njem. padajući diftong *aj > oj* *lôjtre*, koje je rašireno na velikoj teritoriji i nije specifikum žumberačkog govora.

Njem. diftong *aj* reducira se u *a*: *râtalj, feljbâbin* kao posljedica disimilacije palatala *aj - l̥ > a - l̥*. Disimilacija je i u štokavskom plajvas < bleiweis. Dočetak *-as* zamijenjen je s *-us*: *plăjbus* iz nepoznatih razloga.

Stari njem. diftong *ie* identificira se sa *ë* > *e*: *pëšo* n. < *bieszen* < beta REW³ 1064.

A poslije *l r* identificira se sa *ë* > *e*: *lëtva* < *lata, drëtva* < *draht*, ali ni te riječi nijesu specifična osobina žumberačkog govora, jer se nalaze na velikoj teritoriji.

Može se uzeti i to, da je Umlaut *a > ä* u *Strähne* bio također identificiran sa *ë* > *i*: *řtrňja*. Inače se Umlaut *ä* identificira sa *e*: *têmřati* < *dämpfen*.

U staronjem. diftongu *iu* drugi elemenat zamijenjen je sa *b*: *řtïbra* f. jednako kao njem. *w* u *šiljbot* < Schildwacht, *brdôkâti* »wer da«, *feljbâbin* < Feldweibel, *plëba, hasôktati* < *was sagt, plăjba, plăjbus, bërmet* < *Wermuth, bîks* < *Wichs bîksat nabîksati*.

²⁰ Taj prilog predstavlja adaptaciju za njemačko sonantno *-l̥*. Kako se njemačko *-l̥* obično izgovara kao *l̥*, morao se u neobičnoj suglasničkoj dočetnoj grupi *-l̥t-* umetnuti samoglasnik *i*.

Njem. prijevojno ü (Umlaut -ü reflektira se sa u: *püşka* < BÜchse, *curük* < zurück, *curükati*, *cükati* < zücken, grüšt < Gerüst, *glazüta* < Glashütte, rijetko sa i u *pismôgar* < Büchsenmacher, *rîzbok* < Rüstbock.

Od romanizama najinteresantniji je *briška* gen. pl. *brîsak* (*najî se je -*) od balkansko-lat. *persica* sa likvidnom metatezom i sa *ě* > *i*. Prema tome je to jedna od naših najstarijih romanskih posuđenica. Što se tiče prijelaza početne suglasničke grupe *pr* > *br* prema praskva na ostalom Balkanu, treba uporediti slov. breska i mađ. barack, iz čega se vidi, da je ta promjena obuhvatala zapadne Slavene, uključivši i Panoniju. Nije isključen upliv germansko-lat. izgovora Pfirsich.

Njem. *b* > *p*: *pêk* < pëikkx »pekar«, *püşka*, *püşkica* »željezna cijev za glavinu«, *plêba*, *pokumport*, *plê* < Blech, odatle pridjev *pleôvân* ž. r. *pleôvna*, *cîmplet*, *prôcanja* < Brotzane i *pürš*.

Preko mađ. su došli *peréci* < Bretzen, prëitsen.

Njem. *d* ostaje u *düpljît* < doppelt, prelazi u *t*: *tümplati* (*čîžmice*, *čîžme*, *opânke*) < doppeln *têm(n)fati* < dämpfen.

Od posuđenica iz starijeg njem. od interesa je *hūs* u dva lika *îs* gen. *îsa* i *îža*. U oba slučaja dugo st. v. njem. u reflektirano je na isti način kao vlat. *û* u *mûrus* > *mir* (Dalm.). *Iža* nastalo je unakrštenjem sa sufiksom *-îa* u kuća, koja u Žumberku danas ne postoji, ali je u zapadnom jugoslav. postojala, kako dokazuje slov. kočá. Gen. *isa* nastao je analogijski prema nominativu.

Od st. v. njem. i novovis. njem. *aj*: imamo *trîmfus*, prilog *glî* < glich, n. v. njem. gleich.

Dočetak *-ig* > *i* u Essig > *jësij*, u kojem je *j* došao iz genitiva *jësija*, nastao je prema austrijsko-njem. izgovoru kao u schattig > šatî (Pirchegger).

Suglasnička grupa *ht* > *kt*: *vaktârna* < wacht, prema *šîljbot*, *žbîktati*, *rîktati* *urîktati*. *narîktati*, *žlakta*.

Asimilacija i disimilacija

§ 59. Kod suglasnika su Ascolijevi accidenti generali: asimilacija i disimilacija, kako smo vidjeli, obilno zastupljeni.

Glavni tipovi žumberačke čakavske asimilacije, koje smo vidjeli, mogu se svesti na dvije skupine: a) kod asimilacija u kontaktu prevladava: 1° nazalitet (Tipični su primjeri: skup *vn* > *mn*, *ml* > *mn*, upor. *rámna*, *ramnâti* < ravnati *mnâd* < *mlad*) i 2° palatalitet (tip: skup *zj* > *d*, *grozdbje* > *gróde*). b) Za asimilaciju na distanciju tipičan je primjer *pâperkovati*, složenica od prefiksa *pa-* i prezentske osnove *berem*. Ta najkarakterističnija žumberačka asimilacija *p-b* > *b-b* u dva susjedna sloga nalazi se i u slov., upor. Pleteršnik 2, 7 *paperkovati*. Nastala je zbog toga, što je riječ izgubila leksikologijsku vezu sa deminutivima od brâti birkati, berkati, koji se ne čuju.

Asimilacija na distanciju god > köt (v.) nije karakteristična za žumberački govor, jer je raširena na velikoj teritoriji. Imala je također za posljedicu, da je razbila leksikologijsku porodicu glagola *goditi*.

Nisu rijetke asimilacije u istom slogu u kontaktu kao *sym* > *sm* u *pismôgar* < Büchsenmacher, koja je uklonila njem. sonantno *n*, koje se ne nalazi u jeziku.

Takove je prirode i asimilacija *hk* > *k* u § 44, koja je uklonila *h*.

U pojedinim §§ obrađene su različite vrste asimilacije, koje sve možemo svrstati u ove tipove.

I disimilacije ima više tipova.

Disimilacija u istom slogu (bez kontakta) je u *rôl* m. prema slov. *ror* < njem. *Rohr*. Disimilacija u slogovima, koji su razdaleko, u distanciji, razvijena je kod *r*: *rezêlbe* < njem. lat. *Reserve*, *lištre* f. pl. < tal. registro ili njem. *Register*, gdje je tip *r-r* > *r-l*.

Drugi je tip *r-r* < *n-r*: *dezentîrât* < njem.-lat. *desertieren*.

Zaseban je tip disimilatorsko ispadanje. Taj je tip zastupljen u više vidova: *r-r* > *r-o*: *frdebatî* < *verderben*, *špôret* < *Sparherd*, prezime i toponim *Brnâdîci* < *Bernard*; *r-r* > *o-r*: *mužâr* < st. v. njem. *morsari*. Taj je germanizam mogao doći i preko mađ. *moszár*. U italijanizmu *prôpîjo* < *proprio* to ispadanje nalazi se i u tal. *Grundriss* 21, 681, 81.

Tip *n-n* > *o-n* nalazi se u *patôfljin* ŽK *patôfljen* ŽU < *Pantoffel*, *šîkljîn* < *Schindel*, pridjev na -*bn*: *kûştan* *Kunst*, *kumedânt*, *fudu(o)ment*.

Tip *l-r* > *o-r*: zastupljen je *Furjân* < *Florianus*. Ovamo ide i gubitak palatalizacije u *strožak* gen. *strôžaka* < *Strohsack*, gubitak dočetnog *j* u formuli *bôg žègnjaj* ŽU prema *bôg žègnja* ŽK. Taj je tip zastupljen u domaćoj deminutivnoj izvedenici na -*îc*: *krîžîc*. Upor. hercegovački toponim *Kônjîc*, ako je obrazovan na isti način od *konj*.

Disimilacija postoji i u istom slogu, u blizini. Tako se disimilira dentalna grupa *tn* u *tm*: *lâjtman* = *lâjeman*. Grupa *pfl-* u *fr*: *šefrka* < *Schöpflöffel*. Tu je deminutivni sufiks zamijenjen sa -*ka* u ženskom rodu prema žlica. Upor. zamjenu njem. deminutiva -*el* u m. r: *lâjbak* gen. -*aka* ili *lâjbac* gen. -*aca* < *Leibel*.

OPĆI ZAKLJUČCI IZ HISTORIJE FONETIKE ŽUMBERAČKIH ČAKAVACA

§ 59a. Ovdje ćemo sabrati samo najglavnije u ovih šest točaka:

1° Zamjenice *ča kaj što*, koje se govore promiscue, ne mogu više služiti za oznaku dijalekta, nego samo fonetske osobine, kao arhaistička zamjena *ar* za sonantno *r* (vidi § 29, tip *prègašća* < *pregaršća »*pregršć*«, upor. u Čunkovoj dragi *prîgršća*), zamjena *a* za palatalni nazal *ę* poslije *j* (§ 2, tip *jadîka*), zamjena *a* za jat (v. § 3, tip *nadra*), prilozi *tôte tôteko* za *tû* (§ 18) i t. d.

2° Premda se žumberačka čakavština mora staviti među ikavska narječja, nalazi se u njoj: a) veliko mnoštvo čistih ekavizama, u kojima je jat predstavljen sa *e* pred slogom bez palatalnog elementa, v. § 13, b) veliko mnoštvo riječi istoga korijena, u kojima zamjena *e* i oscilira. Ta oscilacija podržena je kvalitetu narednog sloga. *E* za jat nalazi se obično pred slogom bez palatalnog, a *i* pred slogom s palatalnim elementom (v. § 14, tipovi *děl* prema *dilit*, *měra* prema *mirit*, *dělo* prema *nedilja*, *pondiljak* i t. d.), c) u bezbroj drugih primjera provedena je analogija (v. § 25). Prema danoj analizi žumberačka je ikavština rezultat prijevoja (metafonije, Umlaut).

3° Žumberačka čakavština stvorila je posebnu vrstu suglasnika, koji odstupaju od književnog tipa, samo u suglasničkim skupovima *sj* > *š* i *dz* u sandhi.

4° Dijalektička diferencijacija odvija se u asimilacijama i disimilacijama suglasničkih skupova.

5° Novina je (inovacija) tip participa perfekta aktiva sa zamukivanjem dočetnoga *-l* u muškom rodu. To zamukivanje nastalo je u sandhi i karakteriše opreku između toga participa i imenica i pridjeva, u kojima je dočetno *-l* očuvano (tip *pisâ sam*, *iša sam* prema *misal*, *misli*, *vikal*, *vikla*). To je tipično za žumberačku čakavštinu.

6° Žumberačka čakavština dopušta studirati pitanja, koja se tiču jezičnog supstrata, adstrata i superstrata, kao što je to i kod drugih naših dijalekata, koji su se održali i formirali prema migracijama. Ta pitanja igraju u modernoj lingvistici veliku ulogu.

Jezični supstrat za nju je kajkavsko narječje slovenačkoga (upor. toponim Krânjski vřh) ili hrvatskoga tipa. Tu kajkavštinu naslijedilo je i istislo novo čakavsko stanovništvo, koje je došlo iz Bihaćkog kraja (upor. prezime Bišćan u Samoboru) i iz Senja (upor. pridjev *kónten* < tal. *contento*). Iz kajkavskog supstrata očuvali su se neki ekavizmi kao *merćin* i t. d. sufiks *-ec* mjesto *-ac* u *pákljec* i *otesnâš*, *proteza vūtâl*, *vuš*, *vušiv* i t. d.

Lingvistički adstrat je za žumberačke čakavce jekavsko narječje unijatsko. Unijati su poznavali narodnu pjesmu. Odatle čakavske posudnice *pljěsma* *pljevâc* prema *popivati*. Taj jekavski adstrat naročito je jak u selima odsječenim od čakavske glavnine, kao u Sošicama gdje i čakavci napustiše svoje narječje.

Lingvistički superstrat predstavljala je nekada kajkavska crkvena administracija zagrebačka. Odatle navika, da se crkveni latinski termini izgovaraju prema mađarskom kao *prebânuš*, *vicijâšpeš*, a tako i u civilnoj administraciji *jüş*, *fiškâl* pored čisto mađarskih posudnica kao *bîruš* i t. d. Postoji još i njemački superstrat iz Vojne krajine. Tako se školski izrazi govore prema graničarsko-njemačkom *lérer*, *frlězât*, *pošta-bîrât*, *öfšit*, *avitôr* i t. d. Današnji lingvistički superstrat čine jekavska škola, administracija, vojna služba. Odatle dijalektizirane štokavske riječi *petôvnica* za *opetovnica*, *prěstôjnik* *pözôvnica* mjesto *pozivnica*, *övcina* mjesto *općina*, *zävětnik* mjesto *savjetnik*.